

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra české literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Románová tvorba Boženy Vikové - Kunětické
Novels of Božena Viková - Kunětická

Bc. Tereza Brzáková

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dagmar Mocná, Csc.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: NMgr český jazyk - německý jazyk

2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Románová tvorba Boženy Vikové Kunětické vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně s použitím uvedené literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze diplomové práce je identická s její tištěnou podobou.

V Poděbradech 7.12.2016

Poděkování

Na tomto místě bych ráda vyjádřila poděkování své vedoucí diplomové práce prof. PhDr. Dagmar Mocné, CSs. za vstřícný a trpělivý přístup a cenné rady.

NÁZEV:

Románová tvorba Boženy Vikové - Kunětické

AUTOR:

Bc. Tereza Brzáková

KATEDRA:

Katedra české literatury

VEDOUCÍ PRÁCE:

Prof. PhDr. Dagmar Mocná, CSc.

ABSTRAKT:

Diplomová práce je zaměřena na interpretaci románové tvorby spisovatelky Boženy Vikové Kunětické. Důležitou roli v interpretaci děl hraje dobový kontext, na jehož aktuálnosti autorka svá díla vystavěla. Interpretace děl je podepřena dobovou problematikou ženské otázky a postavení žen ve veřejném i domácím prostoru. První část práce představuje dobovou atmosféru z hlediska ženského hnutí. Druhá část práce je věnována samotné interpretaci čtyř románů Boženy Vikové Kunětické. Hlavním tématem románové tvorby je žena v několika různých rolích a pohledech v manželství, mateřství nebo dospívání. Interpretaci románové tvorby Boženy Vikové Kunětické uzavírá její srovnání se spisovatelkou Růženou Svobodovou, která se věnovala ve své tvorbě obdobnému tématu.

KLÍČOVÁ SLOVA:

postavení žen, role žen, seberealizace, dospívání, manželství, mateřství

TITLE:

Novels of Božena Viková - Kunětická

AUTHOR:

Bc. Tereza Brzáková

DEPARTMENT:

Department of Czech Literature

SUPERVISOR:

prof. PhDr. Dagmar Mocná, CSc.

ABSTRACT:

This thesis is focused on the interpretation of novels written by writer Božena Viková Kunětická. An important role in the interpretation of works plays context in which currency are the works built. Interpreting the works of contemporary issues is supported women's issues and the status of women in public and domestic spaces. The first part is the atmosphere of the period in terms of the women's movement. The second part is dedicated to the interpretation of four novels Božena Viková Kunětická. The main theme of novelistic creation is a woman in several different roles and perspectives on marriage, motherhood or adolescence. Interpretation of the novel creation of Božena Viková Kunětická closes its comparison with the writer Ružena Svobodová, which was devoted to his work in a similar topic.

KEYWORDS:

the status of women, the role of women, self-realization, adolescence, marriage, motherhood

Obsah

1 Úvod	8
2 Cesta stoletím ženy	9
3 Románová tvorba Boženy Vikové Kunětické	18
3.1 Minulost	19
3.1.1 Amalie Čajkovská	20
3.1.1.1 Role manželky jako reprezentace rodiny	20
3.1.1.2 Role matky jako nejvyšší poslání ženy	22
3.1.2 Ema Lorenzová	27
3.1.2.1 Role manželky jako plnění povinnosti	28
3.1.2.2 Role milenky jako hledání cesty ke štěstí navzdory společenským pravidlům	30
3.1.2.3 Nejdůležitější role matky	31
3.2 Medřická	32
3.2.1 Eliška Medřická	33
3.2.1.1 Role nenaplněného ženství	33
3.2.1.2 Postavení ženy nezávislé na muži	36
3.2.1.3 Role samostatné ženy	39
3.2.1.4 Role svobodné matky	42
3.3 Vzpoura	45
3.3.1 Milča Koubková	46
3.3.1.1 Role pracující ženy	47
3.3.1.2 Role nové ženy a muže	50
3.3.1.3 Role dítěte v životě ženy	53
3.4 Pán	57
3.4.1 Zdena Nováková	59
3.4.1.1 Role rodiny v životě ženy	59
3.4.1.2 Role lásky v životě ženy	62
3.4.1.3 Manželství jako tradiční povinnost	65
3.5 Vnímání ženy v románech Boženy Vikové Kunětické	67
3.5.1 Na jedné straně muž, na druhé žena	74
4 Pojetí problému ženské emancipace u Boženy Vikové Kunětické a Růženy Svobodové	77
4.1 Na písčité půdě	78

4.1.1 Blažena	79
4.2 Přetížený klas	81
4.2.1 Olga	82
4.3 Milenky	84
4.3.1 Marie	85
4.3.2 Emma	87
4.4 Zamotaná vlákna Růženy Svobodové a Minulost Boženy Vikové Kunětické	89
4.4.1 Helena	90
4.4.2 Markéta	91
4.4.3 Paní Steinicová	92
4.4.4 Kontrast mezi tradicí a modernou	93
4.5 Pojetí ženství Boženy Vikové Kunětické a Růženy Svobodové	95
5 Závěr	100
6 Seznam beletristických pramenů	102
7 Seznam odborné literatury	103

1 Úvod

Předkládaná diplomová práce se zajímá o románovou tvorbu dnes poněkud zapomenuté autorky Boženy Víkové Kunětické, která je mnohdy než jako literátka spíše označována za píšící ženu, jejíž důležitost na poli literárním se ukazuje zejména ve zpracovávané dobové tematice týkající se takzvané ženské otázky. Božena Víková Kunětická patřila bezesporu mezi aktivní ženy přelomu 19. a 20. století a svou aktivitu věnovala aktuální problematice postavení žen, pro něž toto období znamenalo rozkvět společností utlačovaného ženství, které se z pozice soukromé ženy domácnosti pomalu dostávalo do světa aktivní ženy veřejnosti. Sama Božena Víková Kunětická se zařadila mezi ženy veřejnosti, ovšem zastávala i svou domácí roli manželky a matky. Na poli veřejného působení se začala objevovat nejprve jako herečka, tuto dráhu ale Božena tehdy ještě Novotná opustila a do povědomí tehdejší společnosti se dostala jako literátka, nejprve se svými drobnými povídkami, později se stala známou díky dramatické tvorbě a románová tvorba její spisovatelské období završila. Spisovatelskou dráhu posléze vystřídala dráha politická, přičemž i na této cestě jí doprovázela neustále aktuální ženská otázka. Povědomí o Boženě Víkové Kunětické je dnes spojeno převážně s její politickou kariérou. Stala se první ženskou poslankyní do zemského sněmu, což její snahy na poli literárním odsunulo do pozadí. O politické dráze a působení autorky vznikla i celá řada studií, odborných článků nebo diplomových prací, analýza jejích literárních činností není ale dodnes příliš zmapována a zatím se jí nedostalo velké pozornosti. Ovšem je nutné říci, že literární tvorba Boženy Víkové Kunětické nebyla obecně označována za tvorbu s velkou hodnotou literární, jako spíše hodnotou dobovou, její díla jsou dokladem doby, ve které autorka žila, a silící ženské otázky. Právě ženská otázka, problematika ženského postavení a aktuální dobová témata týkající se žen jsou stěžejním aspektem prostupujícím celou její románovou literární tvorbou, které je tato diplomová práce věnována.

Nejvíce používanými metodami, vzhledem k charakteru diplomové práce, jsou metody interpretační, které jsem se snažila opřít o dobový historický kontext a atmosféru doby silící ženské působnosti. Interpretace románové tvorby Boženy Víkové Kunětické je postavena na pozadí historického kontextu období konce 19. a počátku 20. století, jehož silícím ženským hnutím byla autorka aktivní součástí jako všestranně působící osobnost. V tomto směru dokreslení dobové atmosféry a zasazení románové tvorby do kontextu života, ve kterém autorka tvořila, existuje celá řada odborných publikací, které se problematikou ženského postavení v proměňujícím se devatenáctém století a na jeho přelomu zabývají. Historickým kontextem, proměňující se osobností ženy a podmínek jejího působení se

podrobně zabývá česká historička Milena Lenderová, její kniha *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století* dává do středu zájmu ženu z různých úhlů pohledu v prostoru vývoje předminulého století. Dalšími významnými díly jsou knihy od autorek Pavly Horské, Dobravy Moldanové nebo Marie L. Neudorflové. K dokreslení evropského kontextu, jehož ovzduší a náhled na ženskou otázku se promítl i do pojetí českého ženského hnutí, jsem nejvíce využila knihu od britské historičky Lynn Abramsové *Zrození moderní ženy. Evropa 1789-1918*.

Diplomová práce je rozdělena do třech velkých kapitol, přičemž první se snaží před samotnou interpretací děl o přiblížení doby, ve které autorka svá díla tvořila a o přiblížení autorky samotné. Nejrozsáhlejší kapitola se zabývá interpretací literárních děl Boženy Vikové Kunětické, přičemž stranou nechávám její povídkovou a dramatickou literární cestu. Ve středu mého zájmu zůstává románová tvorba autorky, která zahrnuje čtyři poměrně rozsáhlejší romány a patří k autorčinu desetiletému životnímu období. Interpretační část práce je rozdělena do čtyř podkapitol podle časově chronologicky uspořádaných čtyř románů Boženy Vikové Kunětické. Každá kapitola zpracovává jeden z jejích románů s ohledem na dobovou aktuální tematiku. Poslední kapitolu jsem věnovala srovnání románové tvorby Boženy Vikové Kunětické a tvorby její současnice, zabývající se obdobnou ženskou tematikou, Růženy Svobodové, přičemž v rámci porovnání obou autorek, jsem se věnovala interpretaci některých stěžejních románů z děl Růženy Svobodové.

2 Cesta stoletím ženy

Božena Viková Kunětická prožila dobu, ve které společnost měnila pohled na postavení žen a formoval se zásadně pohled žen na sebe samotné, na své postavení, vzdělání a zařazení do společnosti. Aktivně se zařadila mezi takzvané emancipační hnutí, ve kterém ženy, ale i celá společnost, reagovala na podceňovanou a potlačovanou ženu, jejíž postavení ve sféře veřejné, ale i ve sféře domácí nebylo důstojné právoplatnému a plnohodnotnému člověku. V domácí sféře se pohledy volajících žen ubíraly zejména do manželství, do samotného vztahu mezi mužem a ženou a obracely se proti podřadnému postavení ženy vůči svému manželovi, ozývaly se kritiky zejména proti nastolené dvojí morálce. V oblasti veřejné sféry se ženy začaly zasazovat především o to, aby do veřejné sféry byly vůbec přijaty, aby jim byly zpřístupněny první cesty do oblasti vzdělání,

kvalifikované práce nebo politiky.

Období devatenáctého století, které bylo naplněno mnohými společenskými změnami, dalo počátek růstu nové moderní ženě, ovšem cesta za moderním ženským byla ještě velmi dlouhá a stýkala se s mnohými překážkami ze strany společnosti, mužů, tak mnohdy i žen samotných. Veškeré snahy o jiné postavení žen nebyly jednotné, často se setkávaly ve společných bodech, ale také se často až protichůdně rozcházely. Představy o zakotvení ženy v životě, v životě společnosti a rodiny se přes celé devatenácté století a počátek dvacátého století značně proměňovaly, formovaly a upevňovaly. Teze o striktně oddělených sférách působnosti vycházely zejména z pojetí francouzského filozofa Jeana Jacquese Rousseaua, jehož myšlenky ovlivňovaly chápání tehdejší převážně měšťanské společnosti. Jeho přesně vymezené hranice ženskosti ukládaly ženě jasné úkoly a postavení ženy manželky, matky a milenky, přičemž prostor domácnosti měl být jediným jejím výhledovým prostorem, v němž se jako žena mohla plně realizovat. „Tato ideologie se nazývala ideologií oddělených sfér. Specifikovala, že ženy mají obývat sféru domova a muži sféru světa (práce, politiky a zábavy).“ (Abramsová, 2005, s. 9). Ideologie oddělených sfér ženě odepřela možnosti jiné realizace než na poli domácnosti a byla svízelná pro ženy, kterým se nepodařilo z nějakého důvodu se provdat a založit svou vlastní domácnost. Představa starostlivé ženy starající se o rodinný život a muže finančně tento rodinný život zajišťujícího byla hluboce zakořeněným ideálem měšťanské společnosti, která jí přizpůsobila výchovu žen a připravila ideální vzor ctnostné a pracovitě manželky. Jean Jacques Rousseau ženu zasadil do pozice pouhého pasivního objektu muže, jejíž přednosti a vlastnosti byly odvozené od požadavků manžela a modelu ideálního manželství. „Velký Ženevan Jean-Jacques Rousseau se ozval s vlastní představou: veškerá výchova ženy musí odpovídat potřebám mužů, ženy se jim musí líbit, být jim užitečné, vychovávat jejich děti.“ (Lenderová, 1999, s. 43). Ohlasy na menší rozumové a inteligenční schopnosti žen nebyly ojedinělé a podporovaly myšlenky o nemožnosti ženy zařadit se plnohodnotně po boku mužům, zejména ve světě veřejném, v profesi, ekonomice nebo politice. Ve zjednodušeném modelu pravá žena měla splňovat představy pečlivé a šetrné hospodyně, dobré kuchařky, starostlivé matky, manželky a milenky, její role se pak odvíjela od potřeb manžela. Muž vyplňoval roli ekonomického zajištění rodiny, která se pojila se světem práce, veřejných záležitostí a zajišťoval rodině určité společenské postavení. Vztah závislosti ženy na muži zásadně ovlivňoval i jejich vztah samotný, ve kterém ženy ztrácely svou vlastní individualitu, rodinný život hraničil často s pocitem sebeobětování. Žena měla být pasivní, slabou složkou manželství a muž převládal silnou aktivní rolí. Tyto názory, které určovaly ženě místo v domácnosti a považovaly ji za

podřadnou muži, podporovali i další významní představitelé z řad filozofů, pedagogů, lékařů nebo vědců. „Comte se odvolával na přírodní zákony a ve své době nezvratné biologické skutečnosti, že žena není schopna tak velké intelektuální aktivity jako muž, protože její mozek má menší hmotnost než mozek muže.“ (Horská, 1999, s. 66). V podobném duchu jako francouzský filozof Auguste Comte se vyjádřil i francouzský spisovatel a filozof Denis Diderot. „Diderot ženu jako samostatnou a svébytnou bytost zcela popřel: „Ženy jsou stvořeny jen pro naše potěšení. Ztratí-li svou přitažlivost, ztratí svou podstatu.“ Ženskou existenci opravňuje podle Diderota jen mužský pohled a mužská žádost. Ženský intelekt nelze brát vážně, neboť podléhá „diktátu dělohy“.“ (Lenderová, 1999, s. 230). Atmosféra myšlení některých osvícenských myslitelů ženu degradovala na méněcennou bytost, která si v životě bez podpory muže nebyla schopna poradit a byla na něj svým postavením naprosto odkázána. Přesto nebo právě proto je jako počátek evropské vlny myšlení, která napomohla k rozšiřující se nespokojenosti žen, považována Velká francouzská revoluce na konci 18. století a její ohlasy po rovnosti a svobodě lidí, tedy i žen.

V českém prostředí se většinou mluví o mírnější formě emancipačního ženského hnutí s menší kontroverzností a vyhrcoností názorů, ale i zde si ženy začaly uvědomovat nesnadnost svého životního údělu a prahly, aspoň některé, po změnách. Většina publikací zabývajících se ženským myšlením v českém prostředí začíná toto pro ženy přelomové století u mimořádné osobnosti Magdaleny Dobromily Rettigové, která je chápána jako jeden z prvních impulsů na cestě k formování nové ženy. Magdalena Dobromila Rettigová sice ženy viděla stále jen v jejich jasně vymezených rolích manželek, matek a hospodyň, ale svými díly vyhrazenými potřebám žen, přispěla k jejich zvyšujícímu se rozhledu a vzdělání, i když v tradičních oblastech. Napomáhala ženám k plnění tradičních rolí, k rozvíjení schopností a dovedností. „Ideálem jí byla něžná a poddajná dívka, která je přirozeně krásná a ušlechtilá, skromná a nenáročná a jejímž životním cílem je být vzornou a poslušnou manželkou, dbající o blaho svého manžela.“ (Moldanová, 2011, s. 24). Magdalena Dobromila Rettigová akceptovala rozdělení mužského a ženského světa na svět domácnosti a práce, ale pokusila se o zlepšení podmínek pro ženy žijící své domácí životy. Dnes je tato žena v širším povědomí známá převážně díky svým kuchařským knihám, ale její činnost se neomezovala pouze na svět kuchyně a domácnosti, při svých setkáních s ženami a dívkami se věnovala četbě, výletům a poznávání života, aby ženy nebyly omezené jen na uzavřený prostor své domácnosti, ženám se tak otevřel přístup do domácností jiných, mohly debatovat, radit se a předávat si zkušenosti ze svých vlastních domovů. Pomocná ženská literatura, které se Rettigová věnovala, měla dívkám a ženám poskytnout návody, rady, poučky a představy o vytvoření dokonalého domácího štěstí.

„Zřejmě jako první vyšel roku 1840 Rettigové spisek s názvem *Mladá hospodyňka v domácnosti, jak sobě počínati má, aby své i manželovy spokojenosti došla. Dárek dcerkám českoslovanským od Magdaleny Dobromily Rettigové.*“ (Lenderová, 1999, s. 51).

Literatura Magdaleny Dobromily Rettigové byla ve své době významným posunem, ale aby se myšlení společnosti posunulo dále, bylo si potřeba uvědomit potřebu i jiného vzdělání než pouhé přípravy na vedení domácnosti. K tomuto posunu napomohl i demografický vývoj. „Pro změnu ekonomického a sociálního zařazení žen mluvil především demografický vývoj. Od poloviny 19. století totiž v Evropě přibývalo žen a ubývalo mužů; nezanedbatelným důsledkem uvedeného trendu byla skutečnost, že se všeobecně snížil počet kandidátů ženitby.“ (Lenderová, 1999, s. 251). Mnoho žen nemohlo uplatnit své jediné vzdělání, které je připravovalo na úděl ženy manželky a matky. Důležité bylo pro vývoj ženského postavení uvědomění si svízelné reality, která čeká na ženu v případě, že se jí nepodaří provdat se. Z této myšlenky pramenily pokusy o přípravu jiných možností, které by ženě nahradily, i když ne zatím plnohodnotně, život v manželství. První pokusy o vytvoření ekonomicky nezávislé ženy, se neopíraly o popření manželství, ale chtěly zmírnit životní závislost ženy na muži. Vzdělání se jevilo jako stále horší alternativa, ale bylo šancí pro dívky například s malým věnem. Ke zlepšení situace napomohlo sdružování žen do různých spolků, kde mohly debatovat, podporovat se a rozšiřovat si své domácností uzavřené obzory. Ženy začaly správně přemýšlet, že možnost vzdělání by jim mohla zajistit svobodnější život, protože by jim umožnila možnost volby, kterou doposud neměly, sňatek byl téměř jedinou možností, jak zůstat plnohodnotnou ženou. Cesta k uznání plnohodnotného ženství bez manželství byla ale ještě velmi daleká. Bez manžela a bez dětí byla žena především politováníhodná a téměř zbytečná osoba. „Ženiny šance na ekonomické přežití a morální postavení závisely z velké části na jejím manželském stavu. Ženy, které se neprovdaly, byly všeobecně méně zámožné a v některých komunitách byly předmětem lítosti nebo podezírání.“ (Abramsová, 2005, s. 72). Ženské vzdělání muži připouštěli, ale v té míře, aby ženám pomáhalo lépe se starat o domácnost a plnit své povinnosti matky a manželky. K jinému dívčímu vzdělání směřovaly četné kritiky na nevhodnost intelektuálního působení na ženy. Přemíra informací mohla ženám jediné uškodit. „První pokusy zajistit dívkám ze střední vrstvy jakousi formu strukturovaného vzdělání byly koncipovány tak, že se úmyslně omezovalo množství intelektuálních podnětů, jež se dívkám poskytovaly, protože vládlo přesvědčení, že přílišné či špatné vzdělání by neustále snižovalo dívčinu ženskost.“ (Abramsová, 2005, s. 60). Obavy ze ztráty ženskosti s nabývajícím vzděláním byly obvyklé, žena příliš vzdělaná ztrácela přitažlivost. Ženy se mimo svůj domov mohly učit, jak se správně starat o manžela,

domácnost a děti, jak být ještě lepšími manželkami. Vzdělání v duchu přípravy na manželství dívky zvyšovalo kredit a možnost na získání partnera, ale nijak dívky nezajišťovalo v případě neprovdání se. Ženy se učily být vhodnými ženami pro muže, ale neučily se samostatnému povolání. „Všude se dívka učila být dobrou manželkou a matkou, šetrnou hospodyní, pracovitou ženou, cudnou společnicí svého manžela a svědomitou matkou svých dětí.“ (Abramsová, 2005, s. 47). Prvními dostupnými pracemi pro ženy se logicky staly povolání související s jejich ženstvím, jako byly pomocnice v cizích domácnostech, vychovatelky a později učitelky. Svobodné ženy, které nedokázaly založit svou vlastní rodinu a mít své děti, mohly většinou pracovat jako vychovatelky v rodinách a nahradit si přirozenou péči svých dětí o péči o děti cizí, případně jim byla posléze otevřena cesta k prvnímu povolání učitelky, které bylo taktéž chápáno jako pro ženu přijatelné z hlediska práce s dětmi. Dlouhou dobu byl ale stejně považován učitel mužského pohlaví jako lepší vychovatel a nositel znalostí, žena mohla být jen pomocnou učitelkou.

Ženské hnutí nepatřilo k agresivním nepokojům, naopak se zdá, že probíhalo přirozeně a plynule s vývojem doby a myšlením žen, které se začaly vymaňovat z nevyhovujícího postavení. Ženy se nesnažily zkompromitovat muže, převzít vládu nad světem, rodinou a státem, ale snažily se vyrovnat rozdíly mezi ženami a muži v oblasti práv, povinností a upravit vztahy, které z nerovného postavení vyplývaly a byly pro ženy neuspokojivé. Snahy o rozšíření vzdělání pro dívky byly velkým krokem k lepšímu budoucímu postavení žen, ovšem musely se potýkat se značným prvotním nepochopením, a to nejenom ze strany mužů, ale i samotných dívek nebo spíše jejich zodpovídajících rodin, které předpokládaly stále roli ženy v rodině a potřebné vzdělání poskytnuté matkou. Děvčata své vzdělání a potřebné znalosti získávala už od dětství doma. „Děvčátka byla od útlého věku pravou rukou matčinou, byla nepostradatelná při hlídání mladších sourozenců, výpomoci v kuchyni, na zahradě, na pastvě, v hospodářství.“ (Lenderová, 1999, s. 47). Na povolání manželky nebylo potřeba posílat dívky do školy, a i ty dívky, které vzděláním prošly, se setkávaly s nepříjetím společnosti a s nedostatkem smysluplné kvalifikované práce. Bylo potřeba přesvědčit tradiční společnost, že vzdělání žen není zbytečné, že má svůj smysl. A to nejen jako zajištění žen neprovdaných, ale také jako možnost získání kvalifikovaného povolání. Žena, která vybočila z cesty manželství, musela ale čelit především nepochopení okolí, posměškům nebo zařazení do kategorie nemravných žen. Prosazení vzdělání u žen bylo tedy procesem značně složitým.

Šedesátá léta 19. století přinesla ale řadu nových příležitostí a názorů. „Od šedesátých let 19. století v českých zemích vznikala neobyčejně velký počet různých zájmových ženských spolků, které se věnovaly převážně vzdělávání dívek po ukončení

povinné školní docházky. Znamenalo to, že na přelomu století byla v Čechách poměrně silná vrstva nebývale vzdělaných žen, pro které byla dráha oddané a poslušné manželky a matky ne příliš přitažlivá.“(Moldanová, 2011, s. 65). Ženám se rozšířil okruh možností, který rozevíral směr jejich zájmu a poskytoval jim půdu pro sílící sebevědomí a sebeuvědomění, které bylo důležité pro cestu budování nezávislé existence a rovnocenné lidské osobnosti. Ovzduší šedesátých let bylo nakloněno dalším krokům a aktivitám k vytvoření svobodnějšího ženského postavení. „Počátek šedesátých let 19. století se do historie zapsal jako doba úspěchů českého národního hnutí. Dne 1. ledna 1861 vyšly *Národní listy*, první český politický deník. Svou činnost zahájil Hlahol, vznikla tělocvičná jednota Sokol, Umělecká beseda, zvedla se opona Prozatímního divadla. I *Lada*, první české ženské periodikum, začala tehdy vycházet. V prosinci 1862 zahájil Vojtěch Náprstek pravidelné vzdělávací besedy pro ženské publikum.“ (Lenderová, 1999, s. 62). V šedesátých letech se aktivně do ženské otázky zapojil Vojtěch Náprstek, významná osobnost ženského hnutí, který čerpal ze svých zkušeností z pobytu ve Spojených státech amerických, a který dal v Praze podnět ke vzniku Amerického klubu dám, ženy se zde mohly vzdělávat, pořádaly se různé přednášky z mnoha oblastí a ženská osvěta. „Přál si „povznést ženu českou k té výši společenské užitečnosti, jaké dosáhly ženy americké“. K přesvědčení o rovnocennosti mužů a žen se dopracoval díky svému demokratismu a smyslu pro spravedlnost...“ (Lenderová, 1999, s. 240). Americký klub dám byl významným ženským spolkem, který ženskou otázku posunul směrem kupředu. Ženám pomohl otevřít svět veřejné sféry a vymanit se z uzavřeného světa domácnosti a domácí práce. V předchozích letech sloužily k vymaňování se ze stěn domácnosti převážně spolky filantropické a různé dobročinné aktivity, které se podle společnosti slučovaly s povahou ženství. „Americký klub dám představuje výjimečný a neopakovatelný počín, počín, jímž Vojtěch Náprstek přesvědčil české ženy o jejich vlastních schopnostech, zmobilizoval jejich intelekt, přesvědčil je o nutnosti dalšího a vlastně celoživotního sebevzdělání, vysvětlil jim, že není naprosto nezbytné ztrácet veškerý čas prací v domácnosti. Objevil pro ně volný čas a současně poradil, jak ho rozumně využít.“ (Lenderová, 1999, s. 244).

Vzdělání dívek se v šedesátých letech rozšiřovalo a obohacovalo o nové typy škol, byl zřízen dívčí učitelský ústav, který umožnil ženám vykonávat učitelské povolání. Ženy se již mohly dokázat samostatně hmotně zabezpečit, případně ekonomicky vypomocť rodině. Zároveň se ale vzdělání dívek, četba a jejich zvětšující se rozhled stal pro ně samotné dvojsečným, tím, že se staly ženami vzdělanějšími, stávaly se i ženami nespokojenějšími. „Objevuje se názor, že vzdělání, kterého se dívkám dostalo, se stalo jednou z příčin jejich neschopnosti žít v tradičním vztahu, přijmout roli, která byla pro

dívky jejich společenské vrstvy obvyklá a která dosud platila.“ (Moldanová, 2011, s. 64).

Když už se ženám podařilo prosadit myšlenku vzdělání, panovaly neshody v jeho obsahu, náplni, možnosti získání profesního uplatnění a také nerovnosti s postavením mužů ve stejné práci. Stěžovaly si většinou obě strany jak muži, tak ženy. Výrazné tendence k rozlišování stejné práce pro obě pohlaví přinášelo nové postavení ženy učitelky. „Úvazek učitelek býval zpravidla vyšší než úvazek jejich mužských kolegů; automaticky k němu byla přivtělena výuka dívčích ručních prací. Přesto muži těžce nesli rovnost platů a poukazovali na skutečnost, že učitelky, vzhledem k povinnému celibátu, nemusí z platu živit rodinu a že by tedy jejich odměna měla být menší než odměna učitele-muže.“ (Lenderová, 1999, s. 255). Navíc se vzdělané ženy potkávaly se samotou a nepříjetím společnosti. Ženám vzdělaným se společnost vyhýbala a chovala se k nim nedůvěřivě, vzdělaná žena ztrácela svou ženskost a stávala se mužem nebo něčím, co stojí na půli cesty a neztotožňuje se ani s jedním pohlavím. Se získaným vzděláním se navíc do popředí dostaly další důležité otázky týkající se ženského postavení. Vzdělaná žena hledala nové vztahy k mužům, už nebyla schopná spokojit se s dosavadním patriarchálním uspořádáním společnosti a s podřadným postavením. Vztah lidí v soukromé i veřejné sféře se začínal proměňovat a sílily požadavky po úplné rovnosti žen i mužů. Ženy se vzrůstajícím vzděláním a měnícími se podmínkami začínaly požadovat i zařazení se do politických záležitostí a to jak pasivně, tak i aktivně, nejprve se dožadovaly práva volit a později být voleny. Zpřístupněním ženám škol nastala otázka jejich uplatnění a zpřístupnění povolán, se zpřístupněním povolání přicházela otázka občanských práv, která by žena vykonávající stejné povolání jako muž měla mít stejná.

Dá se říct, že na přelomu století už ženy měly vydobytá četná pracovní místa, ve kterých se mohly realizovat jinak než v uzavřených prostorách své domácnosti, a měly přístup i k různým druhům vzdělání. „V devadesátých letech se snahy o ženskou vzdělávání realizují v projektu prvního českého dívčího gymnázia Minerva v Praze a Vesnina lycea v Brně.“ (Moldanová, 2011, s. 15). Sňatek byl ale pokládán za stěžejní uplatnění ženy, kdy mu některá svá povolání ženy stále rády přenechávaly. Existovaly ale již i ženská prestižní povolání, kde práce nebyla jen ekonomickou nutností neprovdaných žen, ale začala se stávat jejich životní seberealizací. Konání žen se setkávalo s úspěchem, přes veškeré nesnáze ženy dokonce získaly svá místa na univerzitách. „První řádné studentky se na pražské filozofické fakultě objevily roku 1897, umožnil jim to výnos ministerstva z 23. března téhož roku.“ (Lenderová, 1999, s. 263). Tento krok jim otevřel cestu ke kvalifikovaným profesím. Další logický posun, který následoval, byl na poli politickém. Ženy se dožadovaly práva volit, toho se jim nakonec dostalo částečně ještě před první

světovou válkou. Ženy získaly volební práva, jistou dávku požadované samostatnosti, uznání hodnoty jejich osoby a možnost volby nad svým vlastním životem. „Na prahu 20. století tak dostaly ženy příležitost práce v zákonodárných sborech, třebaže ne vždy mohly svůj mandát realizovat. To byl ostatně případ i první ženské poslankyně v Čechách, feministické spisovatelky Boženy Vikové-Kunětické, zvolené roku 1912 za zemřelého mladočeského poslance Václava Škardu.“ (Lenderová, 1999, s. 270). Tuto etapu ženského úsilí příznačně uzavírá Božena Viková Kunětická svým zvolením a účastí na politické dráze, která tím značně završuje ženské snažení. „Předsedkyně ústředního výboru francouzských sufražetek Madeleine Pelletierová označila zvolení Boženy Vikové-Kunětické za bezprecedentní úspěch ve střední Evropě. Česká žena se tedy dostala do politiky už „za Rakouska“, kdy vlastně téměř žádná občansko-politická práva neměla.“ (Horská, 1999, s. 111).

Do období přelomu století a sílící ženské otázky se zapojily významně autorky generace narozené v období šedesátých let, k nimž se zařadila i Božena Viková Kunětická. Velkou roli v období přelomu století hrály právě píšící autorky, které se snažily svými díly reflektovat složité ženské otázky. Spisovatelky generace šedesátých let stály na rozhraní starého tradičního pojetí ženství v literatuře a hledání nových moderních cest ve vyobrazení ženy a jejího zařazení ve společnosti. Velkou roli hrálo zejména měšťanské prostředí, ve kterém se postavení žen začalo proměňovat. Toto prostředí se většinou spojovalo v osobních zkušenostech samotných autorek, Božena Viková Kunětická své dětství a dospívání prožila v rodných Pardubicích v rodině obchodníka s obilím. Zatímco předchozí generace žen se zabývala tím, aby měla žena jinou možnost uplatnění než pouze v manželství a nemusela tak uzavírat manželství za každou cenu, pro generaci Boženy Vikové Kunětické, která vyrůstala v atmosféře šedesátých a sedmdesátých let 19. století, byly tyto cesty již poměrně otevřené a autorky se mohly zabývat dalšími otázkami a hlavně překážkami, které ještě ženu na cestě za svobodným životem, kvalifikovanou prací anebo společenským uznáním čekají. „Tehdy spisovatelky začaly psát romány a povídky o tom, jak ženy hledají své místo ve světě, jak narážejí na nepochopení, jak trpí tímto nepochopením, jak je jejich sociální situace vratká ve chvíli, kdy se pokusí stát na vlastních nohách, ať už proto, že jim nic jiného nezbude, nebo proto, že to tak chtějí.“ (Moldanová, 2011, s. 7). Do středu zájmu autorek se dostala nová žena, uvědomělá, přemýšlející o smyslu svého života a chtějící se do života plnohodnotně zařadit. Svoje vztahy začaly nové ženy přehodnocovat, nespokojovaly se již s nabídnutým podřadným a pasivním postavením v manželství, odmítaly pragmaticky založený svazek bez potřeby citu a lásky. Ovzduší změn druhé poloviny 19. století se bezesporu promítlo do proměny myšlení a

psaní autorek, protože se měnilo vnímání a pojetí ženství. „V dílech spisovatelek se objevují příběhy žen, které hledají nový vztah k muži-milenci a muži-manželovi, odmítají, aby se s nimi zacházelo jako s nemyslicími a necítícími objekty dohodnutých sňatků a domácím inventářem, hájí právo prožít svůj život jako plnoprávné lidské bytosti, které kromě domácnosti a rodiny zajímají i otázky kultury, etiky, společenského uspořádání světa. Zobrazovaly především dívky, trpící praxí domluvených sňatků, dívky, jimž bylo upřeno právo rozhodovat o svém osudu a jejichž cena nebyla dána jejich charakterem, inteligencí a vnímavostí, ale věnem. Rodil se však i druhý typ literární hrdinky, která se pokusila najít východisko v samostatné existenci, toužila po jiném uplatnění, než nabízela rodina, toužila po novém vztahu k životnímu partnerovi, často s rizikem nepochopení a ztroskotání.“ (Moldanová, 2011, s. 7). Hledání nového vztahu muže a ženy se ještě stále setkávalo s nepochopením ze strany mužských postav děl těchto autorek, které autorky nechávaly v prostoru tradičního světa patriarchálního uspořádání. Z tohoto střetu pak vyplývalo zklamání žen, které se v reálném životě nesetkávaly se svými iluzivními sny o dokonalém životě. „Nová hrdinka, která se objevila v některých prózách modernistických autorek v devadesátých letech, byla mladá žena, která vstupovala do života nevybavená reálnými představami, s hlavou plnou snů o čemsi úžasném, co ji čeká, s iluzemi o lásce a manželství. Potkala se s mužem, kterého nezajímá její duše, ale spíš věno, eventuálně její tělo. Vystřízlivění je kruté, zbavuje hrdinku síly dále s životem zápasit, zbavuje ji naděje.“ (Moldanová, 2011, s. 55). Ženy se nesnažily ve svém úsilí, i na poli literárním, oddělit od mužského světa nebo rodiny, ale chtěly získat lepší postavení a stát po boku mužům. Sama Božena Viková Kunětická se do života přelomu století zařadila jako všestranně aktivní osobnost, která se přes herecké ambice, dostala ke dráze literární a politické. I ona ale patřila k ženám, které své aktivity zastřešily institucí manželství, podobně jako řada dalších žen a také další významná spisovatelka z této generace Růžena Svobodová.

Za mezník, který jasně ukončil vyvíjející se ženské postavení a změnil dosavadní životní pořádky, se považuje první světová válka. Války se účastnily ženy stejně tak jako muži, i když každý v jiné pozici a každý musel fungovat, jak nejlépe za dané situace mohl, bez ohledu na rozdílnost pohlaví, která už nehrála téměř žádnou roli. Ženy už nemusely prosit o placenou práci a o přístup do veřejného života, díky okolnostem byly z prostředí domova takřka vyhnány a byly nuceny, často místo muže bojujícího na frontě, finančně zajistit celou rodinu. „Zaměstnanost žen ve zbrojním průmyslu přitáhla k ženě dělnici pozornost jako nikdy předtím. Nezávislá výdělečně činná žena, která vstoupila do mužského světa – ať už jako průvodčí v tramvaji, svářečka nebo dělnice v továrně na

municipi – začala reprezentovat novou ženskou identitu, jež na jedné straně osvobozovala (ženy) a na druhé straně ohrožovala (muže). Pracující ženy symbolizovaly – kvůli porušení hranic mezi pohlavími – mimořádnost válečného stavu. Jakožto dělnice se ženy ve velkých počtech nacházely v místech, která byla do té doby vyhrazena mužům – v prostorách továren, za volantem nákladních aut či na stupátku tramvají.“ (Abramsová, 2005, s. 302). Ukončení období rostoucího ženství tak přišlo s nástupem jiných událostí, které odsunuly emancipační snahy do pozadí a ženám nastolily jiné problémy, ty je paradoxně posunuly poměrně rychle blíže k muži a samy jim nechtěně poskytly možnosti realizace. Otázky, které svými díly řešila generace Boženy Vikové Kunětické, byly překonány, Růžena Svobodová v roce 1920 zemřela, Božena Viková Kunětická se spisovatelské dráze již nevěnovala a generace mladých žen měla ve svém středu zájmu již otázky jiné. „Velká válka, jak označovali lidé, kteří ji zažili, první světovou válku, znamenala konec skvělé epochy fin de siècle.“(Moldanová, 2011, s. 91). Válka ukončila období autorek píšící ženskou literaturu, kde se hlavní hrdinky vyrovnávají s údělem ženství, manželstvím a přístupem do veřejného světa. „Žena roku 1920 byla jiná než její matka vyrůstající v letech devadesátých a viděla své problémy jinde. To, co autorky řešily v posledních desetiletích před válkou, se jevilo nyní jako překonané. Otázky, které si tehdy kladly, byly mnohdy životní praxí vyřešeny nebo odsunuty jako nezajímavé či marginální.“ (Moldanová, 2011, s. 91). Ženský a mužský svět se střetával ve společném problému, kterým byla válka. Na literaturu o tápajících a nespokojených maloměstských dcerách, jejichž problémem je nedostatek důstojnosti a rovnocennosti v manželství už nebylo místa, žena se v útrapách první světové války dostala na roveň muži, i když se do válečného prostředí zapojil každý jiným dílem. Ve stínu první světové války ženy nedosáhly jen na nové role a uplatnění, ale dostalo se jim i volebního práva. „Ženy získaly v roce 1919 volební právo.“ (Horská, 1999, s. 117).

3 Románová tvorba Boženy Vikové Kunětické

Pro románovou tvorbu Boženy Vikové Kunětické je charakteristická dobová aktuálnost týkající se takzvané ženské otázky. Ve svých románech autorka zpracovává aktuální témata, která byla pro svou dobu zásadní. Její čtyři romány vykazují prvky společného jmenovatele, a tím je právě žena jako hlavní hrdinka, která se snaží překonávat společnosti kladené překážky a žít svým vlastním životem, ovšem spojeným většinou s

mateřstvím. Všechny romány, které autorka vydala, vznikaly v době přechodu starého do nového století, kdy se dobové emancipační hnutí dostávalo ke svému vrcholu, a kdy například první žena usedla do vysokoškolských lavic. Všechny čtyři vydané romány autorka napsala v rozmezí deseti let přelomové doby konce 19. a počátku 20. století. První rozsáhlý román *Minulost*, který zpracovává osudy hned několika ženských postav, autorka vydala v roce 1895. Kolorit maloměstské společnosti dokreslují postavy venkovských pracujících žen, postava maloměstské vážené vdovy nebo dokonalá maloměstská slečna v podání dcery hlavní hrdinky. Celé spektrum ženských postav dotváří povahu prostředí, ve kterém se ženské postavy snaží prosadit. Ve svém druhém románě *Medřická* z roku 1897 se autorka pouští do obhajoby dobového postavení učitelek v rámci jim odepřené mateřství. Třetí román *Vzpoura* řeší vztah dvou mladých lidí založený na hodnotách cizích tradiční společnosti, ve kterém se ale muž nedokáže postavit blížícímu se ženinu mateřství a posouvá ženu do pozice svobodné matky. Přes svůj poslední román *Pán* z roku 1905 Božena Viková Kunětická nahlíží na manželství dvou lidí, v němž se žena dostává do nechtěného podřadného postavení, kde je v pozici manželky a matky vyloučena z veřejného života a zůstává jako doplněk nemilujícímu muži.

3.1 Minulost

V románu *Minulost* autorka představuje několik prolínajících se příběhů žen, jež spojuje společné prostředí, kde se jejich životní osudy odehrávají. Prostor maloměstské společnosti, statkářských rodin a venkovské smetánky je velmi specifické, platí v něm poměrně přísná pravidla a společenské normy, zejména v otázce morálního vědomí. Tato společnost klade na ženské postavy v románu určité zásadní požadavky a očekávání, s kterými se každá hrdinka jinak ztotožňuje a jinak dochází k jejich naplnění. Jejich osudy se v některých okamžicích příběhu spojují a v některých naopak široce rozevírají, protože každá nakonec hledá svou cestu a vyrovnání se s okolím a jeho požadavky na ně jako na ženy. Právě žena je v této společnosti pod drobnohledem okolí, které se domnívá, že má právo jí hodnotit. Maloměstská společnost ženu v jistém smyslu svazuje a udává jí jasnou morální představu o ženě jako subjektu těchto představ. Žena se snaží dosáhnout obrazu dokonalé ženy splňující několik rolí zároveň a splňující morální zásady maloměstské společnosti. Autorka v tomto příběhu nabízí dvě hlavní ženské představitelky a další epizodní ženské postavy, které dokreslují celek popisované společnosti. Stěžejními postavami příběhu jsou dvě sestry, které obě balancují mezi rolí manželky, milenky a matky. Tyto role ovšem nesplňují samostatně, ale právě vždy ve vztahu ke společnosti,

kteřá je neustále pronásleduje a hodnotí. Jejich životní cesty jsou v příběhu vystavěny na vzájemném kontrastu.

3.1.1 Amalie Čajkovská

Starší ze sester, paní Čajkovská, je představena v idylickém a navenek spokojeném postavení. Amálie Čajkovská je dokonalý typ ženy, jaký si žádá okolní společnost a plní veškerá její očekávání. Takto působí postava paní Čajkovské navenek, uvnitř sehrává těžký souboj mezi svým vnějším světem a vnitřním, který skrývá tajemství nemanželského dítěte. Do dokonalého obrazu ženy, který se hrdinka snaží vytvořit, vkládá autorka do kontrastu minulost paní Čajkovské, ze které vzešlo nemanželské dítě, to ovšem nemůže být pouhou minulostí nebo vzpomínkou, ale minulostí zasahující neustále do každodenního života hrdinky. Potlačovaná skutečnost je pro hrdinku natolik frustrující, že vniká do její dokonalé vnější podoby, kterou není schopna déle udržet a uchyluje se k tragickému konci. Autorka do tradiční ženy vnáší jistý prvek oživení, aktivity, tabuizovaného problému, který ovšem hrdinka není schopna nijak aktivně řešit a raději volí únik v podobě smrti, ten se jí jeví v dané společnosti a situaci jako jediný možný. Amalii Čajkovskou autorka nezobrazuje jako nudící se ženu, která hledá smysl života a životní štěstí, ale jako spokojenou manželku a matku, nesamostatnou, neemancipovanou, jejímž největším cílem je blaho rodiny. Netouží si plnit své vlastní sny, protože jejím snem je rodinný život a plnění rolí podle představ společnosti. Její tragédie se ovšem představuje v překročení dobových konvencí, se kterými se ani ona sama nedokáže vyrovnat.

3.1.1.1 Role manželky jako reprezentace rodiny

Postavu Amálie Čajkovské autorka pojmenovává jako paní Čajkovskou, čímž vyjadřuje její postavení. To je vymezeno rodinou a prostorem domova, je to především žena, která své působení vymezuje ze vztahu ke svému muži, a je s tímto postavením spokojena. Jejím hlavním úkolem je vytvořit muži adekvátní zázemí, které si vyžaduje jeho postavení a výchova dětí. Je dokonalou paní, paní svého domu a paní svého pána. Reprezentace, starost o domácnost a rodinnou spokojenost je největší náplní jejího života.

Paní Čajkovská precizně plní roli manželky a matky, splňuje očekávání nejen společnosti, ale i svých dětí a manžela. Společnost od ní požaduje naplnění role z pozice jejího postavení, které získala tím, že se provdala za muže, jež zastává na venkově vysokou společenskou funkci, k ní se samozřejmě pojí i povinnosti manželky, a to zejména povinnosti vystupovat určitým způsobem před společností, která neodpouští nejmenší odchylky. Výborně si vede hrdinka i v roli manželky, pro manžela představuje milující

oporu, která je dominantní v prostoru domácnosti. „Vedení domácnosti bylo povoláním na celý úvazek, jež vyžadovalo směs kladných povahových vlastností, dobré rozpoložení, veselost a spokojenost, pevnost a mravné chování. Stejně tak bylo potřeba mít znalosti, jak zacházet se služebnictvem, jak bavit (manžela a hosty), jak hospodárně vařit, jak zvládat děti a tak dále.“ (Abramsová, 2005, s. 133). Úkoly paní Čajkovské jsou přesně dané a vyplývají z jejího postavení vdané ženy a matky. Ovšem postupně vychází navenek tragičnost této dokonalosti, která vězí skrytě za bezchybnou maskou štěstí. Postava paní Čajkovské v sobě nosí potlačované a utajené city a myšlenky, které by jinak byly v rozporu se společenskou únosností. Paní Čajkovská sama v sobě vytváří onen dokonalý portrét ženy, k němu se snaží za každou cenu přiblížit a udržet obraz štěstí a spokojenosti. Její vztah s mužem v manželském svazku je na první pohled po všech stránkách bezchybný. Ale ukazuje se, že je celý postaven na nejistých hodnotách a podporován přetvářkou, lží a pokrytectvím. Vznik manželského spojení paní Čajkovské s jejím mužem autorka naznačuje jako dohodnutý sňatek, který s sebou nesl jisté materiální a společenské výhody. To nebylo nijak neobvyklé a ani autorka se nad touto problematikou nijak nepozastavuje, paní Čajkovská se šťastně vdala za muže, jenž jí přinesl dobré postavení, zázemí, materiální zabezpečení a v jistém smyslu i šťastný a spokojený rodinný život. „V 19. století však, zejména v tradicionalistickém prostředí měšťanstva menších měst, byla ještě namnoze podobná situace jako ve stoletích předcházejících, kdy uzavření manželství bylo považováno za tak vážnou záležitost, že se jaksi nehodilo příliš mluvit o osobních pocitech snoubenců, i když na rozdíl od dřívějška se uznával sňatek z lásky.“ (Horská, 1999, s. 58). Tento šťastný a spokojený život je ale pevně spjat s dodržováním pravidel maloměstské společnosti. Pojmy jako láska, touha se nepojí paní Čajkovské s manželem, ale s její láskou z mladých let dospívání, kdy prožívala nerozvážené, mladické opojení a snivé, exponované city mladých dívek, které ještě nejsou zatíženy společenskou mravností. V tomto směru by ale bylo vše v pořádku, sňatek z rozumu nebyl nijak výjimečný, bývalá láska paní Čajkovské by byla jen sladkou vzpomínkou a dohodnuté fungující manželství nemělo žádné zášti ani rozporů. I paní Čajkovská tento stav brala až s nečekanou samozřejmostí, v dospívání, kdy je dívka nejcitlivější udělala chybu, která se promítla do nechtěného těhotenství, dítěte se ovšem jistým, ještě pro dítě dobrým způsobem, zbavila a mohla začít žít život podle očekávaných konvencí. Její manželství bylo spíše vytouženou metou než z pozice citů, ale společenských konvencí.

Autorka se snaží na manželství paní Čajkovské ukázat dobové společenské vnímání a pravidla maloměstské společnosti. Právě ona pravidla, která jsou spjata s prostředím maloměsta, tvoří jistý rámec chování a chápání manželství. Pokud se manželství pohybuje

ve společnosti stanovených nuancích, pak jí společnost poskytuje bezpečnou půdu pro spokojenost. Když se tato přísná pravidla naruší nebo se objeví jisté odchylky, tak jí neváhá zavrhnout. Tolerance jakýchkoli odchylek je u maloměstské společnosti velmi slabá. Zvláště v postavení rodiny Čajkovských, kdy se jedná o maloměstskou smetánku, která se snaží být jistým reprezentativním vzorem, je tolerance téměř nulová. Reprezentace nebyla vůbec jednoduchým úkolem a paní domu hrála v tomto směru zásadní úlohu, ve svém postavení mohla obratným chováním zvyšovat kredit své rodiny nebo naopak rodinu úplně zostudit. „I měšťanská žena reprezentovala svého muže, byla jeho družkou, matkou jeho dětí, paní domu, řídila služebnictvo, přijímala hosty. Její chování, způsoby, vzhled, to vše mohlo poznamenat mužovo postavení ve společnosti.“ (Lenderová, 1999, s. 91). Na poli přísných pravidel se jeví vzkvétání přetvářky, lži a pokrytectví jako snadné. Tuto skutečnost si paní Čajkovská velmi dobře uvědomuje, zejména od ní samotné jako paní domu se očekává bezchybnost a ctnostné vlastnosti a to samé společnost očekává od jejího manželství. Manželství bylo pocíťováno jako něco vážného, závazného a silně spjatého s přísnými pravidly a morálkou. Čím více byla rodina v prostředí maloměsta veřejnou, tím více pro ni pravidla platila a stála v čele posuzování ostatních. Paní Čajkovská si na půdě této společnosti a prostředí, ve kterém žila, pravděpodobně ani nedovedla představit, jaké následky a reakce by přineslo prozrazení její minulosti. Autorka v příběhu nerozehrává žádné možné scénáře, které by v situaci prozrazení mohly nastat, z hlediska manželství zde nevidí žádnou oporu v podobě manžela. Pana Čajkovského ukazuje sice ve světle hodného, milujícího a chápavého muže, ale chápavého jen v rámci nastavených pravidel společnosti a milujícího svou manželku právě pro bezchybné dodržování pravidel. „Jeho chloubou byla posvátná záře jeho rodinného štěstí, jeho chloubou byla pracovitost, počestnost a zdraví jeho ženy, jeho chloubou byly jeho děti, když čisté, krásné a vtipné jej obklopovaly.“ (Viková Kunětická, 1919, s. 53). Paní Čajkovská na konci příběhu raději ztratí manžela fyzicky, než aby ztratila společenskou podobu uznávaného manželství.

3.1.1.2 Role matky jako nejvyšší poslání ženy

Silným aspektem pro paní Čajkovskou je role matky, ve které nachází podstatu svého života. Před svými manželskými dětmi vystupuje v bezchybné roli matky, děti miluje a je pro ně až posvátnou osobou. „S dětmi vstávám, uléhám, jím, modlím se, pracuji. Myslím, že jsem se narodila jen proto, abych vychovala své děti.“ (Viková Kunětická, 1919, s. 6). Paradoxem se tato role stává v okamžiku, kdy autorka čtenáři poodhaluje minulost paní Čajkovské. Čtenář získává nový pohled na paní Čajkovskou v roli matky, protože se postupně poodhaluje další stránka této role, a to v poměru k nemanželskému

dítěti. V tomto okamžiku přestává být role matky tak idylická a začíná se spojovat s rolí matky v dané společnosti, kdy společnost určující pravidla vymezuje postavení ženy matky ke svému dítěti. Vědomí neustále kontrolující a hodnotící společnosti v paní Čajkovské potlačuje roli matky právě k onomu nemanželskému dítěti. Ovšem ukazuje se, že přeci jen je role ženy jako matky velmi silná, a paní Čajkovská se na konci románu dostává do skrytého sporu mezi všemi svými rolemi, kam se vkrádá právě tato utajovaná. Žena byla spojována s mravností, s náboženským cítěním, byla příkladem a byla zodpovědná za mravní výchovu svých dětí. Představitelkou morálních hodnot měla být právě žena, což jí také svazovalo do úzkého prostoru společenských konvencí, protože zejména společnost určovala mravní pravidla a posuzovala hodnotu žen.

Autorka nerozehrává v příběhu roli matky jen ve vztahu k nemanželskému dítěti, který je ale z hlediska tématu velmi zajímavý a na dobu vzniku díla moderní, ale také ve vztahu matka dcera. „Úkolem matky nebylo předat dceři jen znalosti týkající se řízení domácnosti, ale i principy náboženské a mravní. Měla jí vštípit vlastnosti, které byly pro ženu považovány za nezbytné: pokoru, hlubokou víru v Boha, trpělivost, poddajnost.“ (Lenderová, 1999, s. 50). Vztah paní Čajkovské a její jediné dcery Stáni je velmi úzký a intenzivní, zároveň v jistém smyslu závazný, protože paní Čajkovská se snaží dceři přes sebe zprostředkovat vzor ženy, kterou by měla být, a nedovoluje paní Čajkovské prohřešek a narušení tohoto obrazu v podobě hříšného mládí. Tento vztah se zintenzivňuje v období dospívání dcery, kdy ta ještě více tíhne ke své matce a až posvátně jí pokládá za svůj vzor dokonalosti. Mladá dívka má již své názory, i když ovlivněné společenskou morálkou, svůj pohled na svět a vnímání okolí. Paní Čajkovská vidí v dceři člověka, který jí hodnotí, a před kterým nesmí vypadnout ze své dokonalé role, jinak by byla pro svou dceru ztracena jako vzor ctnosti a čestnosti, který se snaží za každou cenu udržet, takže i v této pozici hraje svou roli přetvářka a pokrytectví pramenící ze strachu před ztracením a ztracením pozice matky. Pro paní Čajkovskou začínají v období dospívání dcery nové starosti, v případě zaopatření dcery ukazuje autorka opět prostředí starých tradic a striktních pravidel. „Ostatně na tom není nic divného, neboť hlavním úkolem matky jest zaopatřit dobře dceru, a stává se velmi často, že se matky tím zaopatřováním už zaměstnávají, když si jejich dcery ještě hrají s řehtačkou a hloupoučce, moc hloupoučce se k tomu usmívají. Paní Čajkovská měla přítelkyni, která mezi kluky šesti- až desíletými hledala pro svou dvouletou dceru ženicha.“ (Viková Kunětická, 1919, s. 4). Paní Čajkovská bere za svou zodpovědnost a povinnost nalézt Stáně adekvátního ženicha a zajistit jí podle svého a společenského názoru nejlepší budoucnost, která bude vystavěna na zodpovědnosti starých osvědčených prostředků. S těmito starostmi matky dospívající dcery se pojí

zaměstnání se dceřinou duševní i fyzickou krásou, jejíž dokonalost je potřeba v maloměstském prostředí rozšiřovat. Tento čas je jistým uvedením dcery matkou do společenského života a do života dospělých. Je potřeba, aby se společnost dozvěděla, že dcera se nachází v čase, kdy už není dítětem, ale mladou krásnou dívkou připravenou na život. Počátek příprav se nachází již ve výchovném internátu v Praze, který by měl pro dceru znamenat nejlepší možnou vybavenost na budoucí život, kde má možnost získat ty nejvybranější způsoby chování a dovednosti, aby se mohla stát dokonalou ženou. To znamenalo zejména umět vést dobře domácnost svého muže, a to ve všech směrech, které představovaly jistou logistiku domácnosti, reprezentaci, starost o děti, zázemí manželovi, ale i například společenskou konverzaci a udržování zábavy při různých společenských návštěvách, za které je zodpovědná právě paní domu. „Zнала tyto návštěvy již z Prahy, neboť konala je s paní Stránskou jen proto, aby se naučila rovněž sedět, držet ruce v klíně, mluvit v pravý čas, klanět se podle předpisu, nezívat, nesmrkat, nehýbat nohama, neohlížeti se na nic kolem, než nač je upozorněna, býti zvědava na vše, o čem mluví domácí paní a přizpůsobiti se úplně stavu její duše.“ (Viková Kunětická, 1919, s. 34). Dívka vybavená těmito veškerými znalostmi se mohla nechat jako hotový výrobek uvést do společenského života a hledat vhodného partnera. Namlouvání a postavení matek dospívajících dcer popisuje autorka s jistým nádechem ironie, ve které působí právě ona dokonalá příprava dojmem přehnanosti. V příběhu je nastíněna příprava takzvané svačiny, která pro paní domu znamenala prověření jejích dovedností a bezchybné vedení domácnosti. Na dojmu, jaký si pozvaná společnost udělá, závisí celá její existence. O to větší je důležitost takové svačiny, když se jedná o představení vhodných ctitelů dceři, kteří jsou nešetrně k takové události seznání spolu s nejvyšší maloměstskou společností. Dochází k veřejnému seznámení potenciálně vhodných kandidátů na manželství. Na dojmu svačiny záleželo o to víc, že mohl ovlivnit celé budoucí postavení Stáni, v negativním důsledky by pomlouvající společnost mohla Stánu zařadit mezi pochybné partie a snížit její šance na vhodné manželství.

Ostatní děti paní Čajkovské, čtyři synové ještě v dětském věku, v příběhu nehrají velkou roli. Nejsou ve věku, kdy by matku hodnotili za její skutky, přijímají jí nekriticky a jejich dětský pohled není ještě zatížen společenskými konvencemi a morálkou. Zajímavé je v kontextu všech vlastních dětí paní Čajkovské, že rodina nedělá žádné rozdíly ve výchově, stejná výchova a možnosti se dostávají jak chlapcům, tak dívkám. Stáňa jako nejstarší dítě má právo jako první na vzdělání a až po jejím návratu dostane možnost vzdělání nejstarší syn. Samozřejmě typ vzdělání je u chlapců a dívků rozličný, dívka se připravuje internátem na budoucí úlohu manželky, kdežto chlapci se připravují gymnáziem na určité povolání.

Ale všechny děti jsou pro rodiče stejně důležité, povolání a vzdělání chlapců není upřednostněno před zajištěním Stáni. Naopak se zajištění dcery jeví jako složitější a nákladnější záležitost, protože na volbě správného ženicha závisí celá její budoucnost, na rozdíl od chlapců, kteří budou schopni si budoucnost zajistit sami.

Tragičnost příběhu paní Čajkovské se dovršuje až přímým setkáním s nemanželským synem, ke kterému dojde v jeho devatenácti letech, kdy ztratí poručníka a dostává se do těsné blízkosti své matky. Dlouho potlačovaný cit matky k synovi se těsným kontaktem dostává na povrch a znovu v paní Čajkovské ožívá. Autorka na postavě Oldíka popisuje situaci a postavení nemanželského dítěte ve společnosti a věnuje se ve společnosti poměrně tabuizovanému tématu. I z pozice matky se k nemanželskému dítěti váže rozporuplný vztah, paní Čajkovská se na Oldíka snaží převážně zapomenout a popřít v mysli jeho existenci. Vlastní děti potvrzené před Bohem pro ni jsou na vyšší úrovni než dítě nemanželské, i když je zplozené z lásky, ale jen některé děti mají ve společnosti nárok na mateřský cit, a to jsou ty, jejichž život je potvrzen společensky závazným svazkem manželským. Tyto úrovně ale zcela mizí při osobním setkání s dítětem, kterému se nedostalo mateřské lásky, a v mateřském citu paní Čajkovské se veškeré rozdíly smazávají. „Oldík jakoby se slučoval s ostatními jejími dětmi a měl s nimi stejné požadavky a stejná práva. Těch osmnácte let skutečně zaniklo jako sen, a jí připadalo, že má přejmouti zase své dítě z loktů chůvy, kterým jej na okamžik svěřila.“ (Viková Kunětická, 1919, s. 273). Oldík neví, že je nemanželským dítětem dobře situované ženy. Jeho představy o matce nucené opustit své dítě jsou spojeny s pocity rozervanosti, tragičnosti a smutku. Takovou ženu si představuje jako ženu nešťastnou a padlou, což se později ukáže jako pravdivé. Paní Čajkovská sice není ženou nejnižšího postavení, ale její společenský statut je jen vnější stranou, ta vnitřní, její pocity a duše jsou nešťastné a rozervané. Celá situace vyplývá z kontextu myšlení maloměstské společnosti. Paní Čajkovská není aktivátorkou dění, ale pouhým subjektem, který poslušně přijímá společností stanovená pravidla, do kterých by z pozice svobodné matky nezapadala a rozhodně by se do ní nemohla smysluplně zařadit. Tato role by jí zařadila do těžké nepochopené situace na okraj společnosti. Oldíkovi jako nechtěnému dítěti se dostalo poměrně dobrého zázemí, vyrůstal u bratrance paní Čajkovské, navštěvoval školu, ovšem i přesto vyrůstal jako dítě, které nikam nepatří a projevuje se u něj pocit osamocení, ten zesiluje zejména ve chvíli, kdy se dostává do nového prostředí domova paní Čajkovské. Není zde přijat jako nemanželský syn, tato skutečnost je nemyslitelná k prozrazení, ale nastupuje do služby jako příbuzný rodiny. Při setkání matky se synem, který netuší, že potkává svou vlastní matku, se v matce probouzí dlouho potlačovaný mateřský cit, který je v rozporu s dobovou morálkou. V paní

Čajkovské se mísí řada utrpení, které nemůže překonat. V jedné řadě je to skrytý cit a touha po synovi, v druhé pak strach před prozrazením, před zostuzením rodiny a uvržením do společenského vyhnanství. „Při tom proti její vůli se v ní probouzela touha viděti toho chlapce, jemuž dala život, a dotknouti se ho. Byla příliš jemnou a citlivou ženou, aby v pozvolném postupu svých myšlenek, v nichž byla zcela osamocena, nedospěla až k této touze čistě ženské a více méně nutné.“ (Viková Kunětická, 1919, s. 272, 273). Mateřský cit je v ženě zobrazen jako nejsilnější pouto, ovšem společenská pouta ženě dávají jasné hranice, v kterých se tento cit může pohybovat a nemanželské dítě do nich nepatří. Hranice touhy být na blízku synovi se stává nezadržitelnou v poměru k prozrazení a paní Čajkovská dochází k úplnému psychickému vyčerpání. Autorka nenabízí v poměru matky k nemanželskému dítěti žádné rozřešení, žádné východisko ze situace, jediným východiskem je zde smrt, kterou paní Čajkovská v závěru románu volí, a která je překvapujícím rozuzlením situace. „Rozpaky budí snadnost, s níž jim autorky určovaly předčasnou smrt tam, kde neviděly možnost příběh uzavřít nějakou pozitivní či alespoň smírnou perspektivou. Východisko z krize nacházely vlastně jen tam, kde literárními hrdinkami byly ženy výjimečné, umělkyně, herečky a zpěvačky, ne však ženy žijící obvyklý ženský osud.“ (Moldanová, 2011, s. 21). V situaci pravděpodobně autorka jiné řešení nenalézala. Ani pan Čajkovský nijak aktivně nezasáhne a nechává situaci doplynout až k tragickému konci. Zřejmě je tento konec pro rodinu a její postavení v maloměstském světě schůdnější než ztráta ctnostné ženy. Paní Čajkovská před okolím zůstává tou dokonalou ženou, kterou chtěla být, a ponechává si punc počestnosti, skromnosti, mateřství a dalších ctnostných vlastností, se kterými umírá. „Věděla, že bude moci žít s mužem a s dětmi jenom potud, pokud dovede své neštěstí skrývat. Kdyby jednou poznal muž její, Stáňa – při vzpomínce na ni hryzla se do rtů – Volšinský (počítala jej už do rodiny), Jeník (ten už také přestával být dítětem), kdyby najednou všichni poznali, že byla žena hříšná a padlá a žádná světice, kdyby to poznali i ostatní, nedůtklivá paní Ovarová, zlomyslná lékárnice – ach, kdož má síly je dále jmenovat! – pak nebude mít zde už co dělat!“ (Viková Kunětická, 1919, s. 394). Autorka ukazuje tlak společnosti, který očekává od ženy v postavení paní Čajkovské především nositelku morálních a ctnostných hodnot jako tak velký, že nenalézala žádné smírnější zakončení příběhu než předčasnou smrt hrdinky. Paní Čajkovská se stává rozporuplnou hrdinkou, která se pokrytectvím a lží mění z vyložené kladné hrdinky, jak je představena na začátku do podoby přetvářky. Před čtenáři toto postavení se k situaci, lež a pokrytectví snižuje hrdinku víc než samotné nemanželské dítě, zároveň vzbuzuje lítost ženy žijící život svázaný striktní přesností určených pravidel.

3.1.2 Ema Lorenzová

Do kontrastu k společností respektované a vážené paní Čajkovské, která ale skrývá tajemství nemanželského dítěte, nabízí autorka její mladší sestru Emu. Ta má oproti své sestře místo ve společnosti na úplně opačném poli. Je ženou zavrhovanou, jejíž postavení je sice stejně jako u paní Čajkovské poměrně vysoké a patří díky svému muži k maloměstské smetánce, ale jejím společenským statutem otrásá veřejně přiznaný poměr k jinému muži. Ema se tak stává ženou, jež se nemůže mezi povrchně počestnou maloměstskou společnost zařadit. Zejména ale ne tím faktem, že má milence, ale tím, že svůj poměr netají ani před mužem ani před společností. Stává se až cynicky upřímnou a tato upřímnost je pro okolní společnost nepřijatelnou.

Ema se svým jednáním a upřímností nesnaží mezi společnost zařadit, nepřijímá její pravidla a nehraje hru, ve které je pro ni přichystána role maloměstské vzorné manželky. Spíše naopak, tím, že přiznává milence a jedná proti pravidlům, staví sama sebe mimo okruh společnosti, která jí obklopuje. A staví se nejenom mimo okruh společnosti, ale i své širší rodiny. Ema se v nudící se maloměstské společnosti dostává do pozice hodnoceného terče, k němuž se vztahuje zášť, závist, posudky a pokrytectví lidí, kteří sice stejně jako Ema nemají své štíty čisté, ale úzkostlivě je skrývají pod maskou dokonale jednajících maloměstské smetánky. Ovšem i povrchní dokonalost skrývá hluboko svá tajemství, jako je tomu například u paní Čajkovské. Autorka tuto skutečnost popisuje s lehkou dávkou ironie v situaci, kdy se celá vyšší společnost setkává na pořádaném plese. Dámy odsuzující Emu a pomlouvající jejího manžela pocházejí ze zadlužených statků, mají na sobě skvostné róby zatížené dluhem a jejich postavení je peněžně vylhané, ale cítí se být dokonalou honorací, která si může dovolit posouzení ostatních ze svého mravně vyššího místa. Statek Michala a Emy je jako jeden z mála nezatížený dluhem, oba reprezentují sami sebe a své postavení takové, jaké je, přesto se dostávají do poníženého postavení před zadluženou společností díky Emině životě.

Ema je ženou v jistém smyslu aktivní, protože bojuje proti konvencím manželství, svému postavení v něm a nedostatku citu v manželství, které je ubíjeno striktními pravidly a stává se jen povinností než dobrovolným štěstím. I ona je podobně jako paní Čajkovská plna rozporu, ale její vnitřní svět je vyrovnanější než působí jeho vnější podoba. A možná právě proto, že se nenechává pohltit svým vnějším obrazem, může nalézt na konci příběhu vnitřní štěstí a vyrovnanost, tím pak docílí i dokonalé vnější podoby, na které však už zcela nezáleží. Paní Čajkovská pohlcena svým dokonalým vnějším obrazem nedokáže nalézt vnitřní spokojenost a shodnost s vnější slupkou předstíraného štěstí. Příběhy obou sester se v průběhu děje zcela proměňují, ze společností zavrhované Emy se stává vnitřně

vyrovnaná manželka, postava společností obdivované paní Čajkovské se změnila v ženu stojící na pokraji svých psychických sil a končí sebevraždou. Ema se i s počátečním nízkým statutem a nepříznivým osudem nakonec dostává výš než její sestra a zařazuje se do společnosti po boku svého muže v citově založeném manželství.

3.1.2.1 Role manželky jako plnění povinností

V manželství se Ema stává trpící bytostí ubitou všedností, pravidly a nedostatkem citu. Její manželství patří mezi pragmaticky uzavřené sňatky dvou lidí, kteří jsou si souzeni postavením, věkem a společenskou konvencí. Ženu autorka ukazuje, na rozdíl od muže, jako velmi citově založenou bytost, pro niž je prostředí soužití založené na pravidlech maloměstské společnosti, které potlačuje citovou stránku manželství, velmi nedostačující. Ema zakládá své manželství dobrovolně a ráda, protože získává zaopatření, svoji domácnost a je ve věku a postavení, kdy přijímá nabízený sňatek jako svou záchranu. „Velká část evropských žen v devatenáctém století vstupovala do manželství. Kromě ujišťování, že manželský stav je povinností, ctí a radostí, je k tomu vedla rovněž ekonomická nutnost. Od dívek se očekávalo, že se provdají, a tak se velká část jejich dětství zabývala přípravou na tuto možnost.“ (Abramsová, 2005, s. 71). Manželství je uzavřeno jako pro oba snoubence výhodný krok a veškeré námitky jsou setřeny Eminým slibným zaopatřením. Ema ale nepřijímá manželství jako konvenci a snaží se v něm nalézt svou vlastní cestu. Není ženou ani manželkou podle dobových představ, je v jistém smyslu i v manželství samostatnou. Autorka netradiční postavení Emy v manželství zobrazuje i jejím pojmenováním, postava je tak dána více do kontrastu k postavení své sestry. Narozdíl od ní je Ema zobrazována jen pod křestním jménem, přičemž by i ona mohla být označena jako paní Lorenzová, žena svého muže. Tak tomu ale není, u Emy autorka toto označení nepoužívá, možná proto, aby ukázala co největší rozdíl mezi oběma postavami. Ema není označována jako manželka svého muže, tak v příběhu nepůsobí, vystupuje jako žena, která jedná bez ohledu na své postavení v manželství a ve společnosti. Naopak označení postavy jen křestním jménem podtrhuje její vymezení ženy, která své místo v nabízeném manželství nenalézá a snaží se vymanit ze spárů a konvencí společnosti, manželství i rodinného života. Své role naplňuje odlišným způsobem než paní Čajkovská, ale nečekaně nalézá sebe sama později právě v pro ženu typických rolích, které nejprve odmítá. Ema v manželství hledá nový vztah ke svému partnerovi, nepokládá svůj cit k manželovi za samozřejmý, spojený právě institucí manželství, ale za něco, co je potřeba neustále opečovávat a hledat. Zklamání z manželství, které Ema prožívá, pramení také z přehnané touhy a snění po manželství jako nejvyšší metě, kterou žena v životě očekává. Příprava na

manželství a snění o dokonalosti spojení muže a ženy je ženám vštěpována již jako mladým dívkám a v dospívání se ještě prohlubuje. Střet s realitou pak působí jako možné rozčarování nad všední situací, které se nepodobá vysněným výšinám. Ale i dívky samy si uvědomovaly potřebu svého zabezpečení, takže volba mezi láskou, zalíbením a hmotným zajištěním byla pravděpodobně velmi palčivou otázkou. „Taková praxe znamenala časté dilema mezi splněním ideálu o partnerovi a životním zabezpečením, které doléhalo na mladé lidi bezprostředně, aniž je o něčem museli teprve přesvědčovat zkušenější rodiče.“ (Horská, 1999, s. 61). I Ema je zatížena všedností manželství, každodenními starostmi a povšechností, v níž převládá pragmatika nad citovostí. Nepřipravená Ema vstupuje do manželství s mužem, kterého příliš nezná, ale který jí nabízí manželství jako instituci, po čemž touží. Je to krok k tomu být svou paní, mít statut uznávané ženy, ženy manželky, je to nutný krok k tomu, být konečně plnohodnotnou ženou. Ovšem žít v této instituci jí nepřináší uspokojení, ale nutí jí k dalšímu hledání sebe sama.

Emino manželství s Michalem Lorenzem není politováníhodným manželstvím, kde by byl manžel tyran. Je to manželství, kde dva lidé nenacházejí vzájemné porozumění a přicházejí každý s jinými představami do společného svazku. Autorka nevyvolává ve čtenáři soucit s postavou Emy, není zde striktní rozdělení manželů na ženu trpitelku v dohodnutém manželství a muže tyrana. Postavy nejsou černobílé a Ema se nejvíce jen pozitivně a její muž negativně, spíše naopak, žena je zde vystihnuta negativním dojmem právě tím, že odchází od svého muže a zejména dítěte. V její touze cítit lásku a prožívat chvíle štěstí, je zatracena společností i rodinou, která se od ní odvrací, protože svým milencem kompromituje před maloměstským úsudkem i ostatní členy rodiny. „Ema je nestydatější, než jsem si myslel. Syna a muže, všeho nechá a jezdí za milánem do Prahy. - Dělá nám pěknou čest. Pěkný příklad pro Stánu.“ (Viková Kunětická, 1919, s. 20). Vážená maloměstská rodina její sestry si nemůže s takovou situací v dobových morálních pravidlech poradit a řeší ji přerušením veškerých kontaktů s osobou, která by mohla jejich obraz dokonalých představitelů společnosti narušit. Ema není ale tak úplně zatracena svým manželem, ten jejího milence mlčky trpí, ze začátku ale spíše ze strachu před společenským úpadkem jeho manželství a nemožností svazek dvou lidí rozdělit. Rozdíl u manželů Lorenzových tkví v jejich představách o společném životě, ty se rozcházejí hlavně v chápání manželství na pozadí maloměstských tradic a pravidel. Michal Lorenz považuje manželství za instituci, v níž jsou pravidla jasně vymezena a ta určují chování ženy a muže a jejich vzájemný vztah. „Snad o tom byl celý svět už přesvědčen a pokládal jej za tyrana, zatím co on nešťastník se opíral ještě neustále o povinnosti manželské, o zákony společenské a co nedovedl připustit, že by mohla Ema jinak a jinde žít než u

něho.“ (Viková Kunětická, 1919, s. 232). Není v něm tedy potřeba lásky, citu, je to pevná instituce, ve které nepotřebuje pochybovat. Ema hledá v manželství něco víc a v takto maloměstsky pojatém manželství se stává ženou trpící, nudící se a hledající jiný smysl života, který později nachází u milence. Rozdíl je zejména v iluzích a v jejich střetu s realitou, zatímco Michalovi představy o manželství se plní, tak Eminy jsou naprosto nesplněny, i přesto, že se jí dostává postavení paní a dokonce se stává matkou. Michal ani neuvažuje o možnosti hledání jiné cesty jejich manželství, je s ním spokojen a neví o stavu své ženy, která hledá cestu ven, pokouší se naplno žít a trpí v něm nedostatkem lásky a citu, který jí Michal nenabízí, ale nenabízí proto, že neví, že je ho potřeba. „Michal netušil nic, co se děje s jeho ženou. Jeho matka i jeho babička byly vzorné ženy, a románů nečetl. Pokládal ženy za okouzlující jen po tu dobu, co byly svobodny, a pak se mu zdálo, že se zavřely za ním mříže, které je dělí od celého světa.“ (Viková Kunětická, 1919, s. 49). Michal pokládá manželství za léty prověřenou instituci, ve které hledá ženu, takovou, jakou jí předepisují společenská a morální pravidla. Projevy lásky, lichocení a vřelosti jsou pro něj spojeny jen s obdobím namlouvání, po svatbě se vztah dvou lidí logicky mění na vztah spojený povinnostmi a zákony. To je největší provinění Emina manžela, že nezahrnuje svou ženu dostatkem pozornosti, citu a náklonnosti, i když jí má velmi rád, dokonce tak, že navzdory společenským předsudkům trpí nejprve vztah s milencem a později nabízí manželce volnost k naplnění jejího životního štěstí a lásky. Na pozadí těchto manželských povinností a zákonů, o které dbá Michal, se postava Emy představuje jako záporná. Společnost jí vyřazuje ze svého kruhu, protože neplní role, které se od ní očekávají. Zejména v povrchním porovnání se svou sestrou se jeví jako žena nectnostná a neplnící si své povinnosti a závazky, které má jak ke svému muži, tak k dítěti.

3.1.2.2 Role milenky jako hledání cesty ke štěstí navzdory společenským pravidlům

Ema na pozadí těchto společenských povinností a zákonů dovoluje, aby se rozvinul její vztah s milencem, čímž naprosto naruší rámec běžného manželství. Společnost by toto narušení přijala v případě muže, i kdyby se stalo veřejným tajemstvím, ale v případě ženy nikoliv. Žena nemá stejná práva v manželství jako muž. Z Eminy strany je vztah s milencem jistý vzdor proti společnosti, která jí nasazuje pevná pouta stvořená z pravidel formující postavení ženy ve společnosti, a také proti manželství, které z těchto pravidel vychází a s nímž je nespokojená. „Ty paragrafy mravnosti a počestnosti, jež znala tato nedůtklivá společnost až příliš dobře, vymezovaly ženě i dívce určité stanovisko, o němž se vědělo, že jest slušné, výborné a nezvratné. Vybočení z tohoto stanoviska znamenalo pád a zločin, pro něž nezbývalo nic jiného než hluboké pohrdání. Dívka musela žít dle

oněch paragrafů až do provdání, žena až do smrti.“(Viková Kunětická, 1919, s. 69). Role milenky se nakonec neukazuje jako touha po konkrétním muži, ale spíše po svobodě, vymanění se z pravidel společnosti a nesmírná touha po vlastním štěstí. V případě Emy je milenec spojen s únikem ze všednosti, ze společenských pout. Ema hledá u milence to, co nenachází u svého manžela, a to je vztah bez povinností a zákonů, ale odehrávající se jen pro lásku a vášeň. Odmítá se ze svého vztahu zodpovídat jak manželovi, tak společnosti, naopak pohrdá ostatními ženami, které se nechávají vést po proudu těchto pravidel a jsou jen tím pokládány za dobré a počestné. Zvyky vymezující život ženy považuje za hloupé a přežitě, nepřirozené. Proč by vztah dvou lidí měl být kontrolován dohledem společnosti stanovující si pro ni zbytečné a malicherné požadavky určující stupeň mravnosti ženy. Ema lhostejně přijímá roli nečestné manželky a naprosto se odpoutává od kruhu ostatních žen. Vztah k milenci se tedy jeví zejména jako vztah pramenící z nespokojenosti s manželstvím, než vztah založený na opravdové lásce. Je to příběh nešťastných manželů, ve kterém manželka hledá únik z tohoto svazku ve vztahu s milencem, což je pro ni oživení jejího života, únik z jisté nudy pramenící z postavení maloměstských paniček. Jako zlomovou událost a jisté rozřešení je do příběhu postavena nemoc a smrt jediného dítěte. Autorka volí opět tragické rozřešení situace, tentokrát v podobě smrti dítěte Emy a Michala. Vrtkavost a malichernost vztahu s milencem se ukáže ve chvíli, kdy Ema od manžela získává svobodu, volnost, aby odešla za svým milencem, to však Emě přijde naprosto nesmyslné, ze svého manželství nechce odejít. „Její celá láska k Váleskému neměla jiného základu a jiného účelu, než zjednávatí této nespokojené, poněkud hysterické a nudící se ženě chvíle výbuchu, slasti, zoufalosti, trýzně, nepokoje, přemítání, chvíle bojův a utrpení, což všechno jí bylo potřebou a nutností.“ (Viková Kunětická, 1919, s. 251). Emin vztah k milenci je jen pouhou touhou, snem, který zaplňuje její nudící se duši ve dnech každodenních povinností a starostí manželství a dodává jí právě onu citovost, kterou jako žena naprosto postrádala.

3.1.2.3 Nejdůležitější role matky

Mezi vztah k manželovi a milenci se vkrádá vztah k dítěti, ten se nejprve jeví jako překážka na cestě ke šťastnému vyústění milostného trojúhelníka. Mateřský vztah se ale opět ukáže jako ten pro ženu nejsilnější, smrt dítěte je v příběhu jistým trestem pro oba manžele a pomáhá jim nalézt tu správnou cestu v jejich vztahu. I když se zdá zprvu postoj Emy ke svému dítěti značně rozporuplný, protože je to právě její dítě, které jí zadržuje ve světě a společnosti, v níž nechce žít, která je jí odporná svou sobeckostí a povrchností, nakonec se ukazuje mateřství jako nejdůležitější vztah a vazba ženy. Ema o dítěti přemýšlí

jako o pojítku táhnoucí jí dolů z výšin šťastného nekonvenčního světa do světa maloměstských tradic a požadavků a její dítě se zdá být tím důvodem, proč zůstává žít ve svém manželství. Nemoc dítěte jí navrácí zpět od nudící se, snící ženy, která hledá své místo ve světě, na místo matky a manželky, pro niž jsou její povinnosti na prvním místě. Nemoc dítěte poskytuje Emě dostatek emocí, výbuchů a pocitů zoufalství, v jistém smyslu je to i oživení šedivého života a vytržení manželů z malicherností a uvědomění si důležitých hodnot života. Nemoc přetrhává Eminy vazby k milenci, tento svět se jí jeví v nastálých událostech jako naprosto bezvýznamný. Z jejího nudícího se života beze smyslu jí vyvádí a ukazuje cestu tragická událost smrti jediného syna. V zoufalství a smutku se Ema opírá o svého manžela a nalézá v něm pevný bod svého života. Instituce manželství, kterou Ema pohrdala pro přílišné povinnosti a zákony, se jí otevírá v novém světle vzájemného porozumění, opory a vzájemné pomoci v těžkých chvílích.

Michal je zde vyzdvižen na rozdíl od milence jako otec dítěte, a to, že je otec, ho povyšuje nad nedokonalého manžela. Důležitý je pro Emu právě vztah Michala k jejímu dítěti, Michal je milující otec, to je pro ženu zobrazeno jako důležitý bod manželství. Oba manželé nachází ve své bolesti sloučení a citovou vzájemnost. Překonávají minulost a budují svůj nový vztah založený na citovosti a vyrůstající na půdě bolesti ze ztráty syna. Nad touto minulostí Ema uzavírá i svůj malicherný poměr k milenci, nalézá odpuštění a pevnou oporu ve svém manželovi, se kterým začíná nový život.

3.2 Medřická

Stěžejní ženskou hrdinkou románu Medřická je postava mladé emancipované učitelky. Do jejího příběhu autorka vtělila největší míru samostatnosti, rozhodnosti a energie. Téma učitelství je v době vzniku románu aktuálním tématem ženské otázky a postava Medřické představuje v jistém smyslu moderní novou ženu. „Prvními ekonomicky nezávislými ženami byly v rakouské monarchii ženy věnující se pedagogické profesi; ve větší míře se s nimi setkáváme už v době předbřeznové.“ (Lenderová, 1999. S. 254). S touto postavou autorka ukazuje převážně ještě úskalí a překážky, které jsou s možností povolání učitelky spojeny. Možnost samostatného výdělku a života postaveného na svém vlastním úsilí je pro ženy jistým krokem dopředu, ale podmínky, které jsou pro ženy učitelky společností nastaveny, je vrací zpět na startovní čáru a nutí je k dalšímu boji o své lepší postavení ve společnosti, k existenčním otázkám a nutnosti volby. Touto volbou není nic menšího než otázka mateřství, které autorka pokládá jako pro ženy nejdůležitější součást jejich života.

Prostředí, kam autorka svou postavu zasazuje, ještě více kontrastuje s myšlenkami moderní samostatné ženy. Jedná se o prostředí malé horské vesnice, kde jsou hluboce zakořeněny tamější řády, tradice a zákony, a která je díky své poloze fyzicky i psychicky odtržena od okolního světa. Myšlenky na postavení žen zde nemají své místo, veškeré myšlení lidí je udoláno těžkou prací a životem hor. Drsné podmínky horského prostředí se projevují i na charakterech lidí a společnosti, do které postava samostatné ženy učitelky nepatří, z těchto charakterů vévodí jistá zatvrzelost, neústupnost a tvrdost. V zapomenuté malé společnosti vládou přísná morální pravidla podložená přírodními zákony a silnou vírou v Boha.

3.2.1 Eliška Medřická

Postava mladé učitelky Elišky Medřické ztělesňuje aktivní, nekonvenční a vzdělanou ženskou hrdinku. Míra vzdělanosti zde působí přímo úměrně s mírou samostatnosti a odhodlanosti ženy. Ovšem překážek, které na cestě životem mladé učitelky stojí, je velké množství a ne všechny se zdají být překonatelné. Mladá učitelka získává svým postavením především pro ženy nové povinnosti, ovšem stále se jí nedostávají nová práva, která by s jejím postavením korespondovala.

Autorka hrdinčino sebevědomí a jistou jinakost od okolních žen podtrhuje vzhledem, na němž dominují krátké vlasy Medřické. Ty ucelují vnější vzhled nové ženy, nezávislé a dbající o svůj vnitřní duševní rozvoj a intelekt, než o tělesnou krásu, která ovšem hrdince také nechybí. Pro tuto ženu není vzhled a péče o zevnějšek záruka budoucnosti, jak tomu může být u tradiční ženy domácnosti. Medřická svou budoucnost vystavěla na činnosti duševní, na práci a učení nejprve v ústavu a poté zařazení se do společnosti jako pomocná učitelka vesnické školy. Krátké vlasy mohou působit jako symbol jejího života, kde vnější krása podléhá vnitřním hodnotám, vědomostem a intelektu, na kterýchžto hodnotách je život Medřické vystavěn.

3.2.1.1 Role nenaplněného ženství

Hrdinka je v románu mladou ženou ve věku třiaadvaceti let, kdy je žena považována za nejvhodnější adeptku na nové role matky a manželky. Tyto role by se však Medřické z rozhodnutí společnosti neměly týkat a to přesto, že je ženou zdravou, krásnou a plnou života. Její samostatná učitelská dráha jí vybočuje od ostatních žen a přibližuje jí spíše k mužům. Jako učitelka by měla zůstat ve službách společnosti a to bez jakéhokoliv práva na to být manželkou a matkou. Hrdinka je žena vzdělaná, má za sebou studium v učitelském ústavu, četbu knih a novin, čímž posouvá svou duševní hranici natolik, aby se nemohla

spokojit s nabízenými podmínkami jejího postavení. Role učitelky si vymaňuje platit daň za vytržení ženy z domácího prostředí do prostředí veřejného, tato daň jí určuje být a žít jen v prospěchu života veřejného. Soukromé tužby učitelky jako ženy nejsou v souladu se společenským prospěchem. Společnost nabídla ženě možnost vzdělání, výdělků a vlastního života, možnost zaopatření se a vybudování zázemí bez vlivu muže, ale za to jí vzala nej přirozenější ženské tužby. Učitelka jako žena veřejnosti nemá být ženou domácnosti, tedy ženou matkou a manželkou, pokud se tak stane, nemůže už působit jako samostatná výdělečná žena veřejnosti. Autorka ve svém románu obhájí právo ženy být ženou s možnostmi nabýt veškerých možných ženských rolí, být jak ženou pracující a vydělávající, tak ženou mající rodinu a děti. Právo ženy učitelky na lásku a mateřství by mělo být stejné jako u žen, které putují po tradiční cestě manželství. Postava Medřické cítí na své životní cestě rozporuplné tendence, které pramení právě ze střetu veřejného a soukromého života, v jehož středu se ocitla. Radost a hrdost samostatného života a možnost nezávislosti je zkalena otázkami samoty, odříkání a nemožnosti zařadit se do společnosti jako plnohodnotná žena. Hrdinka nenaříká na své postavení učitelky jako takové, ale na neustálou nutnost obhajoby před okolím a poukazuje na nespokojení se s nastavenými pravidly.

Střet s prostředím je naznačen jako střet nového světa se starým tradičním a oběma světům dává autorka prostor pro argumentaci. Starý svět představují lidé z vesnice a především rodina Dašků, u které Medřická bydlí, a s nimiž je v nejbližším kontaktu, také pak její nadřízený pan ředitel Rábek. Nový svět je zastoupen osamocenou postavou Medřické a v jistých okamžicích se k ní kloní mladý Dašek, ovšem i ten zůstává převážně zakořeněn ve starém světě a k Medřické se dostává jen v některých situacích. Medřická je zastánkyní a představitelkou moderního pohlížení na postavení ženy, své názory ale obhájí před velmi tradiční společností, ve které, jak se zdá, nemá šanci na pochopení. Podle této společnosti nemá Medřická jako žena žádné výhody, které by muži do manželství přinesla, právě proto, že je ženou jen studovanou. Studovaná žena není pořádná žena a nemá muže, co nabídnout. Starý svět obhájí ženu domácnosti, ženu zběhlou v domácích pracích, vaření a případně nějakém drobném řemesle, které může domácímu rozpočtu jen pomoci, ale stále ponechá ženu v prostoru domova. V prostředí horské vesničky se Daškovy dcery učí sekat korále, aby měly práci a přivýdělek na zimní období a v létě jsou i s celou rodinou pomocnou sílou na poli. Hlavou rodiny je otec, starý Dašek, přes nějž se dostávají k Medřické otevřené obhajoby tradičního ženského postavení a úplné nepochopení jejího postavení v tomto světě, kde muž a žena mají každý své určené místo. Neprovdání ženy je v této společnosti nepřijatelné. Medřická v očích tradiční společnosti

ztrácí drahocenná léta, ve kterých má možnost vdát se, nesmyslným studiem a prací učitelky, která jí dráhu manželky neumožňuje. Medřická naopak obhájí cestu učitelky jako možnost, která se před ženami otevřela, možnost vlastního zaopatření a vlastního života. Tato možnost je pro ni důležitá, nelze spoléhat jen na zaopatření v podobě manželství. Existuje množství důvodů, proč se žena nemusí vdát, nepodaří se jí nalézt vhodného ženicha nebo se vdát nechce, tato možnost jí umožní žít. Možnost pedagogického vzdělání otevřela před dívkami novou cestu, jak se v životě uplatnit jiným způsobem než pouze v manželství. „Významnou roli hrály pedagogika, ústavy, připravující dívky na učitelské povolání. Pedagogické vzdělání představovalo na konci 19. století vlastně nejschůdnější možnost získat kvalifikaci, která umožnila ženám ze středostavovských rodin přiměřené uplatnění. Tato dráha se otvírala zejména pro dívky z rodin úředníků, učitelů, lékařů a advokátů, které pro ně nedokázaly ušetřit na věno zajišťující jim společensky vhodný sňatek.“ (Moldanová, 2011, s. 66).

Starý svět se staví negativně nejenom k nepochopenému postavení Medřické, ale i k jejím schopnostem. Jako učitelka, tedy žena vzdělaná, inteligentní a duševně činná se musí obhajovat nejen před dospělými, ale i před dětmi, před svými žáky. Starý svět tkví v tradicích, ve kterých žena nepotřebuje číst, nepotřebuje znát novinky ze světa a plést se do problematiky hospodářství nebo politiky, nepotřebuje se vzdělávat. K čemu by dobré hospodyně bylo znát politickou situaci své země, to je otázka výhradně mužů. Žena se má starat jen o svou domácnost a děti. Vzdělaná žena, kterou autorka posílá do tradičně uspořádané vesnice a rodiny, se ocitá vzděláním a rozhledem na okraji společnosti. Jako žena si nerozumí s ostatními ženami, protože ty mají zcela jiné starosti než Medřická. Téma hovoru by nenašly stejné, protože každá má jiné zájmy. Medřická nesdílí s ostatními ženami starosti domácnosti a ostatní ženy nesdílí starosti týkající se veřejného života. S muži, kteří sdílí starosti veřejného života, Medřická nemůže najít společnou řeč právě proto, že je ženou. I učitelské řemeslo je bráno jako mužská práce, protože se týká života veřejného, do kterého žena nepatří. Daškovi, pan ředitel, ani žáci Medřické nesdílí pocity jistoty její vzdělanosti a všeobecného rozhledu, který by žákům měla předat. Jako žena nemůže dosáhnout duševních kvalit muže a tato skutečnost je Medřické dávana v prostředí vesnické školy jasně najevo. Okolí Medřickou vnímá jako ženu, která pro ně z nepochopitelných důvodů opustila cestu ženství a snaží se vetřít do cesty mužské, což se jí nemůže podle vnímání společnosti nikdy podařit. „A pak myslí, že ženské nemají se plést vůbec mužům do řemesla. Taková mladá slečinka na příklad, jako jste vy, nemůže mít v sobě tolik vědomosti ani tolik, řekněm, vytrvalosti jako třeba pan řídící Drábek“. (Viková Kunětická, 1897, s. 41). Medřická není brána jako plnohodnotná pracovní síla a ostatní lidé

na její práci pohlíží jen jako na vrtoch, kterým se chce přiblížit mužům, ale pro který nemůže mít dost sil. Práce učitelky není společností uznána a naopak je tradiční společností brána jako práce pro ženu škodlivá. Jednak tím, že žena se stává v zjednodušeném smyslu vzdělanou a není jen hloupou hospodyňkou, ale také tím, že se společnosti ukazuje jako zbytečná. Medřická je považovaná za ženu pohodlnou, lenivou, protože se nevěnuje práci určené ženám. Namáhavost její práce a zejména jejího postavení odkázaného jen na ní, nedokáže nikdo ve vesnici ocenit ani pochopit. „Ach, dát vás pracovat, milá slečno, dát vás pracovat, to by vám nestačil malinký hrneček! Naše děvčata ta to znají, ta by mohla o tom povídat.“... „Pracuji také, paní Dašková, jen že jinak, ale snad ještě namáhavěji.“ (Viková Kunětická, 1897, s. 84).

Společnost samotu Medřické nechce vnímat nebo jí dokonce litovat, naopak chová k ní jakýsi vzdor. Vzdor proti ženě, která se chce vymanit ze svého tradičního postavení. „Nesmíte si stěžovat, sice jinak přijdu na myšlenku, že vám na vaše povolání síly nestačí. Vy všechny zdáte se být přece tak rekovné, tak připravené, a nesmíte požadovat žádných zvláštních ohledů - “. (Viková Kunětická, 1897, s. 102). Autorka nabízí srovnání s řídícím Rábkem, i on jako mladý začínající učitel nesl těžký úděl této profese, byl poslán do zapadlé vesnice, kde kultura a vzdělanost hrála poslední roli v životě tamějších lidí. Narozdíl od Medřické tento úděl ale nenesl sám, nepřišel v zimě, ve sněhu a větru do studené místnosti u neznámých lidí sám, přišel se svou ženou a ve dvou si začali spolu budovat na nehostinném místě svůj svět. Tato podpora Medřické byla společností odeprána, Medřická přišla na nehostinné místo horské vesnice sama a sama si zde buduje svoje zázemí a žití. Těžkost ženského učitelského povolání je o tento aspekt stížena. Pravidla pro muže a ženy se liší, i když se jedná o zástupce stejného povolání, muž může žít rodinným životem i pracovními povinnostmi. Ženě je tato možnost volby odeprána, žena za svým povoláním musí přijít sama, kdyby přišla se svým mužem a chtěla založit rodinu, nemůže již vykonávat učitelské povolání, společnost nedovoluje ženě sloučit rodinný život s pracovními povinnostmi a životem veřejným. Medřická sama svou situaci chápe jako společenskou křivdu, která pramení zejména z nedůvěry společnosti k ženským schopnostem. Odtržení od ženského poslání společnost neodpouští a svým způsobem daná pravidla vyplývají ženě jako trest. Trest za to, že uhnula z předurčené role ženství, snaží se proniknout ze submisivního přijímání života do aktivní samostatnosti a bojovat o svá práva a lepší budoucnost.

3.2.1.2 Postavení ženy nezávislé na muži

Samostatnost hrdinky, její životní energie a nezávislost je podpořena také názvem

díla, který evokuje jisté sebevědomí postavy, podle níž je celý román pojmenován. Jakoby tím dávala autorka najevo právo žen na samostatnost, na podstatu sebe sama. V příběhu autorka pojmenovává postavu především jen příjmením, které naznačuje výlučné postavení této ženy ve společnosti a její život nezávislý na mužském protějšku, jehož příjmení neponese. Postava vystupuje sama za sebe, za své příjmení a zodpovídá se jen za svůj život. Neplní role manželky, paní muže, vedle něhož by se identifikovala. Na postavě Medřické autorka ukazuje, jak silné umění být ženy a naopak, muži zde působí slabším dojmem, protože nástrahy kladené životem nedokáží překonat tak jako ženy. Postava není na mužích závislá, naopak cítí se být mužům rovna, je s nimi na stejné úrovni jak vzděláním, tak intelektem, energií, sebevědomím a tím, že dokáže sama sobě zajistit živobytí. Mateřství pak ženu posouvá ještě výš, kam muži už nemohou dosáhnout.

Učitelku autorka nepředstavuje jako starší a ošklivější dámu, která by nemohla v mládí najít manžela a vydat se na běžnou ženskou dráhu, a proto musela zvolit východiště v podobě zaměstnání. Naopak učitelka v podání Medřické je popisována jako krásná mladá dívka, která by pravděpodobně neměla nouzi o získání ženicha, ovšem pochází z chudší rodiny, kde je nutné, aby se jako mladší dcera zaopatřila jinak, než staráním se o rodinu a manžela, který by byl kvůli jejímu věnu také zřejmě z chudších poměrů. Takto je z rodného hnízda nucena odejít za vidinou zaopatření svého života nezávislého na čekání na vhodného ženicha. Tuto cestu autorka sama komentuje ve věnování své knihy, kdy autorka ženy rozděluje v podstatě na ženy schopné samostatného života a ženy závislé, které ke svému životu potřebují ochranný stín muže. Pod tímto stínem mohou žít spokojeně svůj život odehrávající se na poli domácím v rolích manželek a matek. Tento způsob života autorka nepopisuje jako špatný, jen ukazuje nutnost dopřát ženám i jiné cesty životem. „Jsou dva druhy žen, má drahá Vilmo, dle mého názoru. Jeden jest schopen samostatného života, jsa k tomu buď veden, buď puzen duševními silami a schopnostmi, a druhý – dosud většina v ženském světě, snad tradicemi odchován, snad skutečně slabší, potřebuje životní opory. Nebylo by správně, aby při nárocích a oprávněném rozmachu jedněch byly druhé s sebou vlečeny. Pro ty jest manželství jediný správný útulek, kde jest zabezpečena činnost jejich ducha a jejich požadavků úplně vyhovující. Avšak pro ženy samostatné, jež nepotřebují mužské opory a štítu, jest nutná úplná svoboda a všechna práva bez jakýchkoliv podmínek.“ (Viková Kunětická, 1897, věnování). Postava Medřické by neměla vyznít jako kritika žen ostatních, tedy těch nesamostatných a finančně i jinak závislých na mužích, ale jako jistá obhajoba žen, které se dokáží postarat samy o sebe, jsou samostatné, výdělečně činné, ale musejí se potýkat s nepochopením společnosti a nastavenými pravidly neumožňující jim plnohodnotný život.

Nezávislost je ale vykoupena samotou a steskem, která je zde navíc podtržena místem, kam je Medřická jako mladá učitelka umístěna. V horské zapadlé vesnici se Medřická ocitá bez rodiny i bez jakékoliv spřízněné duše, kterou by zde mohla nalézt. Ostatní ženy se od ní odvracejí v nepochopení jejího postavení a stejné pocity zažívá v rodině, kde dostává ubytování. I v ní jsou zakořeněny pevné tradice, které členům rodiny nedovolují bližší kontakt s volnomyšlenkářskou ženou, která jakoby nechtěla pochopit, že je ženou a že právě tento statut žena jí předurčuje jisté povinnosti a zákony, kterým se vzpírá. O svou nezávislost a samostatnost musí Medřická neustále bojovat. Nepochopení jejího postavení ale nepramení z její vlastní rodiny, kde se jí naopak dostalo jisté opory v tomto směru života. Matka Medřické je šťastná, že je její mladší dcera zaopatřena a má svůj vlastní výdělek, nemusí být tedy odkázána na rodinu nebo na případného budoucího muže. Pro studia své dcery obětuje nemalé výdaje, aby jí zajistila podle svého nejlepšího svědomí budoucnost. Matka Medřické hodnotí postavení své dcery pozitivně a možná lehce negativně pohlíží na úděl své starší dcery, která žije jako matka a manželka, ovšem spíše ve finanční nouzi, kde každodenní starosti převažují radost z dětí a muže. Medřická má před sebou lepší budoucnost, ve které se může jako jedna z mála žen věnovat sama sobě a nebýt otrokem rodiny.

Nezávislost a samostatnost Medřické se projevuje i v jejím jednání k mužům. Medřická staví muže a ženy na stejnou úroveň a v jejím chování se nevyskytují prvky podřadnosti vůči nim. Tento prvek svého sebevědomí Medřická využívá ve vztahu ke svému okolí a pramení z jejího učitelského povolání a vzdělanosti. Nebojí se sama si vyjednávat své záležitosti. Zatímco ostatní ženy žijí ve stínu svých mužů a rodin, kdy hlavním slovem za celou rodinu a za svou ženu disponuje právě muž jako hlava rodiny, Medřická je sama si svou hlavou a sama si svým jednatelem. Konvenční svět společenských pravidel pro ni přestává platit díky jejímu postavení učitelky, které zaručuje jistou samostatnost v jednání, ale přesto jsou jí společností nastavena pravidla jako ženě. Pro tradiční postavení ženy je zařazení Medřické až morálně nevhodné. Starý svět nedovoluje, aby žena sama jednala s mužem, vztah muže a ženy podrobuje nastaveným společenským pravidlům a Medřická překračuje jeho konvenčnost, čímž se zcela vyřazuje z tradiční společnosti sídlící daleko od moderních počátků světa. Postava Medřické ale ukazuje, že ani nahlížení na ženu učitelku v Praze se příliš neodlišovalo od myšlení lidí ze ztracené horské vesnice. I v učitelském ústavu se střetávala s nepochopením svého okolí pro její volnomyšlenkářskou povahu a pravidla zahrnující stejně tak muže jako ženy. Medřická od počátku své učitelské kariéry pocituje nesnadnost tohoto povolání pro učitelky ženy a to právě díky společenským poměrům. „Chtěla bych být tak dokonale

emancipovanou, pane profesore, abych vám dokázala, že není žádných jiných pravidel pro nás než pro kteréhokoliv kandidáta učitelství. Na neštěstí činím ještě sama rozdíly, ačkoliv nehodlám býti ani vzorem dokonalosti ani obětí. Jedno i druhé by nesouhlasilo s mým postavením samostatné ženy, která si musí vydělávat peníze jako každý muž, jen že za poměrů mnohem nesnadnějších.“ (Viková Kunětická, 1897, s. 74). Na poměry, které hrdince jsou překážkou v jejím životě, autorka naráží celým příběhem. Sebevědomí svého těžce nabytého postavení učitelky si Medřická pečlivě chrání a cítí svou pozici ženy v okolí značně rozdílnou oproti ostatním ženám jak v negativním, tak ale i v pozitivním smyslu. Samostatné postavení Medřické se projevuje třeba i v běžném hovoru s rodinou Daškových, zatímco Medřická cítí mít právo vystupovat sama za sebe, za rodinu Daškovu vystupuje vždy hlava rodiny, což je starý otec. Dialogy tak probíhají zásadně mezi ním a Medřickou, s okolními členy rodiny se Medřická nedostává příliš do kontaktu. Jednat a vystupovat sama za sebe je právem veskrze pozitivním, na které je Medřická svým způsobem velmi hrdá. Pozice samostatné ženy jí dovoluje vyslovovat své vlastní myšlenky a postoje a nežít v jednotném celku rodiny, kde názor otce rodiny je názorem všech jejích podřízených členů.

3.2.1.3 Role samostatné ženy

Medřická své výlučné postavení uplatňuje i ve vztahu k mladému muži, který se ve vesnici objevuje. Sebevědomí pramenící ze samostatného postavení, vlastního výdělku a těžké práce v tvrdých podmínkách se projevuje i v rovině soukromého života. Medřická nepodrobuje vztahy s lidmi morálním a společenským zákonům, ale jen vlastnímu svědomí, podle kterého jedná tak, jak ona sama považuje za správné. „Neměla ve zvyku něco si odříkat, a každé probuzené přání vyplňovala třeba proti své rozvaze, ale jen tak proto, aby zbytečně netrpěla a nezříkala se něčeho, co bylo pro ni dosažitelné a možno.“ (Viková Kunětická, 1897, s. 94). Ani neperspektivnímu vztahu a sblížení s mladým Daškem se Medřická nebrání. V cizím a nepochopeném okolí je to jediný světlý bod, který se ukáže být schopný aspoň z části vnímat její svět. Dašek je totiž vzdělaný, mladý, a na rozdíl od ostatních lidí z vesnice, se mu dostalo studií a všeobecného rozhledu. Medřická v něm vidí spřízněnou duši nezatíženou předsudky a pochybnostmi, vidí v Daškovi mladého, vzdělaného, sebevědomého muže, kterého bere za sobě rovného. Ovšem ani on nedosahuje chápání Medřické, ve smyslu zatížení konvencí a předsudky tradičního světa. S mladým mužem Medřická jedná z pozice sebevědomí svého postavení, kterého se Dašek obává převážně z pozice společenského pravidla. Společenská pravidla vymezují jednání muže a ženy i v pozici sblížování se a namlouvání. Přátelství pramenící ze vztahu dvou stejně

starých a inteligenčně rovných lidí je pro společnost zatím nepochopitelné a nepřipustné. „Ach, slečno, kde jsou pravidla? Co pak je slušno býti galantní k mladým mužům a podnikati zálety? Máte opravdu popletené názory.“ (Viková Kunětická, 1897, s. 75). Hranice mezi slušností a sebevědomím ženy je velice úzká, sebevědomá žena se blíží spíše k překročení slušného chování. Oslovení muže ženou je překročením společenských konvencí a Medřická se ocitá v situaci kompromitované ženy. Takový vztah odmítá a nechce tajit veřejnosti své přátelské styky s mužem. Veškerá práva chce využívat stejně jako muž a sebevědomí požaduje i od něj. Zatajováním vztahu a opatrností Daška se cítí ve svém samostatném postavení sebevědomé ženy ponížena. Jeho opatrnost vyplývá právě ze strachu před soudem společnosti a strachu kompromitovat mladou ženu, ale od těchto společenských předsudků se Medřická cítí naprosto vzdálena a naopak veřejné stýkání s Daškem považuje za jistý vzdor proti společenským pravidlům, která jí utlačují. Moderní žena se neohlíží na společnost, na pravidla, ale zejména na své city a tužby, které mají před nepřirozenými zákony přednost. Hledání svého vlastního štěstí a spokojenosti je přirozenou vlastností všech lidí, kteří se nemusí zodpovídat ze svých činů a skládat účty dohlížející společnosti. Stejně tak jedná i Medřická, a proto si připadá obezřetností Daška ponížována ve svém chápání jejich vzájemné rovnosti. Sbližování Daška s Medřickou je tak veřejné a v prostředí malé vesnice se stává senzací a skandálem. Z hlediska rodiny Daška se jedná o vztah značně nežádoucí, i když je najednu stranu chápán jako vyrovnaný. Starý Dašek chápe synovu tužbu promluvit si s někým vzdělaným a sobě rovným, kdo by byl schopen stačit jeho duševní potřebě. Jako člověk neživící se fyzickou prací totiž také už nezapadá do své rodiny, sblížení s Medřickou se jeví jako pro oba potřebné. Jinak je tento vztah brán jako značně nevhodný a zcela neperspektivní. Z učitelské profese, která vyžaduje od ženy být vzorem ve vlastnostech i morálce, je považován za nedovolený a otrásající její pozici. „Jsme otrokyně předsudků a pravidel. Co je u muže nedopatřením, jest u nás zločinem. Na naše požadavky a práva nikdo nehledí. Každý náš pohled, úsměv, slovo jest podrobena přísné prohlídce, jako bychom byly zločinci v rouše poctivých, svobodných lidí.“ (Viková Kunětická, 1897, s. 175). Z hlediska nahlížení společnosti na Medřickou jako na ženu, je její hodnota pro budoucí případný sňatek značně nízká, a to právě z toho důvodu, že je učitelkou, nedokonalou, nepochopenou a nežádoucí ženou, která do manželství ničeho nepřinese, jen svůj intelekt, ale ten v tradičním manželství není potřeba.

Učitelskou profesi Medřická chápe z hlediska soukromého života jako formu obětování ženy, pokud chce žena věnovat své úsilí práci, tak nemůže být ženou. Své názory a hlediska obhajuje především před mladým Daškem, před kterým odhaluje svoje

skryté pocity pramenící ze vzdoru a nepochopení učitelského postavení nerovného pro muže a ženy. „Zcela správně jsem předpokládala, že se svými povinnostmi, které jsou úplně totožny s povinnostmi každého učitele, přijímám také volnost jeho v jednání, v tužbách, v soukromých záležitostech, neboť jinak moje postavení by bylo obětí, ano obětí, rozumějte mně, pane doktore, neboť nemohu vše v sobě umlčet, a kdybych to umlčela, byla bych tvor, který jest hoden politování. Přece snad neobětují svůj celý život jen povinností, a neodepru si vše to, co souvisí těsně s mou bytostí, s mou duší a srdcem?“ (Viková Kunětická, 1897, s. 112). Volba mezi veřejným a soukromým životem je pro Medřickou nepochopitelná. Varianta vzdání se všech nabytých pozic pro rodinu, svého postavení, studií, vědomostí a samostatnosti je pro ni obětí stejně tak, jako vzdání se všech soukromých požadavků a tužeb pro své zaměstnání. Svázanost ženského učitelského postavení je hlavním motivem příběhu Medřické a otázky spojené s tímto problémem jí provázejí celým jejím působením na cestě životem. I ve vztahu s Daškem Medřická nevidí důvod odříkání si něčeho, co jí je příjemné a nechává vztahu volný průběh nezávislý na jakýchkoliv pravidlech. Medřická jedná nad těmito pravidly, a to jak nad pravidly obecně společenskými, tak pravidly, které platí pro ni jako pro ženu i jako pro učitelku. Pravidla, která jí ukládají samotu, odříkání a život jen pro povinnost nechce pochopit a neakceptuje. „Cítím, že jsem jako vězeň, který musí pracovat, má vymezený prostor k tomu a na svět dívá se zamřížovaným oknem.“ (Viková Kunětická, 1897, s. 114).

S variantou ženy, která se vzdává všech svých soukromých tužeb ve prospěch své učitelské povinnosti, je Medřická přímo konfrontována, když se vrací do Prahy navštívit matku. „Byla to vysoká, štíhlá ženština asi pětáctýřicetiletá, nesmírně vpadlé a bledé tváře, která prozrazovala chudokrevnost, velikých plamenných očí lesknoucích se skoro chorobně, bledých rtův a jemného černého vlasu hladce sčísnutého. Její pohyby byly zdlouhavé, odměřené a vážné, její úsměv chladný, tichý a obřadný, její mluva správná, významně akcentovaná.“ (Viková Kunětická, 1897, s. 167). Tuto cestu životem autorka vykresluje jako pro ženu nezdravou a nepřírozenou. Učitelka Drahoňová je žena žijící v samotě a odříkání, jejíž život uplynul ve prospěch práce a nebylo jí dopřáno dát někomu kus své lásky a citu. I když nepůsobí v samotě malé vesnice, ale ve velkém městě plném společnosti, tak ona do žádné společnosti nepatří, její život je oddělen od okolního dění právě tím, že žije jen v rámci své profese a to je život velmi omezený, úzký a nedostačující. Oddělení soukromého a veřejného prostoru je palčivou otázkou, kdy sice žena dokáže svou samostatnost a schopnost výdělků i práce jako muž, ale je odsouzena jako žena nerozvinout své ženské schopnosti být matkou a manželkou. Cesta sňatku se pak jeví jako lepší varianta s možností vybudování si svého domova a soukromého prostoru. Vzdání se

veřejného života za podmínek, které jsou pro ženu nastaveny, je tak schůdnější varianta, než vzdání se ženství. Medřická je konfrontována se svou vlastní možnou budoucností, jež je pro mladou energickou ženu nepřijatelná. Žena chce pracovat, být samostatná, ale zároveň chce mít možnost zůstat ženou a nebýt v prostředí práce oloupena o své iluze a tužby. Autorka představuje ženu oloupenou o svá nejlepší léta, kdy vzkvétala citem, energií a vnitřním ohněm, který ale nebyl spotřebován, v podstatě ukazuje učitelské povolání jen jako nutné provizorium v případě neprovdání ženy. Výhoda samostatné obživy je ženám poskytnuta za obět nejvyšší, za obět přirozeného ženství. Jedinou spásou pro ženy je opět sňatek a možnost práce je odsunuta do pozice nejnutnějšího zla. Emancipace tímto způsobem, který nedbá přírodních zákonů přisuzujících ženě mateřství, pak vyznívá jako krok vpřed vracející ženy o dva kroky nazpět. Postava Medřické na takové podmínky nemůže přistoupit a hledá svou vlastní cestu povznesenou nad pro ni nesmyslná ustanovení.

Ve vztahu k muži je postava Medřické zastánkyní moderního vztahu dvou lidí založeného na rovnosti partnerů. Závislost ženy na muži po finanční stránce většinou ženě ukládá podrážené postavení a vrací jí do soukromého prostoru, ze kterého se snaží vymanit. Potřeba práce a výdělku nemusí být spojena se ženou nutně samostatnou a výlučně osamělou, ale se ženou domácnosti, která stejně jako muž přispívá do rodinného rozpočtu. Postavení učitelky ženě ukládá buď možnost osamělosti nebo opět čekání na záchranu mužem v podobě sňatku a založení rodiny, v tom případě se ale vzdělání, učitelské studie a zkušenosti odsouvají na nepotřebnou a přechodnou záležitost a muž se dostává opět do nadřazeného a vládnoucího postavení. Medřická si chce zachovat obě možnosti, chce být ženou samostatnou a sebevědomou, která má schopnost opatřit si vlastní výdělek, ale zároveň nechce být ženou osamělou a odloučenou od přirozeného ženského života, ve kterém jí třeba čeká láska k muži nebo láska mateřská. Cítí se s mužem rovna v povinnostech a chce být s ním rovna i v právech, která cítí ne jako práva společenská, ale jako práva vycházející z přirozenosti a vyšších zákonů, na omezení těchto práv nemá společnost nárok. Pokud společnost tyto nároky uplatňuje, chápe to jako ponížení ženského sebevědomí a samostatnosti.

3.2.1.4 Role svobodné matky

Autorka se dotýká ve svém díle nejen problematického postavení učitelek, ale i ubírajícím se směrem školství obecně. Problematika školství je stejná jak pro muže, tak pro ženy, obě pohlaví stejné učitelské profese jsou postavené před jednotné problémy, se kterými se musejí vypořádat, není důkazů, že by se muži vypořádali s profesními tématy lépe než ženy. Autorka v příběhu Medřické naznačuje problematiku velkého počtu žáků na

jednoho učitele, povinnost školní docházky zvýšila počty žáků, ale ponechala stejný počet učitelů, v tom případě se musí učitel uchýlit k větším pravidlům a disciplíně, aby mohl pokračovat ve své učitelské povinnosti. Tímto aspektem ze škol mizí uvolněnost a žáci se mění, v přirovnání autorky, na „vojáky v komandérském prostředí“. Takové prostředí nemůže ženě vyrovnat ztrátu mateřství a nahradit tento jedinečný vztah matky k vlastnímu dítěti, kdy mezi ní a jejím dítětem vzniká nejbližší možné pouto. Vztah učitelky a žáků není vztahem dobrovolným, ale je svázán zejména povinností. Navíc při velkém počtu žáků, Medřická jich v příběhu vyučuje přes osmdesát v jedné třídě, není žena ani schopna upotřebit svou citovost pro toto povolání. Vztah učitelky s žáky vězí převážně ve společenských poutech, které oběma stranám předepisují své role. Medřická se ve vztahu ke svým žákům cítí svázána pravidly, podle kterých by měla jednat a chovat se, a která jí nedovolují se svými žáky více se sblížit. Samozřejmě jejím hlavním úkolem je děti učit a přirozený vztah s dětmi je tímto aspektem narušen. Prostředí školy udává jejich vztahu hranice, které si žena se svým dítětem vytvoří sama a jejich citovost je dána jen vzájemností.

Rozdíl mezi ženami a muži se jeví i v potřebě vnímání citu, citovost u žen je daleko větší než u mužů, žena proto potřebuje lásku nebo nejdůležitější cit mateřský. Pozice učitelky a práce s dětmi nemůže ženě nahradit mateřský cit ke svým vlastním dětem, ani potřebu lásky. Největší a nepřekonatelná touha ženy se projevuje právě v mateřství, v přirozeném stavu, pro který se žena narodila. „V Evropě devatenáctého století bylo mateřství vrcholem života ženy. Bylo důkazem její ctnosti a jejího naplnění. Mateřství se od vdané ženy očekávalo a neschopnost počít byla téměř vždycky považována za problém ze strany ženy. Bezdětná žena byla politováníhodná osoba.“ (Abramsová, 2005, s. 102). Medřická v tomto směru ztrácí své ideály a iluze o učitelském postavení a s tím souvisejícím vztahem se svými žáky, se kterými se jí nedaří vybudovat takové vztahy, jaké by si představovala. Svůj cit, ženskou něhu a lásku potřebuje stejně jako jiné ženy někomu věnovat, potřebuje blízkého člověka, jinak by si připadala, že žije zbytečně. Mateřství je zde vyzdvíženo jako pouto, ve kterém žena může uspokojivě realizovat svou lásku. „„Ó, ano, citu mám mnoho,“ pravila šeptem s očima zářícíma. „Nevím někdy, co s ním, nevím, kam jej skrýt, a skryji-li jej, zdá se mně, že mě zadusí, umoří. Přenáším jej tedy na všechno kolem sebe, na děti ve škole, na tento pokojík, na nebe, když je bezoblačné a tak hluboké jako jezero, na domky v Pulenci, ale proto přece zbývá mně ho ještě tolik, že беру vlastně z bezedné studně a že co jsem vydala několik krůpějí, zatopuje mě celý pramen, který nemá konce, a jemuž ani meze klásti nemohu. Považte jaká jsou to muka!““ (Viková Kunětická, 1897, s. 125).

Autorka vyzdvihuje mateřství jako nejsmysluplnější bod v životě lidstva, který stojí nad všemi společenskými zákony, předsudky a právy. Hrdince mateřství nemůže odepřít ani v jejím společenském postavení. Přechází postavení učitelky, pro kterou by mateřství nebylo úplně výjimečné, kdyby se vzdala své profese, vdala se a založila rodinu, ovšem žila by už jako žena závislá opět na muži. Muž by byl tedy opět finanční hlava rodiny a žena v tomto smyslu závislým členem. Takto by ale osud učitelky byl akceptovatelný a pro většinou společnost lehce pochopitelný, jen by potvrdil domněnku, že žena do veřejného života nepatří a jejím údělem je žít v rolích týkajících se domova. Veřejně činná žena by se stala ženou domácnosti. Medřická ale tuto variantu v příběhu neprožije, naopak autorka jí zasadí do složitější situace a ponechá hrdince její dávku sebevědomí a samostatnosti. Medřická se rozhodne být svobodnou matkou a o dítě se starat sama bez pomoci muže, který se o jejím stavu nakonec vůbec nedozví. Medřická v příběhu prožije okamžiky lásky k muži a dovolí si rozvinout volný vztah bez přemýšlení o budoucnosti, který podtrhuje její nezávislost a samostatnost. I když Medřická připouští, že nemá práva na vztah s Daškem, a to zejména s ohledem na jeho rodinu, nepřipouští, že by neměla práva na to být matkou. Mateřství autorka popisuje jako bezpodmínečné vítězství ženy a Medřickou povznáší nad veškeré vnější problémy, povznáší jí i nad neschvalovanou lásku k Daškovi. Ovšem toto vítězství připisuje autorka pouze ženě a muži, který Medřickou obdařil darem, jež ale není schopen pochopit, ponechává stranou. I když Medřické nabízí podporu jejího života ze svého taktéž nejistého postavení, Medřická odmítá, aniž by mu prozradila jeho otcovství. Nepocituje právo na Daškovi ničeho vymáhat a zavlékat ho do pout povinností. „Již jí bylo zjevno, že skutečně Bohuslav nemůže jí porozuměti, a že záleží vše jen na ní a jen na ní, chce-li jej učiniti účastným, pokud by se to dalo, v pocitech, jimž lidstvo vyhradilo přísné zákony, ačkoli jsou podřízeny náhodě, poměrům a vůli ženy.“ (Viková Kunětická, 1897, s. 318). Je to žena, která má v rukou osud nenarozeného člověka i osud Daška, který by se jedním jejím slovem změnil. Autorka vyzdvihuje toto právo ženy a ukládá jí moc rozhodnutí.

Mladého Daška, s kterým Medřická své dítě očekává, autorka představuje jako muže nevyrovnaného, ztrácejícího účel k životu. Životní nezúčastněnost a prázdnota ho dovede na konci příběhu k sebevraždě. Muž je slabším prvkem, který na rozdíl od Medřické neunesl tíhu života a při první těžké překážce svou cestu vzdává. Přestože jeho cesta není zatížena společenskými překážkami jako je tomu u Medřické, tak se nechává přetížet překážkami života, které jsou ale pro všechny stejné bez rozdílu pohlaví. Žena si musí poradit s obecnými překážkami života, ale na rozdíl od muže ještě s překážkami společnosti. Bohumil Dašek je stejně jako Medřická učitelem, ale stává se jím za jiných

podmínek, dostalo se mu vyššího studia a může pomýšlet na jiné postavení než Medřická, ovšem první nástrahu života, kdy zemře jeho mladý svěřenec, kterého učil, nepřekonává a svůj život při ztrátě kariéry vzdává.

V tomto směru mateřství autorka připouští ženskou závislost na mužích. Dítě vzniká spojením muže a ženy, ovšem autorka snižuje roli muže až na pouhou pozici oplodnitelů. Tuto pozici nadneseně přirovnává k pozici trubců stvořených jen k oplodnění včel. „-obraz úlu, roje včel, jež odklízají mrtvoly trubců, svůj životní účel vyčerpavších.“ (Viková Kunětická, 1897, s. 315). Jen žena hraje hlavní roli při zrození nového života, protože je to právě ona, kdo dítě nosí pod svým srdcem, a kdo určuje jeho další život. Autorka dává právo rozhodnout o osudu dítěte ženě a Medřická tohoto práva využívá, rozhoduje se do života dítěte nezahrnovat muže a být svobodnou matkou. Autorka obhajuje právo ženy být matkou, protože uměle společností zakázané mateřství pro ženy učitelky je proti přírodním zákonům, které hovoří jasně ve prospěch ženy. Lásku k Daškovi a k muži obecně autorka snižuje na pouhý prostředek k dosažení účelu, tím účelem je mateřství, když je tento účel v Medřické naplněn, tak se od Daška vzdaluje, osamocuje se a jejich vzájemná láska slábne. Vztah s mužem chápe jako pouhý prostředek k dosažení cíle mateřství, čímž naplňuje bezezbytku své ženství. Láska k muži se přirozeně mění na vděčnost k němu a u Medřické je tato vděčnost podtržena nalezením své důležitosti, útěchy a účelnosti.

Příběh Medřické autorka ukončuje odchodem z vesnice, odchodem do neznáma bez jasného světla budoucnosti, bez prostředků a zajištění. Autorka hrdinku ponechává ve společnosti nepochopeném a odsouzeném postavení, kterého se jí dostalo i přes její lhostejnost k oné společnosti. Léta budování postavení, samostatnosti a emancipace se zdají být ztracena, ovšem ztracena pro mateřství, v němž vidí nejvyšší účel života. Je to právě emancipace, která Medřické překáží v postavení budoucí matky a nedovoluje jí zajištění světlé budoucnosti. Medřická se trpce obrací ke společnosti a jejím směšným pravidlům, které jí určují místo na okraji života a neposkytují jí lidská práva. Jedinou její útěchou je mateřství a nový život.

3.3 Vzpoura

Román Vzpoura je autorčiným téměř nejliberárnějším dílem ve smyslu vztahu ženy a muže a dostává se do rovin až filozofického nazírání na otázku vztahu dvou lidí. Hlavní ženská hrdinka se setkává s mladým mužem a společně se snaží vybudovat nový vztah, naprosto odpoutaný od veškerých společenských pravidel, předsudků a zákonů, do kterých

podle jejich mínění jedinečný vztah lásky nelze vtěsnat. Nekonvenční spojení má být založeno na bezpodmínečném splnutí dvou vzájemně se milujících duší. Hrdince se splňuje vztah s možností rovnosti obou partnerů, vystavěný jen na základě dobrovolnosti a lásky, která udává zákony jen sama sobě. Ovšem i do tohoto nového a až idylického splnutí rovnocenných partnerů se dostává zlom v podobě překážky, která ženu od muže vzdaluje a přetrhává pouto jejich sjednocení, touto překážkou je mateřství. Mateřství v tomto příběhu ponechává autorka opět jen samotné ženě, která jím získává, ale i ztrácí muže, ten zůstává v nepochopení a neúčasti jejího stavu.

Příběh autorka rozdělila do třech částí, ve kterých se ženská hrdinka vyvíjí a poznává sebe samu. V první části se vyvíjí hrdinčina osobnost v prostředí rodiny, z malého děvčátka se postupně stává mladá dívka, která začíná přemýšlet o své pozici v rodině, kde začíná být brána jako důležitá pracovní síla na uživení mladších sourozenců a zařazuje se do nekončícího pracovního koloběhu. První část nazvaná *Jitření* tak rozvíjí začátek příběhu mladé dívky, její úsvit a počínající se probouzení. Probouzením se hrdinka začíná vymaňovat z těsných stěn své rodiny a domova, nejprve psychicky a nakonec i fyzicky, kdy od rodiny v další části příběhu odchází. Prostřední nejobsáhlejší část knihy je nazvaná *Nové obzory* a těmito novými obzory autorka hrdinku Milču zahrnuje, představuje jí nový netušený život, který čeká za hranicemi její rodiny. Do nových obzorů hrdinčina života Milču uvádí mladý muž, který jí nabízí nekonvenční vzájemný vztah s naprostou životní volností, ale také jistou nezakotveností. Milča ve svém novém světě hledá vlastní já a svou cestu životem založenou na lásce a splnutí s mužem. Své vlastní já, svou ženskost a životní roli ale nachází až ve třetí části příběhu. Část *Žena* je pro ni stěžejní, protože jí do životní cesty posílá mateřství, díky kterému teprve může dojít k poznání svého ženství a životní hodnoty. Muž je v této části opět upozaděn, stává se nechápajícím, ale i v jistém smyslu nepotřebným.

3.3.1 Milča Koubková

Hlavní hrdinka Milča je na rozdíl od ostatních románových hrdinek Boženy Víkové Kunětické zasazena do chudého dělnického prostředí, kde pracovní proces začíná téměř v dětském věku a končí vyčerpáním, někdy až smrtí. Každý člen rodiny se stává nepostradatelným článkem v jejím uživení a Milča jako nejstarší dítě v rodině cítí tíhu zodpovědnosti za mladší sourozence a za upracovanou matku. Takto neutěšeně vidí Milča svůj osud a nechápe svou účelnost k životu, jen účelnost k práci a výdělku. Smysl života, který ve svém dospívání hledá, nemůže v malém prostoru dělnické rodiny nalézt a vzletlost její duše, podpořena věkem rozvíjející se osobností, jí nutí hledat v životě vyšší

ideály.

Odchod z domova je hrdinčinou vzpourou proti celé společnosti a nastavenému systému, který v ní jako v dospívající dívce ubíjí práci citovost a mládí. Milča cítí útlak společnosti a ubíjející koloběh života, ve kterém nechce hrát určenou slepou roli, ale chce poznávat sebe samu a teprve nalézt svou cestu životem a životní štěstí. Vzpouru prožívá i ve vztahu ke svému ženství a prvotně odmítanému mateřství. Odpor k mateřství pramení z prostředí, ve kterém vyrůstá, protože na dítě nahlíží jako na přebytečného strážníka, který vyžaduje jednosměrnou pracovní sílu na jeho uživení, aniž by mohlo nabízené výhody nějak splácet. Je to slabý člen rodiny, na kterého naopak doplácí ostatní uskomňující se ve svých životních přídělech. Bezprizorní život stlačený pouze do starosti o výdělek v Milče ubíjí její ženskost, kterou musí na konci příběhu teprve sama nalézt smířením se sama se sebou a se svou novou pozicí matky. Milčina vzpoura se tak projevuje v několika fázích, jednak proti svému údělu, ze kterého se chce vymanit, proti útlaku společnosti, systému, rodině, svému údělu ženy, ale také proti muži. Vzpoura proti muži, který Milče sice pomáhá vymanit se ze spárů rodiny a jejího vykořisťování, ale který jí nedokáže doprovázet na cestě k hledání jejího ženství a zůstává sobecký k jejím požadavkům mateřství.

Milčinu nezávislost a svobodu, kterou si dobývá pomocí svého milence Meliše, v druhé části příběhu podtrhuje autorka opět pojmenováním postavy. Hrdinka vystupuje výhradně jen za své křestní dívčí jméno, příjmení u ní není potřeba právě proto, že se snaží zcela osvobodit jak od své rodiny, kde se cítí být jen pracovní silou, tak od společnosti celkově. Společenský útlak, předsudky, tradice, rodinu a závazky upozaduje před hledáním svého vlastního já. Není ale ani ženou, která by patřila muži, vztah s Melišem je volný, pár nebude nikdy sezdáný, takže Milča se v příběhu nestává ani ženou muže, jehož příjmení by jako paní nosila. Hrdinka bez příjmení tak nikomu nepatří, jen sama sobě.

3.3.1.1 Role pracující ženy

Milča vyrůstá v dělnické početné rodině, kde život znamená práci a každodenní starost o přežití z malého platu. V tomto příběhu autorka rozehrává situaci vykořisťování a útlaku pracujících žen a dotýká se sociální otázky dělnické vrstvy. Milča je ženou pracující fyzicky, je pražskou šičkou a její duševní život zůstává nerozvinutý a ubitý tvrdou prací, autorka jí popisuje jako ženu jednodušší, zakotvenou ve svých nuzných poměrech, ze kterých nevidí východiska. Její místo je v koloběhu života dělnické ženy, které je pro ni připraveno stejně, jako bylo připraveno pro její matku. Život dělnické vrstvy se zde váže na život mladé ženy, kterou stahuje z výšin jejího mládí do života odříkání a nekončící

práce. Poměry rodiny jsou těžké, přes tvrdou práci žije početná rodina ve velmi bídných podmínkách v bytě o jednom pokoji s nejnutnějším vybavením. Rozrůstajícímu se počtu dětí nestačí počet postelí, život ubíhá z hodiny na hodinu, od jídla k práci a k spánku. Rodina v těchto podmínkách znamená dobrovolné poddanství jejích členů k zajištění obživy.

Jediným rodinným duševním rozvíjením v ubíjející fyzické práci je nedělní chvilka odpočinku, kdy si rodina předčítá noviny, děti si hrají a každý má chvíli pro sebe. V tomto prostředí Milča nechápe smysl chození do školy, nevidí účelu, proč by se měla vzdělávat. Pro dělnickou dívku není otázka vzdělání nijak důležitá a docházení do školy jí jen zdržuje od potřebné práce. Není pro ni jiného místa, kde by se mohla rozvíjet a upotřebit vědomosti, než za šicím strojem, kde nepotřebuje být vzdělanou a mít rozhled. Její svět je zúžen pouze na práci a na špatné poměry, ve kterých žije, a kde není prostor pro vytvoření si vlastního já. Veškeré myšlenky jsou překryty celodenní prací u šicího stroje, ve kterém jsou přestávky vyplněny pouze nutným jídlem. Ostatní potřeby jsou jen zdržením od spěšné práce. I školní docházka je považována za chvíle zbytečného marnění pracovního času a Milča tím do školy mezi ostatní dívky ani jakoby nepatří. Jedinou svou volnou chvíli, kdy by mohla Milča myslet, žít nebo si hrát a mít chvíli pro sebe, musí ztratit ve škole, která pro ni nemá smysl. V prostředí dělnické rodiny je vzdělání dívek nedůležitou záležitostí.

Rodinná situace se stává ještě zoufalejší v okamžiku, kdy matka Milči ovdoví. Mužská postava otce umírá brzy, z příběhu mizí a celá starost o domácnost zůstává jen na ženě a posléze i na nejstarší dceři. S odchodem otce neumírá člen rodiny, ale zejména důležitá pracovní síla a jeden článek z celého pracovního procesu na jejím uživení. Lítost nad smrtí otce je přetížena strachem a starostí o živobytí. Veškerá citovost je ubita těžkou a nikdy nekončící prací. Okamžiky smrti nebo narození se stávají jen krátkým vytržením z všednosti pracovního života. Rozdělení sfér v dělnické rodině na ženu domácnosti a muže veřejnosti nebo myšlenky na jakoukoli emancipaci nemají v této rodině místo. Všichni členové rodiny bez rozdílu pohlaví a také téměř bez rozdílu věku se starají o nejnutnější uživení. „A skutečnost, že mnohé ženy byly doma nuceny využívat práce svých dětí, ukazuje, jak nesmyslné je tvrzení, že se domácí živnost slučovala s péčí o děti.“ (Abramsová, 2005, s. 188). Matka Milči nemá prostor na myšlenky o vymanění se z tohoto koloběhu života, na lepší podmínky a na své ženské postavení, je zaprážená do života hned v několika náročných rolích. Je ženou matkou starající se s láskou o svých několik dětí, stará se o domácnost, zajištění jídla a vaření, zároveň vypomáhá prací svému muži do rodinného rozpočtu, který po jeho smrti bere na sebe, takže se stává hlavním

živitelem své rodiny, hospodářem i vychovatelem. V bídném prostředí dělnické rodiny se matka Milči jeví jako najednu stranu žena zbytečně nepřemýšlející, starající se o chod rodiny, na straně druhé je popisována jako žena velmi silná, neztrácející v ubíjejícím prostředí své naděje, lásku k dětem a životní energii. Navzdory bídě svého postavení a postavení své rodiny a dětí si zachovává životní optimismus, rozvahu a klid, s pomocí níž řeší každodenní starosti svého života. Matka v příběhu už neprožívá jako Milča žádnou vzpouru ke svým poměrům a veškeré útlaky společnosti přijímá s ledovým klidem a vyrovnaním. Dělnická rodina se vyznačuje velkým počtem dětí, které se stávají levnými pracovními silami, kdy pokud je to už možno, se zařazují do pracovní činnosti své rodiny. „Ty nejchudší musely pracovat, jakmile se dokázaly samy o sebe postarat: hlídat mladší sourozence, pomáhat v kuchyni, pást domácí zvířectvo, pomáhat v dílně či na poli. Ve větší míře se to týkalo děvčátek.“ (Lenderová, 1999, s. 35). Pro Milču je velkou ranou matčino další těhotenství, ve kterém vidí prohlubující se zoufalost jejich rodinného života. Malé dítě je pro ni jen starost navíc a její ubitá citovost si v narozeném sourozenci nenalézá jiný vztah než právě ten pracovní. „Zase viděla ten změněný pořádek dnů, ty bezesné noci, to celé zlo, při němž všichni trpěli.“ (Viková Kunětická, 1901, s. 31). Milči vztah s matkou je tímto aspektem značně zatížen a nedostatek citovosti Milče paradoxně usnadňuje její odchod z rodiny, kdy k ní necítí žádné závazky. Naopak, cítí se být v rodině doceněna jen jako dobrá pracovní síla. Vztah k matce není vybudován na vděčnosti, úctě a lásce, ale zejména Milču staví do pozice dělníka v na sobě závislém pracovním celku, který pro ni znamená rodinu, jehož hnacím strojem je matka. „Jakým právem hnala je do tohoto spojení? Jakým právem ochuzovala jejich život o dětství? Jakým právem těžila z jejich sil?“ (Viková Kunětická, 1901, s. 24).

V tomto ubíjejícím prostředí, které je pro Milču nekončící prací, se v ní probouzí pocity vlastní touhy, chtění a sebelásky a rodící se malé požadavky a soukromé potřeby. Tyto nové pocity vlastního bytí ji osamocují a oddalují od celku rodiny, pro který dosud žila fyzicky i psychicky. Setkání s mladým mužem je pak světlým bodem a novým, dosud nepoznaným obzorem života. Tento obzor je pro Milču velmi důležitý, protože se díky němu a své počínající lásce začíná psychicky vymaňovat z pout své rodiny a práce. Milča se cítí být šťastna a nehledí na případnou budoucnost s mladým mužem, který je neurčité existence a stojí mimo život společenských konvencí. Jeho neukotvená existence Milče nijak nebrání v touze za lepším životem. „Její milenec bez určité existence, sběhlý student, prospal dny, aby nemusil myslet dřív, až bude jeho děvče zas u něho. Při tom miloval ji pyšnou láskou tvůrce, neboť se mu zdálo, že nemá na světě jiného účelu, než znovu stvořit tuto mladou ženu, naučit ji myslet, jak sám myslel, a vetknout v její duši celý svět svých

názorů a vniterních pořádků odpoutané sebelásky.“ (Viková Kunětická, 1901, s. 9). Meliš poutá dívku k sobě, podmaňuje si jí, pohrává si s její tvárnou, nezkušenou a důvěřivou duší. Nabízí jí vztah lásky a souznění, ale žádné jiné perspektivy ani záruky, přesto Milča opouští díky Melišovi svůj dosavadní život. Meliš nabízí souznění dvou rovných duší, ale za podmínek, které stanovuje muž, žena se na jeho životní cestu a k jeho názorům přidává. Pro Milču je tento vztah ale nalezením východu z neutišené situace v podobě krásného snu, a tak je pro ni zvláště v jejích letech připoutání se ke snění o lepší budoucnosti snadné a lehce hází za hlavu dosavadní způsob života vymezující jí jen úzký životní prostor ohraničený tvrdými pravidly. „A nic nebylo snazšího, než vžít se rychle, do jeho neodvislého života, v němž staré tradice rodinné, společenské, národní i náboženské zapáchaly trouchnivinou jako zapomenutá veteš - - -“ (Viková Kunětická, 1901, s. 10). Milča se velmi snadno připoutává k cizímu já, protože nemá rozvinuté ještě své vlastní silné já, v kterém by měla oporu a mohla tak svému milenci vzdorovat.

3.3.1.2 Role nové ženy a muže

Milča se do role nové, nevázané ženy převtěluje z dívky vyrůstající v tradičním rodinném prostředí, kde tradice se považovala za platný zákon, který není možný porušit. V tomto směru největším prohřeškem Milčiny rodiny se stává situace otcovy předčasné smrti, která zapříčinila choulostivé postavení těhotné matky. Dítě narozené až po smrti otce staví ženu do pozice svobodné matky, s kterou se ve svém tradičním pojetí světa těžko vyrovnává. Choulostivé je pro matku i postavení narozeného dítěte, které je výlučné tím, že se narodilo až po smrti svého otce a vůbec ho nepoznalo. Těmito událostmi je narušen předurčený směr Milčiny rodiny, který měl plynout po dané cestě tradice, jež znamenala přirozenost. Odtržení Milči z této předem určené cesty znamená pro matku neštěstí a jasnou zkázu její i celé rodiny. Navíc je pro tvrdě pracující matku nepřijatelná pochybná existence Milčina milence. Milča se ale lehce nechává strhnout do Melišova života bez závazků a zodpovědnosti, která jí zaručuje naprostou svobodu v jednání i myšlení. Svoboda je nejdůležitější i za cenu fyzického strádání, hladu, zimy, přes všechny útrapy je svobodný člověk oproštěný od jakýchkoliv závazků společnosti nejdůležitější prvek, ke kterému chce Meliš s Milčou dojít.

Otázka, jaký vztah si má vybudovat moderní muž k moderní ženě se prolíná celou druhou částí příběhu a na příběhu Milči a Melíše autorka zkouší tyto nové cesty hledat a poznávat, nové cesty, kde žena stojí po boku muže. Ve starém tradičním pojetí ženství vidí Meliš bytost, která se k muži přimyká s důvěrou a dobrovolností jako slabší k silnějšímu. Muž je tedy stále nad ženou, duševně i fyzicky silnější jako aspekt, který ženě určuje její

život, a bez nějž nemá ženin život žádného smyslu. Od tohoto podřadného tradičního postavení ženy se Meliš snaží dostat dál a hledá souzvuk ve vztahu dvou lidí. Melišovo chápání ženství se tak snaží vymanit z tradičního postavení ženy v rodině, jak tomu byl navyklý ze svého dětství a zakořeněného rodinného života. Ženu v tomto pojetí vnímal jako majetek muže, který se předává z otce na syna v nekončící hierarchii vztahů. Jeho vzpoura proti neomylnosti rodinných tradic a dobrovolných povinností ho nutí k novému hledání vztahu vůči ženě. V poměru k ženě Meliš hledá svou vlastní cestu nezatíženou tradicí a konvencí. Chce přijmout ženu do vztahu naplněného souzvukem a vzájemnou oddaností dvou duší. Jeho souzvuk je ale vytvořen převážně jím a žena do něj může patřit, jen pokud přijme jeho duši za svou. Žena bez muže není celá, stejně tak muž bez ženy se mu jeví jako nedokonalý tvor, který se snaží najít harmonizující celek. Ženu a muže Meliš chápe jako dvě samostatně stojící bytosti, mužské tradiční zotročení ženy mu v jeho očích ženu snižuje a ponižuje, ničí její krásu pramenící z jistého sebevědomí a vlastní životnosti. Vazba s rodinou pro Meliše znamená pouze nahodilý vztah lidí, ve kterém jsou všichni její členové podřízeni vyšším nesmyslným zákonům a tradicím, kde láska mezi členy je jen pouhou tradiční povinností. Ovšem Milča v jistém smyslu zůstává v tradičních zakořeněných zákonech, ze kterých je těžké se vymanit a odpoutat se plně od společnosti a jejích předsudků. Na ženu, která žije ve volném vztahu s mužem, společnost nahlíží jinak než na muže a vymanění Milči ze společenských pout je o to těžší. „Nevěstou jeho nebyla a ženou také ne. Vše ostatní mezi tím ji snižovalo v očích těch lidí. A ten pocit snížení jí mučil!“ (Viková Kunětická, 1901, s. 140).

Meliš k tomuto hledání moderního vztahu potřebuje ženu, která by se tak jako on dokázala oprostít od veškerých pout a vazeb ke staré tradiční společnosti, jen tak mohou Meliš s Milčou založit svůj nový vztah. Milča pod vlivem Meliše a jeho názorů překonává vštípená pravidla, které jí jako ženu svazují a nechává se unášet silou nového vztahu. Přistupuje na cestu dobrovolného manželství bez předepsaných společenských pout a pravidel, vystavěného jen na souzvuku duševních i tělesných pocitů obou mladých lidí. Zajímavým aspektem v této části příběhu je, že Milča začíná postrádat vzdělání, které jí před setkáním Meliše nepřišlo vůbec důležité. Najednou pocítuje svůj nedostatek v malém rozhledu a omezený prostor dělnické dívky jí už nedostačuje. Meliš jí tak dává jakýsi impulz, který jí nutí chtít od života víc a zároveň se dostat na úroveň muže v podobě stejné rozumové vyspělosti, Milča se tak znovu učí psát, čte knihy, zajímá se o historii, kulturu a rozšiřuje si svůj dosavadní svět tak, aby se mohla postavit na stejnou úroveň svému muži. Vykročení z omezeného světa jednoduché dělnice v Milče ale probouzí i nové pocity týkající se otázek sociálních. Toto probuzení vyvolává vzdor v Milče jako v ženě dělnici

proti takzvanému vykořisťovateli a nutí ji zamýšlet se nad svým postavením a postavením své rodiny, není už slepou ovci, která by spolu s ostatními přijímala svůj úděl bez boje o lepší budoucnost. Milča si začíná uvědomovat i svůj špatný zdravotní stav pramenící z jednotvárné práce za šicím strojem. „To, co Milči nikdy nevadilo, co jí nepřišlo ani na mysl jako nějaká tíha nebo bezpráví, všecko vynořilo se před ní z tůně a ostrými drápy zabodávalo se do její duše. Věděla nyní, že je zesláblá, že má prsty zkřivené, že je krátkozraká.“ (Viková Kunětická, 1901, s. 107). Ve svém probuzeném nadšení se začíná věnovat problematice utlačovaných žen, zapojuje se do stávky a aktivně bojuje proti svému nelehkému postavení. Pojmy jako práva, zákon, zadostiučinění v ní vykvétají na povrch a uvědomění si celé situace v ní nezanechává dosavadní klid oddané dělnice. Víra v lepší budoucnost a odhodlání bojovat se ale nakonec proměňuje v nedůvěru, Milča veškeré boje o lepší postavení a celý nastavený společenský systém opouští, protože nevidí šance ve změnu pravidel. Bezmocnost změnit své postavení nebo zlepšit podmínky práce se ukazují ve chvíli, kdy zaměstnavatel ještě zmenšuje mzdu svým domácím dělnicím a ony musí na jeho nevýhodné podmínky přistoupit, protože jsou závislé i na menším výdělku. Socialistické vznícení zapříčiněné vlastním uvědoměním se v Milče přelévá do roviny lhostejnosti ke společnosti a k systému, který z ní dělá otroka. Pod vlivem lásky opouští svět povinností a starých konvencí a vrhá se do volného světa nových obzorů.

Setkání s rodinou Meliš, kde nejdůležitějším aspektem soužití je maloměstská dokonalá soudržnost, pod kterou se ale skrývá přetvářka a zášť členů rodiny, Milče dává nový impulz k opuštění vylhaných vztahů společnosti a hledání absolutní svobody. Absolutní svoboda je jen rušena otázkou sociální, kdy je mladému páru zapotřebí peněz, aby mohli žít svůj svobodný život. Přes tento ústupek společnosti vstupují do nového života, kde není zákonů, povinností, ani společenských pravidel, a kde by mělo idylicky vládnout jen štěstí a láska dvou lidí, ženy a muže, kteří k sobě patří přirozeně ze zákonů přírody, ne ze zákonů společnosti. „Prchala z domu, prchala povinností, společností, městům, prchala od močálů, do nichž se jí nohy bořily. Čekaly ji dny a noci plné jásotu, sladkých vzdechů! Nemusila šít!“ (Viková Kunětická, 1901, s. 166). Tuto pohádkovou cestu za svobodou autorka podtrhuje prostředím přírody hor, které zvýrazňuje pocity osvobození, nespoutanosti a výšin. Cesta ale symbolicky končí s počínající zimou a Milčíným zjištěním těhotenství. Svoboda hor se začíná pomalu v jejím nitru proměňovat na odloučenost, zapomnění a pocity samoty, kde nevidí cíle své cesty. Meliš se naopak dostává do výšin, kdy se odpoutává nejen od společnosti, ale od celého světa a jeho pravidel. Dochází k naprostému neukotvení své existence k vnějšímu světu a přichyluje se jen ke svému světu vnitřnímu, kterému už Milča ve svém chápání nedokáže stačit.

Narozdíl od muže Milču jako ženu svazují a vracejí zpět na zem každodenní starosti. „Bylo nutno dáti vyprat prádlo a uvést do pořádku všechny vnější nedostatky. Jako žena vázla v těchto malichernostech, jež rozptylovaly její mysl.“ (Viková Kunětická, 1901, s. 191). Milča se jako žena stává ve vztahu volnosti pasivní, nezaměstnaná a její činnost je utápěna ve vztahu svobody, ale také nečinnosti. Meliš od ní nepožaduje žádnou tradiční oběť, nechce, aby mu byla podřízena, aby pro něj pracovala, aby byla ženou poddanou, přesto ale nevědomky požadoval oběť jejího ženství a její činnosti. I vztah k matce, který Milča nejprve odmítá, jí odhaluje silné pouto mezi matkou a dítětem, ať už je jejich vzájemný vztah jakýkoliv. Stesk Milči na její cestě odloučení a přetrhání veškerých pout, se ubírá především k jejímu domovu, Praze a rodině, kde prožila svůj dosavadní i když ne příliš spokojený život.

3.3.1.3 Role dítěte v životě ženy

Těhotenství znamená pro Milču zvrat a naprosto jí vzdaluje jejímu milenci. Meliš se ocitá ve výšinách svého svobodného života, Milča se díky těhotenství vrací zpět do života reálného. Nesoulad mezi svým těhotenstvím a Melišovým nazíráním na svět je pro ni tak veliký, že před ním své těhotenství nejprve tají a nedokáže se s příchodem nového člověka v rámci svého vztahu s Melišem vyrovnat. Dítě v jeho novém pojetí vztahu totiž nenalézá žádné místo, protože Meliš se necítí být oprávněn začleňovat nového člověka do nesmyslných společenských vazeb, kde by se po svém narození ocitlo a musilo vkročit opět na cestu tradičních předurčených vztahů. Dítě by Melíše spoutalo povinnostmi, vazbou a pravidlem, ze kterého se chce tak úzkostně vymanit. Vazbu mezi matkou a dítětem neuznává, možná proto, že ani on nepochází z rodiny, kde by poznal mateřskou lásku. Milča zase ve svém vztahu s matkou vidí převážně vztah k práci založený na nutnosti výdělku. „Mateřství může končiti životem nového člověka. Jest to asi právě takový proces, jaký se odehrává při odnětí nemocné ruky. Člověk, jakmile byla mu odňata, s ní nesouvisí a na duši se mu tím ničeho nezmění.“ (Viková Kunětická, 1901, s. 136). Pojmy mateřství a matka od sebe striktně oddělují, mateřství lidstvo potřebuje pro zachování svého rodu, ale matky člověk nepotřebuje, protože jen díky nim se ocitá ve vazbách ke společnosti a rodině, které člověka zavazují a svazují. Úplné oproštění se od všech existujících vazeb, ať už to jsou vazby společenské nebo rodinné, se ale nakonec Milče s Melišem nepodaří právě kvůli Milčinu mateřství.

Dítě pro Milču znamená snížení a probuzení stinné stránky její ženskosti, od které se není možno odpoutat. Milča se svým rodičím se těhotenstvím trpí, zápasí sama se sebou a se svým ženským určením. Autorka naznačuje boj Milči se svým ženským tělem.

Těhotenství přijímá jako zradu svého vlastního těla, které jí oddaluje od Meliše. Muž a žena nedochází ke splnutí v jeden celek, jak si to milenci přejí, ale autorka vyzdvihuje odlišnosti muže a ženy, které ale nemusí zařazovat ženu do podružného postavení, naopak, jak se později v příběhu ukáže, ženu tyto odlišnosti vyvyšují nad muže. Obecná dobová atmosféra činila právě z těla ženy nástroj, který jí určoval postavení slabšího jedince žijícího ve zdech uzavřeného domova a předurčoval jí k podruží muži, po stránce fyzické i psychické. „Žena byla líčena jako otrok svého vlastního těla, svého menstruačního cyklu, svých specifických reprodukčních funkcí, svých sekretů.“ (Abramsová, 2005, s. 29). I když Milču zastihlo nepřipravenou její ženské pohlaví, od kterého se nemůže odpoutat, stejně tak mělo zastihnout i Meliše, jehož podíl na svém těhotenství Milča chápala jako stejnoměrný. S novým stavem Milču provázejí převážně pocity strachu, hanby a nízkosti. Od duševní roviny, ve které se snažila s Melišem žít, jí těhotenství vrací do roviny fyzické, kde pociťuje hlavně zhnusení nad svou vlastní tělesností. V situaci, kdy Meliš věří, že se oba dva dokázali naprosto odpoutat od společenských pravidel, společnosti a žijí jen sami pro sebe bez jakýchkoli vazeb, se tak nečekaně dostává těhotenství jako rána vracející jejich vztah opět do nízké společnosti. „Nenáviděla ho ve vzpomínce na malé děti své matky, v představách těch surových, nízkých, špinavých chvil, které jí očekávaly na lůžku šestinedělky a pak dále u plének tvora, který se zkřivenými, hladovými rty, se svaštělou tváří starce, s blbě vytřeštěným zrakem, s lepkavým tělem, v mátožných pohybech růžových rukou přišel, aby ssál z ní život tělesný i duševní, a aby strhl ji s oblak, do nichž veplula na křídlech svého mládí, své lásky a svého sebecitu, jenž chtěl, aby žila – ona žila – ona jásala – ona rostla – ona přijímala!“ (Viková Kunětická, 1901, s. 237). Milčín vztah k nenarozenému dítěti je tak veskrze negativní, protože zcela zásadně narušuje její touhu po životě, po svobodě a po vymanění se z konvencí. I když se Milča nedostává do naprostého oproštění se od vnějšího života tak jako Meliš, i ona pociťuje těhotenství jako přítěž. Její vzpoura proti všem dosavadním prožitkům se zdá být zbytečná. Dítě jí vrací zpět do koloběhu života plahočícím se za něčím lepším, ale zůstávajícím v poutech tradiční společnosti. Milčiny pocity z těhotenství a mateřství jsou tak bezmocné, protože tento přírodní zákon jí určuje nedosáhnout úrovně muže, ženu snižuje. Mateřství ženu vrací do její otupělosti, žena se stává opět hloupou a Milčín duševní rozvoj bude ztracen, už nikdy se nebude moct přiblížit Melišovi. Příroda sama staví ženě na její cestě, být po boku muži, největší překážku, kterou žena není schopná překonat. V mateřství Milča vidí překážku, která brání ženám v jejich schopnostech a společenském vývoji. Mateřství je důvod, proč žena není rovna muži, ale stojí v podřadném postavení. „Dítě octlo se mezi nimi nežádáno, nevoláno, nenáviděno, a oba stávali se jeho obětí.“ (Viková Kunětická, 1901, s. 248).

Vztah muže a ženy se nakonec ukazuje jako nerovný právě kvůli mateřství ženy, to ale autorka na rozdíl od Milči, která ke stejnému názoru musí ještě dojít, považuje za stav vyvyšující ženu. Absolutní svoboda a odpoutání se od všech společenských vazeb a pout se ukáže pro ženu jako nemožná, protože nejpevnějšího mateřského pouta se vzdát nedokáže. Ve snu o vzájemném splynutí duší, které jsou si vzájemně rovné a prožívají stejné pocity, je mateřství hlavním bodem oddělení páru opět na dva samostatné celky, muže a ženu. Meliš se v období Milčina těhotenství nedokáže své ženě přiblížit a uzavírá se ještě více do svého světa, kam se nedokáže zařadit Milča, protože je strhávána všedními starostmi budoucí matky. „Nebyli celkem, neměli společné duše. Kdyby toho všeho bylo, musel by on procítiti a přijmouti hrůzu jejího mateřství, musel by býti spoluvinen a spoluzodpověden, musel by s ní hledati východ a spásu. Zatím stál zde cizí, nevědomý a uražen.“ (Viková Kunětická, 1901, s. 253, 254). V blížícím se čase porodu dokonce Meliš Milču opouští, aby sama bojovala se svou nízkostí a vrátila se k němu opět zase tak svěží, jakou byla před příchodem dítěte. Stav těhotenství Milču navrácí do spárů konvenčnosti, před kterou Meliš utíká a čeká až se i Milča znovu navrátí na cestu, po které kráčí jen oni dva spolu. Melišova volnost a nezávislost, která pro ni byla výhodou jako pro ženu, je pro ni nevýhodou jako pro matku. „Plakala, protože viděla, jak za vše sama ručí, sama je zodpovědná, a že on skutečně neměl morálních závazků ani dobrovolných povinností.“ (Viková Kunětická, 1901, s. 291). Milčino odhodlání své dítě opustit a znovu se přiblížit k Melišovi, prostupuje celým časem její přípravy na porod.

Zlomkem klidu a útěchy je pro Milču šťastně vykonaný porod. Těžké chvíle námahy rychle přechází do pocitu vítězství a posouvají Milču blíž k nalezení svého ženství. Porod autorka popisuje jako ženino vítězství nad všemi útrapami, vítězství, které patří jen jí samotné a nemůže jí ho nikdo vzít, žádné zákony, společenské předpisy ani konvence se ho netýkají. Porod je stejný pro všechny ženy na světě, ať už se jedná o dělnickou ženu nebo ženu vysoce postavenou. I pro její matku byl porod jediným záchvěvem velikosti, obřadnosti a posvátnosti, který jí vytrhl z tvrdé reality jejího života. Ovšem podmínky prostředí jí rychle navracely ze zázračných výšin zase zpět na zem, do problémů, které s sebou nové dítě přinese. Ale pocit štěstí a zázraku si ponechávala jako každá matka, jíž mateřství posunulo nad všední problémy. Autorka se nevyhýbá ve svém popisu ani atmosféře šestinedělí jako času posvátného klidu a odpočinku pro matku i dítě a jejich vzájemné sbližování. „Milča si jej uvědomila v slabém, blaženém úsměvu, v němž bylo soustředěno celé její vítězství a odpočinek. Na nikoho nemyslila, ačkoliv cítila potřebu nějakého projevu radosti, potřebu polibku, teplých, krásných slz, nějaké modlitby, jež by ji spojovaly s tím, jemuž v tuto chvíli sloužila.“ (Viková Kunětická, 1901, s. 307). Pod

dojmem přijetí nevinného člověka se Milča nebrání ani v jistém smyslu konvenčnímu přivítání nového člověka na svět. Mateřstvím zapadá do davu žen, které s pocitem úlevy nahlíží na své narozené dítě a mají v sobě automatickou potřebu jeho ochrany. Sbližování se s dítětem, rodící se vztah mezi matkou a dítětem Milču posouvá k tomu být ženou. Ženou, která jako první vstupuje do světa nového člověka, do vztahu závislosti mezi ním a matkou. Ovšem i přes pocity štěstí a ženství, se Milča ocitá uprostřed mezi svým dítětem a svým milencem. Milenec jí nabízí opět svobodu, probouzí v ní znovu sebelásku a lásku k volnému, ničím nezatíženému životu. „Nechci, abys vraždila! Chci vítězství Tvé sebelásky! Víš, co to znamená? Vymaniti se v čas z pout. Dáti volnost a přijmouti ji.“ (Viková Kunětická, 1901, s. 298). Jediné, co Meliš přijímá, je přírodní zákon, žena musí rodit, ale popírá mateřství a otcovství, to znamená vybudování si jakéhokoliv vztahu ke svému dítěti. Dítě i žena mohou být tedy oba volní, pokud bude Milča chtít. Dítě je bezbranné, nemůže Milče zdánlivě nic nabídnout, naopak, potřebuje matčinu pomoc a péči, aby z ní mohlo žít, spoutává Milču do povinnosti a konvence, požaduje ukotvení její života, domov a zázemí. Obě síly, dítěte i Melíše, na Milču působí a nutí jí k nutnosti volby. Volby mezi nejasnou budoucností spoutanou povinností, ztrátou milence, volnosti a životního názoru, která jí čeká s přijetím svého mateřství. Druhá možnost vzdát se mateřství a přijmout zpět jistotu v podobě milence, lásku k sobě i k němu se jeví jako snazší a představitelnější varianta. Je to nakonec dítě, které Milčin vnitřní boj prohrává a má uvolnit svazující pouta ze své matky, aby mohla dosáhnout opět splnutí duší dvou lidí bez povinnosti, konvence a společnosti. „Zato odložení dítěte se stalo v některých zemích pro matky, které nebyly schopné dítě samy vychovávat, běžným – ba dokonce oblíbeným – řešením.“ (Abramsová, 2005, s. 121). Odkládat děti před dveře cizích lidí tak, jak to udělala Milča, byl nejjednodušší způsob zbavení se dítěte. Dítě dané do nalezince nemělo poměrně žádnou šanci na přežití. „...v roce 1858 zemřely v pražském nalezinci všechny děti v tomto roce přijaté a „zbylé z minulého roku“.“ (Lenderová, 1999, s. 17). Milča přijímá názor Melíše a odkládá své dítě v jeho prvním úsměvu, mateřské pouto se jí ale nepodaří oklamat a je silnější Melišovým zásadám.

Po návratu k Melišovi Milča necítí slibované vítězství volnosti a sebelásky, naopak její pocity se blíží k pocitům oloupení a zděšení. Její cesta k nalezení ženství se blíží k vrcholu a toto ženství si plně uvědomuje ne ve spojení s milencem a neukotveným životem, ale ve spojení se svým dítětem. Pro své dítě je ženou a dítěti dluží svou svobodu. Novou cestou a cílem života se stává dítě. Spojení dvou duší mezi Melíšem a Milčou se ztrácí v Milčině ženství a prožitém mateřství, kam muž nemůže dohlédnout. Jejich rovný vztah je narušen a s dítětem už nemůžou dojít společnému splnutí. Žena je zde jinde, podle

autorky výš než muž, stojí nad ním, hotová, samostatná a sebevědomá. Meliš bral Milču za rovnocenného partnera, ale nerespektoval její ženství, které má své přednosti, zákonitosti a potřebuje respektu. Meliš zakládal vztah dvou duší, aniž by pochopil rozdíl mezi ním a ženou, tento rozdíl oba dva dostihl v podobě neočekávaného mateřství. Milčina touha přesvědčit Meliše o vzájemné lásce a splynutí tří duší, se nesetkává s pochopením a Milča svoje přesvědčení vzdává. Teprve s dítětem chápe Milča vztah jako celek. Na cestě, kdy se dokázali s Melišem protlačit tradicemi, předsudky a vybudovali vztah založený na nových dobrovolných hodnotách, se postavila překážka, kterou muž nepřekonává. Meliš nedokáže pochopit pouto mezi matkou a dítětem. Zůstává dál ve svých duševních rovinách volnosti a naprosté odpoutanosti od čehokoli, co by ho mohlo vázat zpět ke společnosti a Milča odchází. Mateřská láska v ní vítězí a ona se vrací zpět ke smyslu svého života, ke svému dítěti. V tom okamžiku se stává ženou, která je matkou a vrací se pro své dítě. Největší vzpoura tak stojí před hrdinkou na samém konci příběhu, kdy překonává volání muže po svobodném životě a obhájí právo být matkou.

Tímto příběhem autorka dává najevo, že emancipace je možná, souhlasí s vybudováním nových vztahů ženy a muže, s nutností nastavit lepší podmínky pro život žen, ale toto všechno se může uskutečňovat za předpokladu, pokud žena bude patřit stále rodině. V jistém smyslu je tento příběh, jak příběhem emancipace a osvobození ženy, tak také příběhem obhajoby postavení rodiny v životě ženy. Zejména je to opět mateřství, které je pro autorku stěžejní, a které ženu přirozeně poutá k rodině. Žena patří do rodiny, ale její postavení v rodině může být nové, aktivní, žena může být dobrou matkou i manželkou a zároveň se může věnovat životu veřejnosti. Žena se nechce dostat na stejnou úroveň jako muž, nechce a nemůže být mužem, ale chce být rovnocenným člověkem. Nechce ale popírat své ženství, které se zejména projevuje jedinečností jejího mateřství. „Má kniha jest knihou sebepoznání a mateřství. Cítím, že nutno pro ženu raziti si nové, samostatné cesty, které by nevedly ji k vrcholu individualismu, neboť o ten rozbila by se její duše, a s ní zaniklo by lidstvo.“ (Viková Kunětická, 1901, předmluva).

3.4 Pán

Poslední román, který Božena Viková Kunětická napsala, tematicky uzavírá celou její sbírku románů. V románu Pán autorka vypráví o několika etapách života ženy, které zobrazila do hlavní ženské postavy Zdeny. Román je rozčleněn do částí, v nichž se ženská postava proměňuje a tyto jednotlivé části prožívá. Autorka se možná snaží o jistou typizaci tohoto prožívání a zobecňuje prožitky hlavní hrdinky na prožitky žen jako celku, který

prožívá pro ně charakteristické momenty jejich života. Zároveň zde můžeme ale i chápat jistý pokus o vymanění z těchto charakteristik, které jsou v knize navozeny jako cyklicky se opakující životy žen, které jsou jim předurčeny a z nichž se hrdinka jen těžko dostává. Ovšem dostání se z této cykličnosti nastiňuje autorka jako možné, ale za jistých předpokladů, které jednotlivá žena v sobě může mít. Tyto předpoklady a možnosti autorka hlavní hrdince v knize v různých etapách jejího života nabízí, ale nechává je hrdinkou přijmout v různé míře vlastní vůle. Zároveň představuje ženu, která se podle vlastní vůle snaží řídit svůj život, na druhou stranu se vlastní vůlí opět dostává do oné cykličnosti, z které se chtěla vymanit. Tím, že chce něco víc, se dostává mezi ženy, které nic víc od života nedostávají.

Autorka knihu rozdělila do dvou částí, které jsou od sebe diametrálně odlišné, a to zejména právě myšlením a cítěním hlavní hrdinky. V tomto směru je první část příběhu jásavá, snivá, citově exponovaná, očekávání schopná, hlavní hrdinka zde dospívá, mění se z domácí dívky na mladou ženu, která poznává svět, zamilovává si život, cítí v něm volnost, nekonečné možnosti a příležitosti, které se znásobí setkáním a zamilováním se do muže, což je doprovázeno krásnými pocity štěstí a rozkvetením mladé ženy. Ovšem toto zamilování do muže a následný rostoucí vztah končící svatbou ukončuje první vzletnou část knihy. Po vzletné části, která dostává hrdinku do vysněných výšin, následuje strmý pád, ten snivou bublinu rozprašuje do života všední reality manželství. Druhá část knihy ukazuje hrdinku jako ženu manželku, ženu melancholickou, ženu procitající, bez zbytečných iluzí, osamělou a zklamanou, která se potýká s každodenní všedností svého vysněného manželství jako nejvyššího vztahu mezi ženou a mužem, jež je nakonec završeno očekáváním potomka.

Z hlediska místa, kde se děj příběhu odehrává, a kterými hlavní hrdinka prochází, je kniha rozdělena do třech částí. Každá část pojící se k jednomu místu představuje hrdinku v jejích různých životních náladách a zkušenostech. Třemi stěžejními místy jsou domov, Praha a Jesenné. Domov představuje pro hrdinku prostředí bezpečí, skořápky, která hrdinku chrání a poskytuje jí prostor pro dívčí snění, pro bezstarostné dospívání. Z této kolébky bezpečného domova se hrdinka dostává do prostředí Prahy, města ruchu, společnosti, velkoleposti, které se nabízí jako kontrastní k dosavadnímu klidnému a bezpečnému domácímu prostředí maloměstského světa. Praha a život v ní je hlavním a stěžejním mezníkem udávajícím další směr hrdinčina života. V Praze se rozhodne, zde se naplní její snění, a to buď směrem ke správné cestě, nebo ke špatné. Hrdinčino snění a možnost rozhodování se nakonec promění v poslední části příběhu ve všední realitu a probuzení se ze sna, které se odehrává na statku v Jesenném.

3.4.1 Zdena Nováková

Hrdinka retrospektivně s jistým odstupem prožitého popisuje svůj životní příběh, slibně začínající, v jehož středu se ale objevuje životní omyl v podobě volby partnera. Z prostředí nenásilné výchovy, kde se hrdince dostává potřebného rozletu, z cesty za vzděláním, které mohlo hrdince zaručit samostatný život, se vrhá do manželství jako na cestu zpět, která její dosavadní pozice utlačuje. Hrdinka svou šanci na změnu životních podmínek, na vybudování si sebevědomí a samostatného života, opouští kvůli lásce k muži. Láska k muži pro ni znamená nejvyšší lidský ideál, a je pro něj ochotna vzdát se svých dosavadních priorit, protože pociťuje jejich úzké zaměření nevedoucí k naplnění životního snu. A v tomto životním snu se objevuje převážně muž, se kterým chce hrdinka žít po jeho boku ve šťastném a spokojeném manželství. Její nové ženství se ale nesetkává s novým mužstvím a hrdinka zapadá do tradičně pojatého manželství, kde je jí přisouzena pouze role pasivní manželky, ubité všedností života, jejímž účelem je dát muži potomka, pokračovatele jeho rodu. V tomto příběhu není hrdinčinou překážkou společnost, rodina nebo její poměry, ale je to muž, který stojí zpátečnický v nepochopení ženy jako lidské bytosti se všemi jejími právy. Hrdinka aktivní, činorodá, v plné životní síle a chtivosti je přemožena láskou.

Hrdinčina životní síla a odhodlání je zdůrazněna opět pojmenováním. Hrdinka se v příběhu objevuje jako Zdena, tedy jen pod svým křestním jménem, i když nastoupí na dráhu manželky, nikdy se s ní neztotožní a stále vystupuje samostatně. Příjmení manžela a titul paní jí sice patří, ale pouze formálně, psychicky se cítí v manželství více opuštěná, než byla jako svobodná žena.

3.4.1.1 Role rodiny v životě ženy

První část knihy představuje mladou dospívající dívku a prostředí, v němž vyrůstá, a které jí pomáhá vytvářet sebe samu a formovat k dalšímu životu. Prostředí malého venkovského města a spokojené, i když chudší rodiny, se ukazuje jako zásadní pro vývoj hrdinčiny duše a pozdějšího života, ale také jako kontrastní k dalším následujícím prostředím, kterými si hrdinka prochází. Hrdinka ve svých vzpomínkách popisuje skromnější rodinné poměry, jako ty, které v ní plodily chuť do života a do vyšších cílů, chtivost a vysněné ideály. V tomto případě se vlastnosti hrdinky můžou v jejím rodinném prostředí přirozeně vyvíjet a nejsou ničím uměle potlačovány. Rodina Zdenu podporuje a snaží se podle svého nejlepšího svědomí zajistit jí lepší budoucnost.

Svou roli v rodinném prostředí sehraává také aspekt, že se jedná o rodinu s ženskou převahou. „Bylo nás pět sester! Považte tu ženskou vlnu, která zalévala naši domácnost,

neboť i naše matka byla stále plna chuti pracovat, tvořiti něco, ať to bylo cokoli, prováděla své plány, sdělovala své myšlenky a byla stále se svými starostmi o pět, deset let napřed. Tedy skutečná ženská vlna, ve které můj otec zápasil o prioritu duševní existence.“ (Viková Kunětická, 1905, s. 5). Mužský prvek je v této domácnosti upozaděn a ženský má svou důležitost, což jistě umožňovalo dívkám sebevědomý vývoj jejich duší, kterou neupozadovála a neuskromňovala mužská nadvláda. Dívky viděly u svého největšího přirozeného vzoru, tedy u své matky, jak se žena chová, žena může volně sdělovat své myšlenky, mít své sny a cíle, plány, které si chce plnit a to bez ohledu na muže. Může být aktivní, tvořivá, chtivá, může se přirozeně vyvíjet a nepotlačovat svou živost. Hrdinka tohoto románu vyrůstá v prostředí, které zajišťuje dívkám sebevědomí, nezatěžuje je ženskou podřadností nebo nemalou důstojností. Na druhou stranu právě tento fakt znamená, že rodiče musí hledat pro dívky jinou cestu životem, než čekání na vhodného ženicha. Chudší rodina s více dívkami nemůže všem zajistit potřebné věno a vidinu výhodného sňatku. Lepší život se jeví v podobě zajištění vzdělání, kdy by se dívky mohly postavit na své vlastní nohy a vybudovat si budoucnost na vlastním výděлку. Vzdělání se stává cestou, která může hrdince pomoci k dobrému životu a plnit životní sny. Jiné prostředí by mohla vytvářet rodina s více chlapci, těm by se pak mohlo dostávat například lepšího vzdělání než dívkám nebo jiného chování rodičů k nim, jako k budoucím živitelům své rodiny a nástupcům svých otců. Rodina hlavní hrdinky pro Zdenu tvořila ideální souznění, oázu klidu, kde je žena na stejné úrovni nebo i na vyšší než muž. Otec je pasivnějším článkem rodiny, je o dvacet let starší než matka, tudíž už ve věku blížící se stáří, s kterým je spojený pocit menší dravosti a životní aktivity. Žena je tím prvkem, který celou rodinu vede a muž žije v jejím stínu, oddaně a s vděčností, že se o něj žena stará. Model rodiny z původního rodinného prostředí si hrdinka odnáší i do svého budoucího manželství a do své vlastní rodiny, kde se ovšem setkává s překážkou rodinného štěstí. Hrdinčin muž se nestane mužem rovnocenně spojeným s ženou, ale pánem nad ženou převládajícím, který očekává dívku pasivní a pokornou, žijící pro svého manžela.

Autorka velkou část příběhu věnuje popisu hrdinčina období dospívání, období od patnácti let, kdy se mění z dítěte na mladou ženu, její zájmy se mění, zajímá se víc o sebe, o své pocity, myšlenky a nitro. Tato část příběhu je plná očekávání, radosti ze života, dívčího snění a chtivosti, ale zároveň i lhostejnosti a vnitřních rozporů, které jsou pro období dospívání velmi blízké. Hrdinka zároveň prožívá smích i pláč, nadšení i smutek, výšiny snění i všední životní realitu. Období dospívání dívky umožňuje vejít do života a začít se ho zúčastňovat. Je to období plné vnitřních a samozřejmě i vnějších změn, ty vnější na sobě hrdinka pozoruje hlavně ve vztahu k okolí. Probouzí se v ní i zatím

nepoznaný cit lásky, který se hrdince stane nakonec osudným. V období dospívání se z dívky stává žena, stává se pro okolí viditelnou, zejména pro mužskou část jejího okolí, stává se pro muže objektem, objektem něčeho, co ještě sama nezná, na co jí nedostačují dosavadní zkušenosti a prožitky. Zatímco muž už tyto zkušenosti a prožitky má, tak žena vstupuje do pozice objektu nezkušená a zůstává v rovině sladkého snění o vysněném budoucím životě a štěstí, které jí potká. Období dívčího dospívání autorka popisuje jako stěžejní období, kdy se rozhodne o dalším osudu ženy. Předpokladem k dobrému budoucímu životu je i fyzická přitažlivost, která se začíná projevovat u dospívajících dívek a samozřejmě ovlivňuje i jejich možnosti získání ženicha. A snění o muži, o budoucím muži, který někde čeká právě na onu jednu dívku je pro období dospívání aktuální. Budoucnost a život s tím pravým mužem se zdá jako jasná, růžová a ideální představa, kde se zatím neobjevují žádné překážky nebo ale, v dívčím snění jsou jen pozitiva a šťastná budoucnost, která zatím jen ve skrytu duše vrcholí najitím spřízněné duše mužské. To je ten ideál, na který se dívky ve snění upínají, v žádném případě se do snů nevrátí nic pragmatického, co do citového života ženy přináší později muž. První představa dívky o muži je o porozumění, duši a o hledání ideálu krásna. Dívka sní, touží, žije v představách a její sny jsou plné světla, květin, zahrad a romantických zákoutí, do kterých muže zasazují jako trpělivě čekajícího právě na ně jako jediné. „Byl to čas mých nadějí, tužeb a skvoucích vidin, jež vznášely se nad kalnými vodami denních stesků a potřeb.“ (Viková Kunětická, 1905, s. 14). Podle představ hrdinky jako mladé dívky byl muž bytostí, která čeká na ženu jako na štěstí, které konečně dá jejímu životu smysl, krásu, život. A dívka je ta, která tuto bytost ožíví svým působením. Dívka je ve svých sněních aktivní a muž je jen pasivním předmětem, který čeká na ženu, aby mu mohla vyplnit jeho dosud prázdný život. Velmi tvrdě působí procitnutí a střetnutí s realitou, kdy se ve společnosti žena stává pasivním objektem. „Je mládí, které čeká lásku. Mládí mé i tvé, ty muži neznámý, jenž byl jsi stvořen mužem proto, abys nalezl mne.“ (Viková Kunětická, 1905, s. 16). Snivé období vymezuje hrdinka svými sedmnácti a osmnácti lety, kdy se k pohádkovému snění o životě přidává snění o muži, je to období, kdy se pro ženu fakta nebo realita nestávají důležitými, snění v realitu se mění až později. Autorka poukazuje na nereálné představy dívek o životě a jejich nepřipravenost na střet s realitou. Prostředí výchovy, škol a internátu je odtrhuje od prostředí běžného života a dává jim žít jen v představách a snech. „Být nevědomá sice znamenalo být spořádaná, ale ženu to zároveň činilo velmi zranitelnou. Velmi četné jsou příběhy žen, které netušily, co se bude dít o jejich svatební noci.“ (Abramsová, 2005, s. 171). O to těžší je nahlížet kriticky na realitu, když je dívka vyvržena z bezpečného prostředí do života, kde se stává snadnou mužskou kořistí. Zatímco žena vchází do vztahu

jako nezkušená mladá dívka, muž je už nabitý prožitky, zkušenostmi a navykklým způsobem života, což je dáno také tím, že muž, který se poohlíží po nevěstě, je už často starším zaopatřeným člověkem. „Typické měšťanské manželství bylo zase vzhledem k věku a zkušenosti partnerů i vzhledem k jejich rozdílným rolím založeným na příslušnosti k pohlaví nesouměrné.“ (Abramsová, 2005, s. 83, 84).

3.4.1.2 Role lásky v životě ženy

Do snění o nejvyšším ideálu života, kterým by měla být oboustranná láska s mužem, manželství a rodina, se dostává pragmatické uchopení hrdinčina života, ve kterém se jí rodina snaží zodpovědně nalézt zajištění v podobě povolání. Zdena nastupuje na studium v Praze na obchodní škole a začíná novou etapu života, daleko od milující rodiny. Praha a studium v ní je samozřejmě pro dívku spojeno s velikým očekáváním, s neznámým a lákavým pocitem. Rodina se Zdeně snaží poskytnout šanci na lepší život, samostatnější, zajištěnější a šťastnější. „Otec mně vymohl od města stipendium, abych mohla v Praze chodit do obchodní školy, a pak jsem měla být buď účetní, nebo kasírkou, nebo něčím jiným v obchodě. Ale tím mělo být i jaksi o mou budoucnost postaráno, a otec s matkou byli spokojeni, jak snad jakživi nebyli.“ (Viková Kunětická, 1905, s. 6). Zajištění vzdělání a možnost studovat bylo pro Zdenčinu rodinu velkým štěstím a oddechem, že o dceru bude dobře postaráno, má zajištěnou budoucnost, bude moct být nezávislá, moderní a samostatná, otevírají se před ní nové cesty a nebude tou dívkou, která by musela úpěnlivě čekat na budoucího ženicha a v případě jeho absence, brát za vděk každou možnou příležitost.

Hrdinka se ale se svou povahou a vzletnou duší vzpírá připravené cestě a při první příležitosti z vyšlapané a určené cesty, která se ale zároveň snažila být cestou nekonformní, nevyšlapanou a snažila se zajistit jí život bez závislostí, odchází. Protikladem připravené životní cesty je hrdinčin cit, neklid a nenasytá touha po něčem větším, po hledání vlastní cesty. Hrdinka hledá volnou startovací čáru, ze které by mohla vykročit do života a nalézt sama sebe bez pomoci okolí. Neustále touží po něčem vyšším, po něčem, k čemu tíhne již téměř od dětství, a co se jí nakonec stane největším životním omylem. „Byla jsem připravena k útoku i k obraně a hlava mne pálila neklidem celé dny a celé noci, v nichž jsem měla sny, rudými barvami kreslené.“ (Viková Kunětická, 1905, s. 4). První příležitostí, která se hrdince nabízí, je setkání s mužem, pro něhož opouští své dosavadní vybudované pozice a studium, ke kterému tak těžko získávala přístup. Láska a vztah k muži v ní naplňují představu o nejvyšším smyslu života a odsouvají stranou otázku samostatného zajištění. Zdena opouští prostředí, o němž se jí zdá, že ubíjí její mladou duši a vrhá se do

vztahu, který jí později ukáže, že může její duši ubít ještě víc.

V Praze Zdena žije u své tety, ta je vdovou a představuje typ ženy žijící jen ve stínu svého manžela, který opečovává i po jeho smrti. Je ženou samostatně nežijící, neaktivní a se smrtí manžela ztrácející smysl života. Prostředí školy na Zdenku působí také svazujícím dojmem, který se její vzletnou duši snaží vtlačit mezi uzavřené prostory pravidel a učení. Smyslem učení a vykonáváním budoucí práce si není vůbec jistá, protože hledá v životě vyšší ideály, než pouhé hmotné zajištění. Už jen Zdenčin odjezd do Prahy je naplněn tak velkými očekáváními, že setkání s realitou musí hrdinku nutně zklamat a žene jí za dalším hledáním smyslu života. Ona je světem a Praha subjektem, který na hrdinku nedočkavě čeká, aby jí zajistila životní štěstí. S pobytem v Praze se hrdince spojují slova jako svoboda, volnost, touha, život. Pobyt ve škole, u tety, dodržování předem určené cesty, která jí bude řídit myšlenky, je pro ni svazující. Do radostné touhy se vkrádají i pocity nejistoty, strachu z budoucnosti, pochybnosti o správné volbě své cesty. Zdena touží jen po vlastním rozhodnutí a svobodném určení svého osudu. V Praze chce poznat sama sebe, svobodně žít a myslet, nebýt ničím svázaná a nalézt ten pravý život, na který se v prostředí domova jen připravovala. Studium Zdeny neuspokojuje a snaží se jí vtěsnat do jedné cesty, i když je tato cesta opředena hesly emancipace a svobody. Je to opět vtěsnaná cesta, kterou ženám společnost povolila, a kde se Zdena cítí být utlačována právě ve smyslu rozvoje své vlastní osobnosti a dobytí své vlastní svobody.

Tím pravým životem, má být život po boku muže, po boku lásky, kde vztah znamená vzájemné souznění. S tímto jedním vyvoleným se v Praze setkává a svůj život naivně vkládá do jeho rukou. Ve chvíli rozhodování, kdy Zdena volí mezi zajištěnou budoucností v podobě zaměstnání a budoucností zajištěnou mužem, se rozhoduje pro muže. Opouští cestu, kterou pro ni vybrali rodiče, a kterou jí chtěli pomoci k zajištění samostatné budoucnosti, a dává se na cestu manželky. V jistém smyslu emancipační cestu opouští kvůli cestě tradiční, ve které chce nalézt své štěstí a své ženství. Zdena hledá zejména lásku a vzájemné porozumění, vztah založený na demokratických hodnotách, hledá nový vztah. Z prostředí své rodiny a svého vzdělání, studií si neumí jiný vztah představit. Otázky utlačování, ženské problematiky a nového hledání vztahu k muži jsou pro ni zatím nepochopitelné, protože sama žije jen v ideální iluzi vztahu a nepoznaná realita jí nedovoluje zabývat se otázkami zatíženými mužem jako všeurčujícím pánem. „Byla jsem zaujata novými názory, jež považovala jsem za novou, abstraktní společenskou vědu...Muž! A to nebyl tedy >Pán<, který žil kdesi na prestolu mé duše a mohl všechno a směl všechno. Ten >Pán<, jenž byl na počátku mých dívčích let mužem, jehož jsem měla probuditi na pažitě svých zahrad. Ach, ne! Pán! To byl skutečný vládce celé minulosti, usurpátor

lidských dějin, vykořisťovatel ženiných sil, podmaňovatel jejich schopností a nepřítel jejího vývoje...Pán vládce a ne Pán ideál!“ (Viková Kunětická, 1905, s. 51, 52). Výhodu svého studia Zdena nevidí výhodou, ale zdržením na cestě za štěstím. Na setkání s mužem není ještě úplně připravena a snadno podléhá jeho kouzlu, ve kterém si nevšímá, že ona je tou pasivní. Muž pro ni neznamena nepřitele žen, ale lásku. Pojem pán je pro ni rovný s pojmem láska. Nalezené ženství Zdeny, které se v ní zrodilo z dívky, žádá cestu citu, ne cestu rozumu v podobě studií a vzdělání. Muž pro ni znamená vytoužený ideál, ve kterém se naplní její největší životní touhy.

Období poznávání se s mužem nasvědčuje Zdenčiným představám o vztahu a Vladimír Staněk jí postupně vytrhává z cesty rozumu do cesty citu a lásky, kterou pro ni připravil. „Byl hezký muž. Asi takový, jakými chceme my ženy jako děti mít prince, trpící a vysvobozující, a pak jako dívky hrdiny románů.“ (Viková Kunětická, 1905, s. 45). Namlouvání autorka popisuje jako období vzletu, krásy, snů, které podtrhuje harmonizující přírodou cítící s pocity mladé zamilované ženy. Ovšem pocity zamilovanosti jsou spojené jen s ženou, Zdenka je ve vztahu nezkoušenou a hledající, zatímco Staněk představuje už třicetiletého zkušeného muže. Muže, který si odžil kus svého života ve volnosti, ve vztazích, v hledání sebe sama a došel k životnímu období, ve kterém se chce usadit a nalézt si manželku. Jejich vztah není předurčeným splynutím milujících se lidí, ale dobře promyšleným tahem zkušeného muže, který pro svou další cestu životem hledá mladou manželku, aby mu mohla porodit zdravé dítě. Veškeré obranné a emancipační teorie, kterými je Zdenka ze svého okolí domova a školy zahrnuta, nechává stranou a pouští se do nerovného vztahu s mužem. Sama musí poznat tento svět a případně dát za pravdu předkládaným názorům, její vztah k lásce v ní ale převládá a mluví ve prospěch muže a jejich vztahu. Hrdinka odmítá zastaralý typ manželství, svého manžela si vybírá sama a od svazku shledává vysoká očekávání. Zdena se snaží založit nový vztah muže a ženy, kde nejvyššími hodnotami má být duševní porozumění, vzájemná shoda a náklonnost, nenachází ale nového muže, který by byl na tento nový vzájemný vztah připraven a ocitá se nechtěně v roli majetku nadřazeného muže. Sen o manželství založeném na lásce se Zdeně neplní a naopak se dostává do tragického postavení pasivní ženy domácnosti, která má žít v područí svého muže, pro něj a pro dítě, aniž by mohla vyjádřit své vlastní tužby. Autorka ukazuje měnící se pohled žen na manželství a změnu jejich očekávání od spojení s mužem, nejde jen o ekonomické zajištění a získání postavení, Zdena se mohla pravděpodobně ekonomicky zajistit jistým způsobem sama, ale ve vztahu viděla štěstí vzájemné lásky. Ženy od manželství očekávají víc, jejich vztah k manželství se posouvá díky rozrůstajícím se možnostem, které se před nimi nabízí, mohou si vybrat, manželství

pro ně není nutností, ale mělo by být štěstím.

3.4.1.3 Manželství jako tradiční povinnost

Období manželství je hrdinčiným velkým vystřízlivěním a spadnutím ze snivého oblaku zamilovanosti do všednosti zákonem daného svazku. Tvrdá realita Zdeny zastihuje na místě, kde je doma její muž, ona je zde cizinkou, majetkem muže, který jí sem přivezl. Účel manželství pro ni ztrácí smysl v okamžiku, kdy se z něj vykrádá láska. Zjištění, že láska byla jen hrou muže zajišťujícího si ženu, je pro Zdeny zdrcující. Vnitřní svazek dvou lidí se rozplynul ve vnějším svazku zákonného manželství, které ženě ukládalo povinnosti, ale téměř žádná práva a potlačovalo její dosavadní svobodu. Svatba, ke které se hrdinka upírala jako k nejvyšší metě štěstí, je naopak metou, která jí z období snění vrhá do manželské všední reality. Zdenka se svou naivitou stává ženou manželkou, podřadnou a pasivní bytostí, která ztrácí veškerý smysl života. Vybájený obraz mladé ženy se rychle mění a nutí ji přehodnocovat celý dosavadní vztah se svým mužem, kdy období namlouvání se ze zamilovanosti posouvá do roviny vytvoření iluze, za účelem získat ženu jako majetek, podrobit jí a učinit svou manželkou.

Základní rozpor tohoto románu a prvek tragičnosti nepovedeného manželství se ukazuje v různorodém vnímání světa ženami a muži. Ve velkém protikladu je emocionalita žen a racionalita mužů. Manželství Zdeny je vnímáno jinak Zdenou jako ženou a jejím manželem jako mužem. Oba na své manželství nahlížejí jinak, z pohledu muže se jedná o šťastný příběh, který je založen na přirozeném vývoji muže a na jeho společenském postavení, které je už lety prověřené. Manžel Zdeny žije model života jako tisíce mužů před ním a vnímá tento model jako přirozený a správný, nepřemýšlí o jeho možných chybách a o tom, jak tento model manželství vnímá jeho žena. Zdena je v manželství modernější, protože se snaží vymanit z předepsaných pořádků a chce jednat podle svých citů. Zdena si chtěla manželstvím vytvořit svůj vlastní model života, který měl být založen především na citových hodnotách. Po vstupu do manželství ale zjišťuje, že se ocitla ve starém modelu manželství založeném na racionalitě. Zdenka se v manželství nesmiřuje s představou, že není ceněna pro sebe samotnou, že ztrácí individuální hodnotu a stává se jednou z mnoha představitelk ženského rodu, bez vlastností, osobnosti a vlastního já. Její manžel jí využívá jen pro vlastnosti ženství, které mu mají splnit role manželky a matky. Zdena bolestně zjišťuje, že není vyvolená, ale naopak zaměnitelná s kteroukoliv jinou ženou, která může stát na jejím místě.

Zdena se za let dospívání učila myslet samostatně a vnímat své širší okolí. Tyto aspekty u ní ale stírá její emocionalita a probouzející se láska. Veškeré otázky a pochyby se

dostávají do roviny lhostejnosti a láska je přehlušuje. Dávka emocionality u Zdeny převyšuje racionální myšlení, což se jí nakonec vymstí v podobě uzavření nešťastného sňatku. Její vnitřní svět a emocionalita vždy vítězí nad rozumem, hrdinka se vymezuje vlastnostmi, které jsou pro mnoho žen typické, nejsou špatné, jsou ale často v rozporu s jednáním muže a ženy nemusí vždy zavést na správnou cestu. „Byla jsem vždycky na straně té, kde byla odvaha a nadšení, strana rozumu a passivity neměla pro mne významu, i kdyby její právo anebo její podmínky nepotřebovaly obhajování.“ (Viková Kunětická, 1905, s. 10). Proto mohl také nastat pozdější rozpor hrdinky v manželství s mužem, protože ona sama měla jistý rozlet a samostatnost, elán a chuť žít, která se v manželství utlumila očekávanou pasivitou a všedností.

Ani Staněk nedochází v uzavřeném sňatku k očekávané spokojenosti, protože vnímá ženu ne jako individualitu, ale jako celek. Nezáleží mu na konkrétních vlastnostech své ženy, ve které nedokáže ocenit její životní energii a emocionalitu, ale vidí v ní ženu manželku a budoucí matku podle tradičně předurčených ženských rolí. Ve svém hledání ideální poddajné manželky narazil na ženu, která překypuje životem a chce založit nový vztah muže a ženy neopírající se o tradiční společenské zákony. Autorka se dotýká i první manželské noci, ke které se cítí být Staněk oprávněn, a která ještě víc ubíjí Zdenčiny iluze. I v tomto díle se objevuje kritika nastavené dvojí morálky, která se odrážela do sexuálního života mužů a žen, kde muž a žena proti sobě stáli až v protikladném postavení. V případě muže bylo dokonce žádoucí, aby do manželství vstupoval už zkušený a nebylo velkým prohřeškem, když se sexuálně vybíjel i mimomanželský svazek, v některých případech to mohlo být i žádoucí, aby manželku muž nepřetěžoval přílišnými porody. „Svobodný muž se mohl sexuálně poučit v domech lásky, v neformálních svazcích s přítelkyněmi či náhodným pohlavním stykem se služebnou nebo děvečkou.“ (Lenderová, 1999, s. 97). Stejně tak Staněk neviděl prohřešek ve svém mimomanželském milostném životě, kdy své aktivity po svatbě se Zdenou nijak neomezil a pokračoval i po této stránce navykklým způsobem života. Pro ženu ale platila pravidla zcela opačná. Mladá žena měla do manželství vstoupit jako nezkušená dívka, pro kterou bude prvním mužem právě manžel. „Představy dívek o pohlavním styku byly velmi zkreslené, v některých případech neexistovaly vůbec. Ideálem, který sledovala církev, rodiče i škola, bylo zachovat nekompromisně co nejdéle nevinnost a neznalost dítěte a mladého člověka vůbec.“ (Lenderová, 1999, s. 95). Zdena je nezkušenou dívkou věřící svému manželovi a plně se mu oddávající, která ale očekává od svého partnera stejné závazky. Autorka líčí v tomto románu i setkání s prostitutkou, s jejíž minulostí Staněk do manželského svazku vstupuje. Zdenino zděšení z prostitutky pramení zejména z uvolněných morálních hodnot,

kteřé jsou pro ni nepředstavitelné a nepřípustné. „Prostitutky byly líčeny jako „ženské zrůdy vyvolávající chaos a byly spojovány s nepovolenými zákoutími města plného úskalí.““ (Abramsová, 2005, s. 152). I když postavení prostitutky bylo ve značné míře postavením svobodným a nezávislým. Některé až téměř extrémní názory přirovnávaly manželství k prostituci, protože znamenalo pro ženu stejné postavení ženy ekonomicky i sexuálně v podruží muže, do kterého se nakonec Zdena dobrovolně dostává. O svého manžela se i ona dělí s dalšími ženami, což jí velmi trápí. V tomto směru Zdena ztrácí veškeré iluze a pevná pouta manželství, její láska jí nepřipouští rozdělení duše mezi více lidí, splynutí manželství mělo znamenat souznění duší dvou a Zdena cítí, že pro manžela není tou jedinou polovičkou.

Bohatý citový život Zdeny je utlačován realitou manželství a racionalitou jejího muže. V manželství se od sebe žena s mužem rapidně oddalují a prohlubuje se jejich vzájemné nepochopení. Zdenčina emocionalita je ubita všedností prostředí, každodenností, pasivitou, nudou a šedivostí jednotvárného života. Ona je ženou, která překypuje citem a duševním životem, ten však Staněk po svatbě odkládá a zabývá se jen životem vnějším, který je založen na právech a povinnostech manželství. Zdenčiny iluze a sny, které si do manželství přináší se tak střetávají s běžným životem a upadají do nesplněného zapomnění. Autorka v jistém smyslu kritizuje manželství žijící z důvěřivosti žen a vracející je z duševních výšin do přízemního života. Zatímco Zdenka se pro svou lásku vzdává veškerého svého dosavadního života, Staněk žije dál životem, kterým byl navyklý žít, po období namlouvání se ke svému způsobu života vrací, jen obohacený o manželku.

Jediným světlým bodem a východiskem ze šedi manželského života se ukazuje mateřství. Je to opět mateřství, které autorka staví jako jediný smysluplný důvod ženy žít. V takto uzavřeném a nespokojeném manželství Zdeně mateřství může pomoci nalézt cestu ze všednosti a najít účel svého života. Mateřství ženě může dodat potřebnou sílu, aby svůj život změnila, osamostatnila se a získala své sebevědomí pramenící z poznaného ženství. Žena se z podružného postavení manželky dostává na pozici nevyšší, na pozici matky.

3.5 Vnímání ženy v románech Boženy Vikové Kunětické

V dílech autorky i u ní samotné je patrná rozpolcenost v postavení k ženské otázce. Na jedné straně je důležité, aby se ženy mohly vzdělávat, pracovat, být svobodné a nezávislé, na straně druhé ale autorka své hrdinky vždy vymezuje ve vztahu k mateřství a obhajuje tím tradiční postavení ženy, hledá jakousi ideální rovnováhu mezi ženou novou a tradiční. Žena potřebuje svobodu a práva, tak jako muž, ale zároveň musí zůstat v rodině,

protože její nejdůležitější životní role je role mateřská, ve které autorka vidí budoucnost a důležitost. Přes tuto roli může žena ovlivnit budoucí generace právě svou výchovou a mateřskou láskou a v jistém smyslu si tímto směrem vydobýt lepší postavení. Autorka je obhájkyní tradiční rodiny, kde každý její člen hraje důležitou roli, matka, otec i děti. Matka by ovšem neměla být v poníženém postavení, ale měla by být bytostí svobodnou, se svými právy jak v rodině, tak na veřejnosti. Ve svých románech Božena Viková Kunětická často ukazuje dívky, kterým se kvůli nezvyklým okolnostem nepodaří k tomuto cíli tradiční rodiny dojít. Takové ženy autorka neztrácuje, ale naopak obhájí i jejich právo být matkou, i když ne za úplně ideálních podmínek, v tomto případě díla mohou směřovat i ke kritice společnosti, která ženám nedokáže jejich mateřské právo v plné míře poskytnout. „V devadesátých letech devatenáctého století začaly svobodné matky přitahovat zájem feministických aktivistek, které tvrdily, že hodnota připisována provdaným matkám by měla náležet i ženám svobodným.“ (Abramsová, 2005, s. 123). Obhajoba mateřství Boženy Vikové Kunětické nebyla ojedinělá a setkávala se s názory evropských feministek, ty taktéž kritizovaly a dávaly hlavní vinu společnosti, která svobodné matky zavrhovala místo toho, aby se o ně dokázala postarat, protože jako matky i ony mají vysokou hodnotu a dávají život novému pokolení. „V Německu zase Adele Schreiberová, členka radikálního Spolku na ochranu mateřství (Bund für Mutterschutz), bojovala za domy pro svobodné matky a v roce 1904 tvrdila, že neprovdané matky už by neměly být odstrkovány: „Je ostudou naší kultury, že ženy musí tajit mateřství, na něž by měly být hrdé,“ napsala.“ (Abramsová, 2005, s. 123). Za mateřství bojovalo mnoho hlasů, které stejně jako Božena Viková Kunětická považovaly tento stav za vrchol celé společnosti, jež by měla na mateřství pohlížet s úctou a svobodné matky chránit a podporovat. Božena Viková Kunětická se ve svých názorech shoduje se švédskou spisovatelkou Ellen Keyovou, která ovlivňovala v období přelomu století emancipační ovzduší téměř v celé Evropě, a taktéž kladla velký důraz na mateřství ženy a její sexualitu. „Stěžejní myšlenkou jejich argumentů totiž bylo, že žena má povinnost přivádět na svět děti a plnit svoji roli matky.“ (Abramsová, 2005, s. 162). Taktéž Keyová souhlasila a propagovala názor práva všech žen na mateřství, tudíž i žen neprovdaných, které by neměly být jako svobodné matky terčem hanby a pohrdání. Obhajoba svobodných matek se dostávala do čela zájmu a probouzela další témata, jakými bylo například právo na potrat nebo právo žen na použití antikoncepce, a tím regulace počtu dětí v rodině. V zájmu celé společnosti by mělo být, že ženám matkám v těžkých životních situacích pomůže a umožní jim vychovat své děti z pozice svobodných matek. K těmto rolím svobodných matek, které se musí obejít bez pomoci případných manželů, dochází Božena Viková Kunětická se dvěma svými

hrdinkami, učitelka Medřická ve stejnojmenném románu má situaci o to těžší, protože mateřstvím ztrácí své učitelské místo a svůj jediný výdělek. Společnost je k ní jako k ženě učitelce daleko přísnější a její právo na mateřství zcela odmítá. Druhou ženou, která přivádí své dítě na svět bez otce, je hrdinka Milča z románu *Vzpoura*. I ostatní hrdinky se ale vymezují ve svých rolích zejména ve vztahu k dítěti, ať už jsou to ženy svobodné nebo vdané a žijící v manželství. Tématem svobodného mateřství Božena Viková Kunětická nabourávala dobová přesvědčení a narušovala dosud dodržovaný pořádek. „Manželství dávalo právo být matkou, zatímco mateřství svobodných žen bylo stále více odsuzováno. Sexuální vztahy byly u žen považovány za přijatelné pouze v manželství. Sexuálně aktivní svobodná žena či dokonce vdova byla jen stěží představitelná.“ (Abramsová, 2005, s. 101).

Autorka vyzdvihuje ženu pro roli matky a tento životní úděl, z jejího hlediska životní výhru, prosazuje nade vše ostatní. Mateřství staví autorka jako hlavní důvod až jisté nadřazenosti a dokonalosti žen. Žena je ta, která své děti rodí, vychovává a podporuje tím celou společenskou budoucnost. Z biologického hlediska staví do popředí ženu a muže upozaduje, a to poměrně jasným způsobem, například v románu *Medřická* muže dostává až na pozici pouhého oplodňovatele ženy, v jejímž následném těhotenství nehraje žádnou roli. Osud nenarozeného dítěte i osud muže drží v rukou žena, která si určuje pravidla a podmínky a má moc rozhodnout. Tuto sílu autorka propůjčuje ženě navzdory dobovým názorům a ženské pozice svých hrdinek staví téměř do kontrastu k dobovým teoriím, které stály naopak za silou muže, z které pak přirozeně mělo plynout jeho nadřazenější a svobodnější postavení. „Až do pozdního novověku byla reprodukční úloha muže považována za významnější než reprodukční úloha ženy. Za jediný zdroj nového života bylo totiž považováno mužské sperma.“ (Horská, 1999, s. 30). Dobové teorie, snažící se obhajovat mužské postavení a snižovat ženské, nebyly výjimkou, tuto problematiku biologické podstaty, zejména ve vztahu k mateřství, Božena Viková Kunětická pojímá ve prospěch žen a díky mateřství je staví nad nedokonalé muže, kteří nemohou přes tyto přírodní zákony dosáhnout nikdy ženské velikosti, velikosti ženy matky.

Ženy Boženy Vikové Kunětické nejsou hrdinkami jednoznačnými, černobíle vykreslenými, autorka nevytváří typ ženské dokonalosti, ale hledá postavy běžného života řešící aktuální otázky dobové ženské situace. Ženskost jejich hrdinek se pohybuje v prostředí běžných žen často vycházejících z maloměstských rodin, ale tato ženskost není přetížena žádnou extravagancí nebo extrémem. Hrdinky jsou ženy středního proudu žijící všední životy, pracující a toužící svobodně a smysluplně se zařadit do společnosti. Není neobvyklé, že všední žena střední vrstvy, je hlavní hrdinkou románů. Stěžejní nejsou exkluzivní případy ženství, které se pohybují na její hranici, ale žena obyčejná stojící

uprostřed této polarizace. Za extrémní ženství na jedné straně může být považována žena prostitutka, která byla a je dodnes považována společností za ženu zapadlou do nejnižšího vnímaného ženství, žena překračující morální hranice, žena bez práv a soucitu. Na druhé straně ženství stojí ctnostná manželka a matka, pasivní paní domu, jejímž velkým středobodem je veřejný muž. Tato žena je vynikajícím strojem domácnosti, bez vlastního úsudku, rozumu, ale s velkou oddaností ke svému muži a rodině a stává se terčem kritiky doby, v níž ženy vystupují ze svých stínů, zakládají časopisy, spolky, školy a vrhají se do veřejného života svých mužů. K této straně ženství se přibližuje postava paní Čajkovské v románu *Minulost*, ale ani její obraz ženství není vykreslen jako nudný poddajný svět ženy bez vlastního života a paní Čajkovskou, snažící se obraz dokonalé ženy domácnosti vytvořit, dobíhá její minulost v podobě prohrávky z mládí, který do vytouženého obrazu dokonalé ženy nepatří. K druhému pólu se v jistém smyslu přibližují ženy společností chápány jako nedodržující pravidla ženské morálky a navazující nezávazné vztahy s muži, ty jsou navíc dovršeny těhotenstvím bez zaštitění manželstvím. „Na základě náboženských, mravních a právních postojů devatenáctého století byla svobodná matka chápána jako deviantní, nezodpovědná a nebezpečná osoba. Pohlíželo se na ni jako na padlou ženu nebo jako na prostitutku.“ (Abramsová, 2005, s. 119). K takovému ženství se přibližuje postava Medřické, kterou společnost odsuzuje pro její volný a veřejný vztah s mladým mužem na pozici děvčete lehkých mravů, beze studu a morálky. V podobné situaci se ocitá i postava Milči z románu *Vzpouza*, svůj volný vztah s mužem ale navenek zaštiťuje vymyšleným manželstvím. Zároveň autorka ukazuje společnost chovající se tak, jakoby jiné druhy žen, než ženy radící se mezi zjednodušeně dva protipóly morálky, neexistovaly. Autorka ukazuje ženy, které se ale pohybují mezi dvěma protiklady, nejsou ženami bezpodmínečně dokonalými a nejsou ani ženami odsouzeníhodnými.

Hrdinkami Boženy Víkové Kunětické jsou ženy chybující, ženy hledající samy sebe, ženy toužící, hledající místo a postavení v životě, a to v životě soukromém i veřejném. Postavení ženských hrdinek je plné rozporů a jejich příběhy se ocitají často ve střetu různých tendencí. Jedním z těchto zásadních střetů, kterých si Božena Víková Kunětická ve své tvorbě všímá, je právě onen střet ženy veřejné a ženy soukromé. Některé hrdinky se ztotožňují s domácím prostředím, ale nedokáží se vyrovnat s tlakem života veřejného. Jiné naopak pronikají do veřejného života, ale je jim odepřen přístup do života soukromého. Každá hrdinka zaujímá v tomto střetu jinou pozici, ale pro všechny je zaštiťující mateřství, které všechny ženy spojuje. Do rozporu mezi moderní samostatnou ženou a ženou rodinného života autorka postaví vždy mateřství, jako symbol stojící nad všemi otázkami ženského osudu. V otázce střetu veřejného a soukromého života autorka obhájí ženu

jako schopnou zařadit se důstojně do obou jim odepřených světů, žena veřejnosti může být důstojnou ženou domácnosti a naopak. Sama Božena Viková Kunětická dokázala naplňovat obě dvě sféry svého života, byla jak aktivní ženou veřejnosti, tak ženou matkou a manželkou v domácnosti. Dokazovala, že žena je schopná dostát své domácí roli, ale zařadit se i důstojně po boku muže na poli veřejném. Božena Viková Kunětická byla dokladem možnosti skloubení obou světů. Netrpěla jako některé její hrdinky prázdnotou, ale výrazně se angažovala do tehdejšího společenského života, byla všestrannou, aktivní a pracující ženou. Jejím odrazovým můstkem bylo ale také zajištění se v podobě uzavření manželství. Nejkontroverzněji se otázka oddělených sfér působností projevuje v oblasti učitelství, které autorka zpracovává v románě Medřická. Právě postavení učitelek bylo v soudobé společnosti v otázce mateřství nejstriktnější a názory na působení žen v této úloze se různily a rozdělovaly společnost na několik proudů. V díle Boženy Vikové Kunětické se objevuje kritika na pohled společnosti vůči postavě Medřické jako učitelky, která se snaží obsáhnout obě role, jak ženu pracující a veřejně činnou, tak ženu matku starající se o domácnost. Většinová společnost se vyznačovala v dobách začátku ženského učitelství negativním postojem ke vzdělaným ženám a podobnou situaci zobrazila i autorka ve svém díle. Na jedné straně panovaly obavy mužů, že ženy by již nebyly ženami, na druhé straně převládaly názory, že by ženy jednoduše světu mužů nestačily, fyzicky ani inteligenčně. „Strach z profesionální expanze žen se netýkal dosud jen výlučně mužských povolání, projevil se rovněž jako obava z proměny ženské bytosti, ze sociální mutace, z ohrožení polarizace pohlaví. Argument, že práce mimo domov zbaví ženu specificky ženských vlastností, byl velmi častý.“ (Lenderová, 1999, s. 259). Mladá učitelka Medřická je ve středu nevraživosti a nepochopení společnosti, která jí jako ženě nevěří, že by byla schopna vykonávat práci byť jen pomocné učitelky. Cesta prvních učitelek byla ztížena o poměr společnosti k ženám, které chtějí překročit stín tradičního domácího ženství a pletou se do postavení mužů. „Tento příznivý vývoj byl však narušován silnými hlasy namířenými proti učitelkám. Stížnosti se točily kolem nedostatku disciplíny pod vedením učitelek, někdy se týkaly jejich nedostatečných vědomostí či metod výuky a někdy šlo o pouhé pomlouvání.“ (Neudorfllová, 1999, s. 78). Postavení učitelky bylo choulostivé a sledované, ve společnosti mělo své podporovatele i odpůrce a nesetkávalo se s pochopením, což poznává sama hrdinka Medřická, jak ve vztahu k okolí, ke svému řídícímu, ale i k dětem samotným, protože ani ony nejsou na jinou autoritu než mužskou ve veřejném prostoru zvyklí. Nejchoulostivější bylo učitelství k otázce manželství a mateřství. Žena si v pozici učitelky vydobyla samostatné povolání a samostatný výdělek, kterým si mohla zajistit sociální zabezpečení, to jí měl doposud jako ženě poskytovat muž. V případě

provádání učitelek by pak měla zajištění jak v podobě manžela, tak své práce, což společnost nechtěla jako výhodu učitelkám připustit. Naopak jejich povolání zatížila nepřírozenými podmínkami. Učitelka měla ze zákona vykonávat učitelskou činnost, a tím se vzdát manželství a mateřství. V případě svatby se musela naopak vzdát učitelské kariéry a věnovat se rodině, v tom případě pak její vzdělání bylo považováno za zbytečné. I román *Medřická* se v otázce učitelství dostal do rozporuplného přijetí. „Samy učitelky proto nezastávaly vůči „celibátu“ jednotný postoj. V zásadě „moderní“ obhajoba práva na mateřství vyvolala zároveň strach z opětné degradace neprovdané ženy a zdůrazňování práva na mateřství mohlo vést k umenšování jiných, hlavně ekonomických problémů. Proto mezi nimi vyvolal nevoli (jak víme například z pamětí Anny Řehákové) široce diskutovaný román Boženy Vikové-Kunětické *Medřická* z roku 1896, v němž obhajuje mateřství jako nutný předpoklad ženství.“ (Hezcková, 2009, s. 156). Tematicky se román *Medřická* trefil do černého a ťal do živé otázky učitelství a nařízeného celibátu. Zatímco některé ženy obhajovaly své postavení z hlediska získané ekonomické nezávislosti jako vítězství, jiné v učitelském postavení viděly stále pokračující utlačování žen. Božena Viková Kunětická svým románem na některé ženské kruhy působila jako konzervativní kritička dosavadního nabytého ženského postavení a obhajobou mateřství ženy vracela zpět do domácího prostředí. Zřejmou stránkou učitelství ale zůstává, že ženám dopomohla ke vzdělanosti, i když se žena v učitelském postavení rozhodla vdát a být matkou, musela se sice vzdát své profese, ale mohla působit ve veřejném prostoru i v jiných rolích, třeba jako překladatelka, novinářka či spisovatelka. „Pokud žena získala kvalifikaci pro nějaké tehdy jí přístupné zaměstnání a chtěla je vykonávat, nemohla se provdat. Učitelkám to dokonce školský zákon zakazoval, a to až do roku 1919.“ (Horská, 1999, s. 101). Kritizovaný celibát, který pracující ženy posouval do zvláštní společenské „kasty“, byl středobodem mnoha diskuzí a zrušen byl nakonec až po ukončení první světové války.

Božena Viková Kunětická se ve svých románech věnuje především měšťanským ženám ze střední vrstvy, šlechtické ženy, ženy chudé spodiny nebo venkovské měly v centru zájmu pravděpodobně zcela jiné problémy, pro vysoce urozené ženy nebyl přístup ke vzdělání nebo k rovnosti v manželství a společenskému uznání takový problém, chudé ženy zase měly největší starosti s uživením většinou početné rodiny a nezbyval jim přes tvrdou práci čas ani myšlenky na lepší postavení žen. Autorka ale neopomíná ani sociální otázku a ve středu románu *Vzpouza* stojí žena dělnická, přes kterou Božena Viková Kunětická ukazuje těžký úděl pracujících žen. Ženy se běžně zapojovaly do práce, ale samozřejmě neplacené práce domácí výroby, která sice zvyšovala rodinný rozpočet, ale nepomáhala ženám získat nezávislé ekonomické postavení. „Na konci stejně jako na

začátku tohoto století byla ženská práce synonymem práce nekvalifikované, špatně placené a nedoceněné.“ (Abramsová, 2005, s. 174). Veřejná sféra jako doména mužů zahrnovala svět práce, i když se ženy dostaly do tohoto světa, pocítily ale striktní rozdělení na práci, která je určena pro muže a pro ženy. I v rámci jedné profese byly znát rozdílné podmínky vykonávání profese pro muže i ženy. Pro ženy byly dostupné práce jako šití, žehlení prádla, práce s textilem, práce v cizí domácnosti, služebná v rodinách, vychovatelka nebo později učitelka. Milča jako zástupkyně nedoceněné pracující ženské síly, se potýká v románu *Vzpoura* s nástrahami vykořisťované třídy a snaží se stejně jako její matka uživit rodinu prací domácí švadleny. „Umělé květiny, deštníky, vánoční cukroví, moučníky, čepice a rukavice, štrápce a ozdoby z peří, korzety, krajky, výšivky, pletené zboží, boty, oděvy a veškeré oblečení na míru. Tyto výrobky zhotovovaly především ženy. Dělal to ve svých vlastních domovech a dostávaly za to velmi špatně zapláceno. Šlo o nový domácí průmysl, který s sebou přinesla průmyslová revoluce. Ovládly jej vdané ženy, které velmi levně vyráběly nové konzumní či luxusní zboží pro střední třídu.“ (Abramsová, 2005, s. 185, 186). Hlavní kvalifikací pro práci domácích dělnic bylo předávání umu z matek na dcery. Tudíž se jednalo o práci nekvalifikovanou a špatně placenou. Autorka v příběhu *Vzpoura* ukazuje i situaci stávky, do které hlavní hrdinku zapojuje, za zvednutí dosavadních platů šiček, setkávají se ale pouze s lhostejností zaměstnavatelů. „Domácí průmysl zaměstnavatelům vyhovoval. Využívali práce domácích dělnic, protože byly levné a přizpůsobivé. Byly placené od kusu, a proto pro zaměstnavatele nepředstavovaly žádné mimořádné výdaje. Pracující ženy si běžně musely obstarávat vlastní nástroje i další nutné věci, jako například nitě či lepidlo.“ (Abramsová, 2005, s. 187). Zároveň mnohdy i malý přivýdělek byl nutnou finanční pomocí v nouzi dělnické rodiny a často se stával i jediným zdrojem rodinných příjmů. Pro ženy domácí práce znamenala ponechání si prostředí soukromé sféry domova, zároveň se ale musely starat o domácnost, děti a pracovat v těžkých podmínkách, při monotónní, namáhavé a nikdy nekončící práci. Mnohdy tento systém znamenal nepřetržitou celodenní práci. „Domácí dělnice často pracovaly velmi dlouho, někdy až do pozdních nočních hodin, aby dokázaly splnit zakázku nebo aby vydělaly tolik, aby jim z toho zůstal skrovný zisk, takže život domácnosti určovala především práce.“ (Abramsová, 2005, s. 187). V románu *Vzpoura* hrdinka se svojí matkou obstarávaly přes den rodinu a večer zasedly k práci za šicím strojem, kde si ničily oči, záda a churavěly, ale který byl jejich největším bohatstvím, protože jim obstarával veškerou obživu. Smírné východisko z bezútěšné situace pracujících žen autorka v románu nenachází, hrdinku Milču nechává úplně odejít a oprostít se ze společnosti, řešení volí ve formě útěku z veškerého společenského uspořádání a vazeb.

3.5.1 Na jedné straně muž, na druhé žena

Románovou tvorbu Boženy Vikové Kunětické spojuje nejenom společné téma ženství, ale i duálové vidění světa. Na jedné straně stojí žena a na straně druhé muž. Tyto dva odlišné světy stojí proti sobě a je to žena, kterou autorka vyzdvihuje. Polarita pohledu a až protikladné popisování muže a ženy je zobrazeno ve všech autorčiných románech. Ženské postavy se dostávají v krajnosti do nepřátelského vztahu s muži, stojí proti nim a jsou zobrazovány jako vyšší bytosti, jako postavy vnitřně dokonalejší a stojící nad muži. Muž zůstává vůči ženě v nepochopeném postavení a nepodporuje ženu v jejích snahách, naopak, je to muž, kdo zůstává ve starém tradičním vidění světa a nové ženě nevychází vstříc k jejím požadavkům. Přes svou tvorbu se Viková Kunětická pouští do odsuzování mužů, kteří zůstávají tvrdě zakotvení ve starém světě a pořádku, v ženě vidí svůj získaný majetek.

Autorka ve svých románech rozehrává téma dvojí morálky a pravidel, které jsou jinak nastaveny pro muže a jinak pro ženy. „Bylo to období charakterizované dvojími sexuálními normami, kdy na ženy byl vyvíjen nátlak a byly trestány za veřejnou sexuální aktivitu, zatímco u mužů bylo poněkud nezdrženlivé (hetero)sexuální chování tolerováno.“ (Abramsová, 2005, s. 148). K ženským oceňovaným vlastnostem patřila zdrženlivost a cudnost, která se od mladé dívky předpokládala, jakékoli vybočení z pojetí normálnosti mohlo mít pro dívku nedožrnné následky a stavělo jí na úroveň prostituce. Poklesek paní Čajkovské v románu *Minulost* je pro společnost nepřípustný a postavení nemanželského dítěte se postava ani nesnaží žádným způsobem hájit, protože si nedovede představit své následné postavení v pokrytecké maloměstské společnosti. K pokleskům muže je společnost daleko shovívavější a naopak vyžaduje, aby muž vstupoval do manželství, na rozdíl od ženy, zkušený po všech stránkách. Muž má mít před sňatkem zpravidla zkušenosti s jinými ženami, zatímco v případě ženy by byl tento aspekt nepřípustný. Takto vstupuje do manželství Zdena z románu *Pán*, zatímco ona je nezkušenou mladou dívkou, její muž je životem protřelý třicátník. V manželství muž pokračuje ve svém dosavadním životě, kdy Zdena podvádí bez jakýchkoli výčitek s dalšími ženami a žena je tou, která má tuto situaci s nadhledem přehlížet. Nerovnost práv manželů se objevuje hned u několika postav Boženy Vikové Kunětické. Postava Emy z románu *Minulost* musí projít těžkým životním příběhem, aby dokázala se svým manželem vytvořit rovnocenný vztah dvou lidí. Problematika věkového rozdílu manželů pramenila převážně z toho, že společnost od muže vyžadovala, aby vstupoval do manželství finančně zajištěný, protože se o ženu musel po této stránce postarat, výpomoc ženy se očekávala jen

ze strany jejího věna, které bylo chápáno jako přilepšení do začátku. „Vzhledem k těmto okolnostem se v měšťanském prostředí muži jen zřídka ženili před třicítkou. Věkový rozdíl mezi manžely – neboť bylo společensky žádoucí, aby se dívka vdávala pokud možno mladá – býval zpravidla vyšší, než je tomu dnes.“ (Lenderová, 1999, s. 73). Věkový rozdíl manžele často rozděloval na životem zkušeného muže a mladou naivní ženu. Spojení obou vedlo zejména pro ženy k velké deziluzi z uzavřeného manželství a nepřipravenosti na plnění manželských povinností vůči muži. V románu *Pán* prožívá v lásce nezkušená Zdena odpor ke své první manželské noci, jež pro ni znamená jen splnění povinností jejího těla. Božena Viková Kunětická se začlenila do období, které pozvolna začalo odkrývat některá sexuální tabu, autorka se připojila ve svých dílech do dobového ovzduší s kritikou dvojí morálky právě i v oblasti sexuálního života. „Ženy ze středních vrstev byly, když se vdávaly, v otázkách pohlavního styku asi neznalé.“ (Abramsová, 2005, s. 84). Božena Viková Kunětická svými díly dokonce obhajuje právo žen na sexuální život mimo rámec manželství a většina jejích hrdinek mimomanželský styk přímo prožívá. V postavě paní Čajkovské ožívá mimomanželský styk ve vzpomínkách na minulost nezkušeného mládí, její sestra už ale cíleně mimomanželské potěšení vyhledává jako únik z nespokojenosti stereotypního života, postava učitelky Medřické si dovoluje prožít krátkou známost spojenou se sexuálním životem navzdory společnosti nařízeného celibátu své profese a stává se svobodnou matkou, stejný osud postihne i postavu Milči, i ta se bez svatby dostává do mileneckého postavení a po otěhotnění ze z ní stává svobodná matka. V oblasti sexuálního života autorka narušuje dosavadní společenský rámec a odmítá prosazování dvojí morálky.

Čím víc se žena vzdělává a rozumově vyvíjí, tím víc je nespokojená se svým postavením, protože si uvědomuje nedokonalosti a útlaky ženství. Ženu vzdělanou, studovanou a duševně se rozvíjející představuje v románové tvorbě Boženy Vikové Kunětické hrdinka Medřická, ale i postava Milči z románu *Vzpoua* nebo postava Zdeny z románu *Pán* se duševně vyvíjí. Všechny hrdinky mají vychozenou pro ně dostupnou část studia, zabývají se četbou a rozvíjením své osobnosti, se svým postavením jsou nespokojené zejména ve smyslu chybějících práv, kterých se jim narozdíl od mužů nedostává. Postava Medřické vykonává stejné povolání jako muž, dokonce je zaměstnána více hodin jako muž, ale nemá stejná práva jako on. Pro společnost navíc přestává být ženou. Otázka vzdělané ženy byla ve společnosti opět značně kontroverzní, zatímco některým neprovdaným ženám pomohlo vzdělání k dosažení aspoň nějaké životní úrovně, jiným pak spíše pomohlo k tomu, že svůj osud spojily právě s onou cestou neprovdaných žen, protože se jako vzdělané ženy nehodily do chápání ženství tradiční společnosti. „První

maturantky byly nesporně vzdělané, ale gymnázium opouštěly s předurčením k staropanenství. Nejen proto, že většinou šlo o dcery z rodin nemajících na věno. Byla tu i další překážka. O vzdělanou ženu většinou muži nestáli. A tak „minervistky“ žily často svůj osamělý život a živily se jako úřednice, vychovatelky, učitelky...“ (Lenderová, 1999, s. 68, 69). Rozvíjející se vzdělání u žen bylo většinovou společností považováno za kontraproduktivní a zařazovalo je mezi zvláštní skupinu žen nehodících se uzavřít tradiční sňatek založený na jasné finanční nadřazenosti muže, ze které pak vyplývaly další jeho přirozené nadřazenosti ve vztahu k ženě. Když se žena mohla dostat vzděláním na úroveň muže, chtěla stát po jeho boku rovnocenně i v manželství. Pro muže ale už nebyla pohodlnou manželkou, která by splňovala dosavadní aspekty ženství, tedy ženu matku, hospodyní a manželku.

Postavení mužů a žen v románech Boženy Vikové Kunětické graduje, a pokud v prvním románě *Minulost* stáli ženy a muži poměrně při sobě, například v případě manželů Lorenzových, kteří na konci románu našli společnou cestu jeden k druhému, tak v dalších románech se mužské a ženské postavy od sebe značně oddalují. V posledním románu *Pán* muž a žena stojí proti sobě ve vztahu nenávisti a nepochopení. Muž je v jistém smyslu vykreslován autorkou jako zlo, které činí ženám jejich útrapy, ale silná žena si s těmito útrapami dokáže na rozdíl od muže poradit. Je to muž, který nedokáže unést nastálou situaci a od svých povinností utíká, kdežto žena zůstává a dokonce se statečně staví i k postavení svobodné matky, poté co například mladý Dašek v románě *Medřická* neunesl své problémy a životní tíhu a volí raději sebevraždu. V románu *Vzpoura* milenec Meliš utíká od své zodpovědnosti a nechává Milču napospas společnosti opět v postavení svobodné matky. Muž je ten, který si nedokáže poradit v životně důležitých situacích, postrádá odvahu a rozhodnost. Naopak těmito vlastnostmi autorka v bohaté míře zahrnuje své ženské postavy, takže se v některých okamžicích jeví až jako muži, v tvrdosti, neprojevení svých citů a životní rozhodnosti, s kterou se staví jak proti společnosti, tak právě mužům. Muže autorka vykresluje jako zbabělce, je k nim kritická a tato její polarizace působí v románech značně zjednodušeně, až černobíle. Žena je statečná, silná a jedná vždy správně, když nejedná správně, viní ze svého postavení muže nebo společnost, zatímco muž jedná špatně a neumí se ke svým činům postavit čelem, tak jako žena. Muž je většinou tím, který ženu uvádí do problému a neumí je řešit, takže žena zůstává sama a musí vzít aktivně osud do svých rukou. K tomu jí pak většinou dopomáhá právě ono posvátné mateřství, jako nejvyšší účel ženy, který je jejich vítězstvím nad společností i nad mužem, čímž autorka své romány většinou zakončuje. Morálně nadřazená žena se stává ženou matkou a dostává se až do alegorického postavení, v němž muž zapadá do

nejhlubších propastí.

Cílovými čtenáři, ke kterým Božena Viková Kunětická svá díla směřuje, můžou být jak žena, muž, tak celá společnost. V otázce žen se dotýká jejich sílícího sebevědomí a obhajoby ženství z hlediska mateřství, ale i práv, která by ženy měly mít. Mladé dívky a ženy v jejich dílech mohly nalézt cestu ke svému ženství a příběhy dotýkající se dobové tematiky podtrhovaly dobový zájem o autorčina díla. Pro muže a společnost mohly být cestou k pochopení nového ženství, které už nechce zůstat utlačované a pasivně žijící ve stínu muže, ale dostává se na povrch, žije, sílí a chce být na stejné úrovni jako muž. Přičemž se autorka v rámci stejné úrovně obou pohlaví nevyhýbá jejich specifikům, za což je mnohými kritizována jako postoj zpátečnictví. Božena Viková Kunětická ale svým dílem obhajuje ženu, které chce vydobýt práva a svobodu, ale zároveň jí neodepřít ženské přednosti. Za největší ženskou přednost, které se žena nemůže za žádnou cenu, ani cenu emancipační, vzdát, považuje mateřství.

4 Pojetí problému ženské emancipace u Boženy Vikové Kunětické a Růženy Svobodové

Zajímavou literárně činnou současnici Boženy Vikové Kunětické je spisovatelka Růžena Svobodová, jejíž literární tvorba zabývající se podobnou tematikou ženství se nabízí ke srovnání. Obě dvě autorky se do literárního proudu zařadily na konci devatenáctého století, kdy jim vyšly jejich prvotiny, Božena Viková Kunětická se etablovala do literárního světa svou povídkovou tvorbou Povídky, které vyšly v roce 1887, Růžena Svobodová jí pak následovala v roce 1895 svým raným románem Na písčité půdě, který se stal jedním z jejích významných děl. Obě dvě autorky začaly svou literární dráhu v období sílícího ženského hnutí, do kterého se samy aktivně zařadily a vytvořily později několik stěžejních románů, pro které je charakteristická otázka ženy a jejího zařazení do společnosti. Obě se díky své literární činnosti zařadily mezi významné představitelky dobového emancipačního hnutí, jehož úsilí právě na přelomu století dosahovalo svého vrcholu. Božena Viková Kunětická své emancipační snahy dovršila významnou politickou dráhou. Tvorba obou autorek vykazuje na jedné straně prvky podobnosti pojící se k zastřešujícímu tématu jejich ženské tvorby, ale každá s autorek nabízí své vlastní pojetí moderního ženství ve stínu dobových událostí. Obě dvě ale připouští postavení ženy nezávislé na společnosti a na mužích a hledají samostatnou, sebevědomou a nezávislou

ženu, tedy moderní ženu, která se dokáže plnohodnotně začlenit do života, aniž by musela být závislá na společenských pravidlech. V dobovém diskurzu měnící se společnosti obě autorky zařazují ženské hrdinky, které se již nespokojují s dosavadním společenským rámcem, nechtějí být pasivními manželkami, zajímají se o svůj osud a hledají nové možnosti, jak by mohly své životy smysluplně vyplnit.

4.1 Na písčité půdě

Co tvorbu obou autorek spojuje a bezesporu patří k dobové ženské problematice je úzkoprsá a tradiční maloměstská výchova, která dívkám určovala směr jejich života. Tuto problematiku zpracovávají obě autorky jako ukázkou nebezpečné naivity, která se mísí s poslušností mladých dívek a jejich nereálným viděním budoucího života, jež je pro ně naplánován vlastní rodinou. U románů Růženy Svobodové je tato problematika velkým tématem, které prostupuje většinu jejích děl, i u Boženy Víkové Kunětické jsou dívčí iluze o vysněném světě důležitým bodem, kterému se věnuje zejména ve dvou románech, každá z autorek pak nabízí svým hrdinkám jiná řešení týkající se odlišně vnímaného pojetí ženství, kam Božena Víková Kunětická zařazuje jako vyústění situace mateřství ženy. Obě se ale bezesporu dotýkají otázky výchovy měšťanských dívek, její konzervativnosti a uzavřenosti před reálným světem. Snivé iluze dospívajících dívek prožívajících své mládí ve spokojeném kruhu rodinném. Z příběhů obou autorek vyplývá jasná kritika těchto poměrů, která pramení z kontrastu téměř skleníkového prostředí, kde dívky vyrůstají a tvrdou realitou domluveného manželství. Nespokojenost v manželství pak často pramení u hrdinek obou autorek z nepřipravenosti na reálný svět a na muže, který je ve svých životních zkušenostech daleko před nimi.

Tématiku dobře míněné výchovy rodičů a slepé oddanosti naivní dívky podrobně rozpracovává Růžena Svobodová v románu Písčitá půda, hlavní hrdinka Blažena zde vystupuje v roli dobře vychované maloměstské dívky, jejímž největším zájmem je příprava na manželství. Její důvěra v předurčený řád a tradici jí ponechává pasivně v rukou svých rodičů, kteří pro ni hledají vhodného manžela. Po domluveném sňatku dvou cizích lidí, od něhož Blažena očekává splnění nejvyšší životní mety, přichází tvrdé vystřízlivění. Přidělený manžel nesplňuje dívčiny požadavky, neposkytuje Blaženě žádné citové zázemí, jen hmotné zajištění a po svatbě dál žije svým navyklým způsobem, zatímco Blažena se pro manželství přirozeně vzdává všech svých dosavadních pozic. Sen o šťastném manželství se bortí, protože je vystaven na nejisté, písčité půdě. Blažena ztrácí pevnou půdu pod nohama, kterou budovala celé své dětství a dospívání, nachází jen povrchní a

vrtkavé manželství bez jistot a bezpečí.

4.1.1 Blažena

Hlavní hrdinka Blažena je ženou přechodné generace, která se podvoluje nejprve vůli tradičního světa a přijímá názory svých rodičů, ale po procitnutí v realitě začne i sama aktivně jednat a stává se novou moderní ženou nespokojující se se svým nefungujícím manželstvím. Tradiční společnost a rodiči přijímaná pravidla hrdince určují jasný životní směr, Blažena sama nenalézá žádný důvod, proč by se do společnosti neměla navykklým způsobem zařadit, naopak na svou roli manželky se těší a toužebně ji očekává. Po celá léta buduje své vlastnosti a půdu pro budoucí manželství, je zdatnou hospodyňkou, dokáže se postarat o domácnost, věnuje se ručním pracím, je připravena svého muže ctít a milovat. O jiné životní cestě nepřemýšlí. Blažena životní cestu manželky bez jakýchkoli pochybností přijímá jako pro ni jedinou možnou, nevidí jako mladá dívka v tradičním společenském uspořádání žádnou případnou nástrahu. S potěšením se připravuje na svou budoucí roli manželky a nebrání se sňatku s rodiči vybraným mužem, svým rodičům bezmezně důvěřuje, svatba je pro ni přirozeným vyústěním přípravného života a vychází radostně vstříc životu opravdovému, který jí čeká v růžové budoucnosti. Blažena období před svatbou prožívá jen ve svých snech o budoucím štěstí, její citlivá dívčí duše se těší na zamilování se do muže, kterého sice vůbec nezná, ale který musí být dobrý, protože jí ho vybrali vlastní rodiče. Láska podle mladé dívky přichází přirozeně s uzavřením manželství. Blažena očekává od svého nastávajícího podobnou přípravnou fázi života, kterou před svatbou musí prožívat a podobně jako Blažena očekává radostně nový život. Podle nereálných představ hrdinky muž i žena čekají v ústraní domova na šťastný den svatby, po kterém mohou společně vykročit vstříc opravdovému životu. Blažena žijící doposud svůj uzavřený život za zdmi rodného domova se těší na opravdový život v manželství, ve kterém jí očekávají nová poznání, noví lidé, společenské akce, výlety s manželem, večírky, pořádané bankety a vlastní domácnost, kde se Blažena stane svou vlastní paní. „Podle Rousseaua se žena účastňuje veřejného života jen prostřednictvím muže.“ (Horská, 1999, s. 91). Blažena proto toužebně očekává vstup do manželství i jako vstup do života vůbec, protože pro ni zatím nebyl zpřístupněn a jen se na něj v uzavřeném prostředí domova připravovala, jako manželka se ale konečně bude moct zapojit a naplno žít. Blaženu autorka představuje plně jako oddanou mladou dívku žijící ve skleníkovém prostředí maloměstské společnosti, která nemá téměř žádný rozhled a žije jen ze svých snivých představ o budoucím životě, takže její představy o budoucím životě nevychází z reálných zkušeností. Blažena zapadá do dobových představ tradiční společnosti, které přenechává

rozhodnutí nad svým budoucím životem. „Budoucí nevěsta byla dlouho z jednání vyloučena. Ještě v první polovině 19. století se nepovažovalo za nezbytné, aby se manželé před slibem manželství blíže seznámili.“ (Lenderová, 1999, s. 78). Výběr Blaženina manžela je plně na rozhodnutí rodičů. Budoucí manželé se dokonce ani před svatbou téměř nevidí, autorka ukazuje sňatek dvou neznámých lidí. Blaženina motivace pro sňatek je však podmíněna přirozenými aspekty vyplývajícími z výchovy měšťanských dívek, navíc dívkám hrozila možnost neprovdát se, která by se v jejich životech jevila katastrofou. „Osudy neprovdaných žen byly většinou politováníhodné. Ale ani sňatek s mužem, na kterého dívka tak úzkostlivě čekala, v mnoha případech nesplnil její naděje. Buď proto, že rodiče či jejich vdavekchtivé dcery podcenili citovou stránku manželského svazku a dali přednost hmotnému zabezpečení, nebo že dívky nebyly dostatečně připraveny na vedení domácnosti a výchovu dětí, či že jejich neurčité představy o blahu, očekávajícím je v manželství, se příliš tvrdě srazily s prvními zkušenostmi z manželského života, když novomanželky neunesly změnu chování svého partnera, který se z oddaného milence a galantního snoubence přes noc stal pánem mladé domácnosti.“ (Horská, 1999, s. 56). Motivace Blaženy, která vstupuje do manželství s překypující citovou exaltovaností, se střetává s motivací snoubence považujícího manželství za pragmatickou nutnost pojící se k jeho věku a postavení. Pro hladké dovršení sňatku a dobu namlouvání, od které Blažena očekává citové zázemí, neváhá muž použít i vylhaných podvodných prostředků. Prokop Blaženě posílá milostné dopisy, které nechává napsat básníkem, v Blaženě nevidí individuální osobnost s vlastními vlastnostmi, ale ženu. Pro sňatek není důležitá konkrétní žena, ale jakákoliv mladá zdravá žena, která se zařadí do společensky uznaného svazku, přičemž muž svým manželským slibem dostojí společenské povinnosti, která si od něj toto spojení žádá.

Střet s realitou je konfliktem mezi dvěma světy, mezi chápáním muže a ženy, kde oba vyznávají jiné hodnoty. Na jedné straně stojí citovost ženy, která vstupuje do manželství s nejhlubším přesvědčením, s oddaností a láskou, obětovává veškerý svůj dosavadní život pro manžela a na druhé straně je muž se svých pragmaticky pojatým manželstvím, ve kterém je žena jen společenskou položkou, která má své povinnosti, ale nemůže očekávat žádná práva nebo omezení manželova způsobu života. Druhý konflikt, který hrdinka prožívá sama v sobě je střet vysněných ideálů a tvrdé reality. Tento střet je velmi zásadní a těžký, protože podrývá celý hrdinčin dosavadní život. I když se Blažena ocitá v postavení manželky, je svou paní, tak se nedokáže se svým manželstvím spokojit a žít jen pro společenský a vylhaný statut manželky. Její deziluze se projevuje záhy v prvních dnech společného života, manžel nežil podobně jako Blažena jen v přípravách na

budoucí život, není tím, koho si Blažena vysnila. Manželství se stává jen povrchním svazkem a Prokop po svatbě, která pro něho byla jen komedií, na rozdíl od nejdůležitějšího dne jeho manželky, pokračuje ve svém způsobu života a pro manželství se nehodlá vzdát ničeho a nic obětovat. Blažena poznává nemožnost cesty zpět, po sňatku už nemá jiné zázemí, je na svém muži závislá, společensky i finančně. Nakonec se ale projeví jako žena nová, která se dokáže postavit společenskému pravidlu. Autorka Blaženě přes počáteční pasivitu a přijetí osudu předává i část životní aktivity, ve které si Blažena uvědomuje svou chybu a osud nad svým životem přebírá do vlastních rukou. Ovšem už trochu pozdě, protože možností jiného zařazení se do života není mnoho. Od manžela Blažena odchází, ale ocitá se v postavení společensky nepochopené, nežádoucí ženy, která je odsouzena prožít svůj život v samotě. Jako žena věnující celý svůj dosavadní život jen přípravě na manželství není schopná zastávat jiné možné uplatnění a jako vdaná žena nemá možnost nalézt jiný vztah, který by založila na vysněných hodnotách, pokud by našla vhodného muže. „Až do přijetí občanského zákoníku v roce 1919 byla možnost rozvodu v českých zemích velmi omezena a pro katolíky nepřipadala vůbec v úvahu.“ (Horská, 1999, s. 45). Navíc jako rozvedené ženě by se Blaženě šance na nový vztah nijak nezvýšily. Blažena tak doplácí na slepou oddanost jednak svým rodičům a celému tradičnímu společenskému systému, který jí svou výchovou nepřisuzuje jinou možnost životního uplatnění, než jako manželka a matka a v případě nespokojenosti pro ni nenabízí žádné řešení.

4.2 Přetížený klas

Růžena Svobodová ve svých dílech hledá nový vztah muže a ženy, žena se rozvíjí, doba jí umožňuje přijímat nové podněty, jakýmsi způsobem se vzdělávat, ale stále jí posouvá do tradičního manželství, s kterým se moderní žena už nemůže smířit a spokojit. Nová žena se nemůže spojit v manželství se starým mužem, který jí z cesty za novým ženstvím vrací do tradičního svazku. Žena s rozhledem vidí a uvědomuje si své nedostatečné a omezující postavení v manželství, tak i ve společnosti a snaží se nalézt i nového muže. Růžena Svobodová zejména cílí na samotný vztah muže a ženy, muži už nemůžou očekávat starou ženu, ale musí být připraveni přijmout v manželství ženu novou, která touží i po své vlastní seberealizaci a odmítá podřadné postavení v manželství, naopak chce stát po boku svého muže na stejné úrovni jako on, chce mít stejná práva a samozřejmě i stejné povinnosti. Ovšem hrdinky Růženy Svobodové tohoto nového muže ještě nenalézají a často nenacházejí jiný smysl života než právě v manželství, které se jim ale nepodaří plnohodnotně uzavřít. I Růžena Svobodová svými díly utvrzuje dobový

emancipační názor, který nepopírá postavení muže a ženy v manželství, jen chce upravit jejich vzájemné vztahy a posunout ženu směrem k muži.

Hrdinky Svobodové a stejně tak i Boženy Vikové Kunětické jsou ženami, které chtějí od života získat víc než předchozí generace jejich matek, hledají vzájemné porozumění s mužem, vztah založený na lásce, respekt své osoby a důstojné a smysluplné zařazení se do společnosti. Dostávají se do pozice, kdy se vymykají světu, ve kterém vyrostly, ale zároveň neuchopují jinou představu o svém působení na životní cestě. Jsou uprostřed mezi svou nespokojeností s dosavadním pořádkem a neschopností realizovat jinou představu o nové ženě. Růžena Svobodová tento střet a předěl mezi dvěma generacemi žen zobrazila v díle Přetížený klas, kde hlavní hrdinkou je mladá žena, která nedokáže naleznout plnohodnotný a uspokojivý vztah s mužem, nenalézá muže nového. Po odmítnutí ženichů ale nedokáže ani nalézt jiný smysl svého života a na konci příběhu jí autorka nechává bezúčelně zemřít. Olga je přetíženým klasem, stojí sama na poli ostatních tradičních žen a mužů, snaží se mezi nimi prosadit své ideály a sny, ale nepodaří se jí svůj životní cíl nalézt, je přetížena ostatními, dobovou morálkou a společenským zařazením.

4.2.1 Olga

Olgu autorka vymezuje jako novou ženu a ukazuje ji v kontrastu se svou matkou, přičemž obě ženy jsou zástupcem jiných generací a vyznávají každá jiné životní hodnoty. Matka reprezentuje tradiční starý svět a dcera je nositelkou nové generace, nových požadavků a nároků, které ale ještě nedokáže plně realizovat a je přiřazována k přechodné generaci žen, které teprve vyplňují cestu novým ženám následující generace. Růžena Svobodová rozehrává vztah mezi matkou a dospívající dcerou, a to ne z hlediska mateřského pouta, ale z hlediska střetu dvou generací žen, mladé ženy s moderními názory a tužbami a staré ženy pnoucí se k tradiční dané morálce. Nepochopení obou je hlavním generačním střetem mezi ženou novou a starou. Představitelky matek své dcery zejména poutají k tradičnímu uspořádání ženství a omezují je v jejich nových náhledech na život. Jejich mateřská láska vůči dívkám je ovlivněna tradičními názory doby, ve které matky jako mladé dívky vyrůstaly. Představitelka hlavní ženské postavy Olgy se potýká celý čas svého dospívání s připravenou cestou své matky, po které by se měla dát. Hrdinka se už však od své matky liší, zejména svým rozhledem a vzděláním, které jí nedovoluje slepě přijmout nabízenou cestu. Nepochopení matky s dcerou se prohlubuje v okamžiku, kdy Olga odmítá všechny své nápadníky a nestává se ani učitelkou hudby. Tato možnost by mohla pro neprovdanou mladou dívku podle dobové morálky znamenat jedinou cestu samostatným životem. Olga nevidí cestu ani v nabízené možnosti vychovatelky nebo

učitelky hudby, protože pro ni ztrácí smysl vyučovat často netaentované, jen bohaté děti hudbě a odvrací dobový názor, že práce učitelky ženám dokáže vynahradit péči o vlastní děti a může se stát uspokojivým životním cílem svobodných žen. Hledání smyslu života a svého účelu je pro matku nepochopitelné, protože ona sama vyrostla a prožila život bez otázek, daný dobovou společenskou konvencí, které se Olga vzpírá, kde pro dívku nebyl prostor pro polemiky a úvahy. To, že si Olga nerozumí s žádným případným nápadníkem a nechce se stát ženou domácnosti podléhající některému z vybraných pánů, je pro její matku naprosto nepochopitelný myšlenkový posun, který ženu odsouvá do nepochopitelných stránek neukotveného života. Olga odmítá veškeré své zajištění a nevybírá si ani jednu z nabízených možností. Další možnost se ale před mladou ženou neotevívá, odchod do kláštera se tak jeví jen jako poslán z nouze nemožnosti jiného východiska.

I Růžena Svobodová ukazuje vzdělání a zvyšující se rozhled dívek jako protichůdný, na jedné straně je Olga mladou inteligentní dívkou, na druhé straně si se svým rozhledem a věděním neví rady. Muž od ní tyto vlastnosti neočekává, právě naopak, přemýšlivá a vzdělaná Olga sama mnoho nápadníků svou inteligencí odrazuje a zapadá do dobového přesvědčení, ve kterém muž nepotřeboval ženu vzdělanou, ale ženu schopnou vést domácnost a o muže se postarat. Olga sama se nedokáže spokojit s jakýmkoliv nabízeným sňatkem právě proto, že o svém osudu přemýšlí a nechce se zařadit mezi pasivní ženy domácnosti. „A mama se domnívá, že i já mám se tak prostě vdát, že je to možno, když mě posílala ze školy do školy, a když jsem přečtla, co bylo lze přečísti. Vždyť mi není nijak šťastno, protože rozeznávám. Víím, že naší hospodyni, kterou muž i synové bijou, je lépe nežli mně.“ (Svobodová, 1896, s. 41). Zařazení Olgy jako vzdělané mladé ženy do společnosti se ukazuje jako téměř nemožné a jiné cesty, kde by se Olga mohla realizovat, zatím pro ženy nejsou připraveny. Autorka naznačuje, že se zpřístupněním vzdělání je také potřeba nabídnout vzdělaným ženám smysluplnou životní realizaci a otevřít jim cestu do vzdělání kvalifikovanějších. Ženy se dostaly na úroveň s muži, ale jen v nižších povoláních, cesta k uplatnění v preciznějších povoláních byla ale těžší. Jelikož Olga nemůže nalézt k sobě, jakožto k nově smýšlející ženě, nového moderního muže, který by jí pochopil, a pro nějž by byla ona sama dosažením vysněné mety, nejen prostředkem pro konvenčně uzavřené manželství a plození dětí, tak zůstává ve společnosti zbytečná a nezařazená. Vztah založený na konvenčních společenských pravidlech odmítá a muže, který by chtěl přímo Olgu, jako svébytnou individualitu se jí nepodaří nalézt.

4.3 Milenky

V románu Milenky Růžena Svobodová představuje dvě ženské hlavní postavy, které se v příběhu setkávají, jejich osudy se vzájemně prolínají, ovlivňují, ale zároveň se značně oddalují, obě prožívají své diametrálně odlišné životy na pozadí rozlišného rodinného zázemí a výchovy. Obě hrdinky vystupují v románu kontrastním dojmem, který autorka umocňuje i vzhledem hrdinek a rozlišuje jejich světy na v jistém smyslu moderní a tradiční žensství, oba dva světy s sebou ale nesou svá úskalí, které hrdinky musí překonávat. V této nasměrované cestě žensstvím jsou hrdinky pokračovatelkami svých matek, ale jako další nová, mladší generace se snaží hledat svou vlastní cestu životem a hledají každá svým způsobem životní štěstí. Obě dvě hrdinky se setkávají v dětském věku, aniž by věděly, že se jejich životy budou střetávat po celý následný život. Setkání probíhá u události, kdy jedna připouští své místo druhé, Emma se se svou matkou stěhuje do záměčku, který Marie s rodinou musí opustit.

Román autorka rozdělila na tři části, které mapují tři životní etapy obou hrdinek. V první části jsou obě dívky ještě malými dětmi, které vyrůstají ve stínu svých rodin a rodinných událostí a setkávají se na krátkou chvíli jako malé holčičky u smutného okamžiku života Mariiny rodiny, která musí svůj domov prodat, naopak Emma je šťastným krásným děvčátkem prožívající radostné dětství a obklopená blahobytem. Osudy hrdinek se pak na dlouhou dobu rozdělují a setkávají se ve druhé části příběhu, kdy už jsou obě ve věku dospívání a svojí životní etapu prožívají ve stejném výchovném zařízení pražského kláštera. Ve třetí části se obě vydávají z klášterního prostředí do pravého života, kde se snaží svým způsobem prosadit a najít životní štěstí, každá ale volí svou vlastní cestu. Jejich vzájemný vztah je od začátku doprovázen velkou nerovností a odlišnými povahami, kde Marie je ve vztahu tou slabší, pokornější postavou, která k Emmě oddaně vzhlíží. Marie zastupuje oddanou tradiční ženu, která se vyznačuje pokorou, vytrvalostí a věrností, Emma se začíná dotýkat jiného žensství, moderního, přemýšlejícího a samostatného, které nepotřebuje ke svému doplnění nikoho dalšího. Je životem sama pro sebe, v něm ale i ona hledá vztah s mužem, aby dokázala nalézt svou existenci.

Obě hrdinky prožívají rozporuplný vztah se svými matkami, v jejichž životech samy téměř pokračují. Mariina matka brzy umírá a Marie se musí jako nejstarší dcera postarat o domácnost své matky, do té doby, než si její otec přiváží do domu o mnoho let mladší macechu, která Marii z domu vytlačuje. Marie nemá již v otcovské rodině své místo, cítí se být přebytečnou a hledá jiný způsob života. Ale ani její předešlý vztah s matkou se nejeví láskyplným dojmem, protože je zatížen těžkou rodinnou situací, tvrdou prací a vztahem rodičů, Mariina matka pod psychickým strádáním umírá. Marie je nešťastná ze

své uplakané, otcem odstrkované a slabé matky, která žije v jeho stínu. Emma naopak prožívá obdivný vztah k matce, kterou je krásná žena, zpěvačka a umělkyně. Emmě jako malé holčičce imponuje lesk a sláva, obdiv okolí a pozlátko její matky, drahé šaty, vůně, krásné účesy, šperky. Obdiv se ale v čase dospívání dívky pomalu začne měnit na pochybnosti, které přiživuje okolní společnost a procítání z růžového snu krásného života do všední reality života tvrdého a vyľhaného, který se skrývá za krásným pozlátkem. Emma zjišťuje, že není šlechticnou žijící se svou matkou na zámku strýce, ale že je dcerou herečky a zpěvačky udržované jejím starým milencem, za jehož peníze obě s matkou žijí. Po pochopení matčina života se Emma dostává do rozporuplného postavení ke své matce a na nějaký čas jí nadobro opouští, smiřuje se s jejím osudem, ale nesmiřuje se se svou cestou životem, kterou nechce za každou cenu přiblížit životu své matky. Od matky se nakonec odpoutává a hledá svůj vlastní životní osud, který sice na první pohled je srovnatelný s životem matky, ale na druhý každá tuto životní cestu pojímá svým způsobem.

Do středobodu životů obou hrdinek autorka vkládá muže, ovšem jediného muže, který se stává hlavním mužským protějškem oběma hrdinkám, které se každá svým způsobem vyrovnávají se svou láskou a následnou ztrátou. Mužská postava studenta Valtra se postupně seznamuje s oběma hrdinkami. Felix Valter, i když se schází nejprve s Marií, neodolá kouzlu krásné Emmy, ovšem vztah s ní jako s moderní samostatnou ženou se mu jeví jako velmi složitý a vrací se opět k tradiční Marii. Valtrovi v jeho vztahu k Emmě brání právě pochybná minulost její rodiny a umělecké sklony Emmy, které znamenají jiný způsob života. Stojí tak mezi dvěma naprosto odlišnými typy žen a neví, ke které se má přiklonit. Láska ho připoutává k Emmě, ale tradiční společnost ho přiklání k poddajné Marii. K moderní ženě Valter nenachází správnou cestu, cítí se před Emmou v méněcenném postavení a Emmu pokládá jako umělkyni za ženu marnivou, sobeckou a povrchní, naproti tomu Marie je správnou ženou, která stojí v podřadném postavení pod ním. Myslí to, co on, potřebuje jeho ochranu a vnímá jeho učení jako své největší vědění. Emma stojí v životě na svých myšlenkách, má svá přesvědčení a argumenty, sama poznává život a dokáže se postavit na své vlastní nohy. Tato nezávislost jí pak dovoluje navázat vztah jen na bázi dobrovolnosti, kde není již žádná ženská ekonomická závislost a Emma stojí na stejné úrovni s muži.

4.3.1 Marie

Marie je v románu tradiční hrdinkou, i když i ona sama vykazuje jistou dávku odvahy moderní ženy a snaží se nalézt svou vlastní životní cestu bez předurčeného osudu, ze kterého se ale nakonec nedokáže vymanit. Její život vychází z neveselého rodinného

prostředí, kde mezi matkou a otcem vykvétá vztah pramenící jen opět z tradičně založeného manželství, ve kterém matka je nešťastnou smutnou osobou starající se jen o domácnost a děti a nedosahující životního štěstí. Z tohoto smutného prostředí se Marie dostává do klášterního internátu, kde prožívá své dospívání a obdiv ke krásné a výjimečné Emmě, která je podle ní předurčena k prožití krásy života. Marie je jen dalším smutným pokračováním své matky, proti svému osudu se ale bouří a nespokojuje se s nalinkovanou cestou. Ovšem její odpor proti nabízenému ženichovi je jediným silným gestem, které Marii vyčerpá natolik, že už nenachází při dalším pádu jinou životní sílu a samostatnost.

Marie jako žena nové generace cítí chtivost života a nespokojení s nabízeným, přemýšlí o svém životě a hledá jeho smysl. Odmítá své předurčení a snaží se vystoupit ze stínu jako žena se svou vlastní individualitou. Autorka představuje i typickou cestu namlouvání mladých vhodných lidí, kdy Marie odjíždí za svou tetou právě za účelem najít patřičného ženicha a tím dostání životního smyslu. „Teta Magdalena přišla na svět proto, by ženila a vdávala mladé lidi. Říkala tomu upravovat budoucnost.“ (Svobodová, 1914-1916, s. 93). Atmosféru dohodnutých sňatků a manželství jako jediného možného zajištění svého života ale Marie opouští. Marie odmítá sňatek připravený jen pro její zajištění a vydává se na cestu za hledáním citu, chce uzavřít vztah nový, založený na dobrovolnosti a vzájemné lásce a setkává se s nepochopením svého okolí, které se jí snažilo zajistit řádnou budoucnost. „Tohle je hodný člověk, hladu bys nepocítila. Možná, že nepřijde pro tebe už nikdo, možná, že hodný darebák, ochlada nebo marnotratník.“ (Svobodová, 1914-1916, s. 99). Marie pod duševní slabostí z nastolené budoucnosti utíká před vybraným ženichem i tetou zpět do otcovského domu, kde se vrací ke svému milému z dětství a očekává s ním naplnění svého životního snu o lásce a vztahu dvou lidí, ten však na Marii už nečeká a prožívá vztah s jinou dívkou. Po neprovdání se Marie stává téměř neplnohodnotnou ženou, která nemá žádné zařazení a životní náplň. „Ve veřejném mínění totiž až do přelomu 19. a 20. století v Praze, stejně jako v jiných českých městech, převládala představa, že žena z měšťanských kruhů nemůže dosáhnout sebeuspokojujícího uplatnění bez svatby, bez muže a bez vlastní domácnosti.“ (Horská, 1999, s. 66). Marie nemá ani žádné zázemí, protože už nepatří ani do rodiny svého otce, který žije s mladou macechou a nemá svou rodinu vlastní, kde by se jako žena mohla realizovat. V rodině otce tak její přítomnost nedělá dobrotu, i když se Marie snaží přispět do rodinného rozpočtu a začne se živit jako šička pro obchod, ovšem ani s touto prací se nesetkává v rodině s pochopením, protože nízká práce dělnické šičky rodinu kompromituje. Marie prožívá příběh neprovdané mladé ženy, která hledá jinou cestu životem než tradiční cestu manželství, najít jinou cestu je pro ni ale velmi těžké. Její výchování v klášteře jí nepřipravilo na jiné možné alternativy než

na cestu sňatkem a Marie nic jiného neumí. Autorka Marii zasazuje do dobové tematiky, která se soustřeďovala kolem neprovdaných žen a jejich smysluplného zařazení do společnosti a ukazuje těžkosti, které na své cestě životem Marie jako neprovdaná žena prožívá. Přípravu dívek jen na život v manželství prokazuje jako značně nedostatečnou. Své uplatnění Marie nakonec nachází jako vychovatelka dětí, které znamenalo pro neprovdanou ženu Mariina postavení poměrně schůdnou životní cestu. „Přijala tedy místo vychovatelky, ačkoliv neměla ani zdání o vychovávání. Vydlužila si pedagogické knihy a učila se celé noci.“ (Svobodová, 1914-1916, s. 118). Marie přijímá pro ženy přirozenou práci vychovatelek cizích dětí a pomocnic v jiných domácnostech, která jí zaručuje jakési životní zakotvení a samostatnost, ovšem samostatnost pouze zdánlivou. Marie se nevyznačovala sebevědomým nezávislým ženským, pozice téměř služebné jí sice v jistém smyslu poskytla nezávislost na své rodině, ale dostala jí do područí rodině cizí, kde pracovala za malé peníze a při neomezené pracovní době, ve které nebyla možnost realizovat vlastní soukromé tužby. Marie není ještě ženou ekonomicky nezávislou a moderní, sice není závislá na muži, manželovi nebo otci, ale je závislá na muži z cizí rodiny, který jí zaměstnává jako vychovatelku. Od ní se očekává opět naprosté podřízení se rodině, obětování svého života pro péči o děti a rodinu, navíc ještě cizí. Tato práce tedy není vysvobozením, ale opět svázáním mladých žen. Marie přes své postavení stále touží a hledá životní štěstí. Její mládí a citovost nakonec nachází zalíbení v mladém Valtrovi, který jí vstupuje do života, učí jí, čte a rozšiřuje její obzor. Jako vychovatelka se Marie dokonce dostává do rodiny ve Vídni, kde se stará o malou domácnost, své vychovatelské místo ale opouští, tato práce je stále provizoriem a ne plnohodnotným životem, a doufá ve sňatek a pozdější život s Valtrem. „Vždyť se vrátím. On dostane lepší místo než asistentské a vezmeme se.“ (Svobodová, 1914-1916, s. 290). Jeho odmítnutí kvůli citu k Emmě Marii zcela zlomí a Marie umírá podobně jako její matka, psychicky nemocná, nedoceněná, jako žena nemající na světě svůj smysl a směr života.

4.3.2 Emma

Emma vyrůstá jako šťastné dítě obklopena luxusem, bohatstvím a oslňující usměvavou matkou. Nechybí jí ani otec, protože toho plně nahrazuje rodinný strýc, kterého Emma miluje jako svého vlastního otce. Štěstí prožívané s matkou na záměčku s krásnou zahradou se ale začíná měnit během Emmy dospívání, kdy dívka procítá ze šťastného života a za pozlátkem poznává svou životní realitu. Život s matkou umělkyní má svá specifika, je napovrch radostný, ale uvnitř se skrývají vylhané vztahy a pověst nečestné ženy vydržované milenci. I Emma nakonec uchopuje svou cestu životem jako cestu

uměleckou, ale na rozdíl od své matky nechce být závislá na mužích. Je typem nové hrdinky, která chce být zcela samostatná, nechce se před nikým sklánět a ponižovat a snaží se vybudovat život jen na svých schopnostech. I Emma se ale nejprve snaží zajistit svůj život sňatkem, ale nakonec nabízený sňatek odmítá, protože zjišťuje, že pro vyvoleného muže nic neznamená, a že ani on neznamená nic pro ni. „Nenašla bych zajisté mnoho těch, kteří by si mne vzali z takovéto rodiny. Nemiluji Petra, ale já mu přivyknou.“ (Svobodová, 1914-1916, s. 146). I přes prvotní snahu, tak odchází do uměleckého života a dochází k představě, že muže na své cestě nepotřebuje, nepotřebuje ani manželství, které by jí zajistilo, a ani bohaté milence jako má její matka. Emma se tedy představuje jako silná a výjimečná bytost a své odhodlání plně realizuje. Nepočítá ale s citovostí svého života a láska k Valtrovi jí zastihne nepřipravenou, v jejím pojetí života nemá místo a Emma se jí vzdává ve prospěch přítelkyně Marie. I přes nenaplněnou lásku se Emma vzchopuje a dochází svému životnímu snu.

Autorka na postavě Emmy ukazuje dobovou fascinaci uměleckými ženami, jejichž výjimečné osobnosti jim jediným dovoľovaly život nezávislý na muži. Růžena Svobodová naznačuje postavení umělkyně jako postavení ženy oddalující se představě ženy slušné a spořádané, ale neupírá svým postavám umělkyni ani uznání a životní nadhled. Umělecké zaměření dovoľovalo ženě svobodnější prožití života, zároveň jí vyřadilo z prostředí tradiční společnosti, protože stála se svou neukotveností v rodině mimo ní. Umělecká žena dostávala uznání z hlediska uměleckých kvalit, ale z hlediska ženství byla na okraji spořádané společnosti, což Emma odmítá a chce se do společnosti zařadit jako počestná žena žijící se sama svou uměleckou činností. Umělecká dráha představuje pro Emmu cestu ven z tradičního ženství, je pro ni prostředkem pro osamostatnění se a vymanění se z pout tradiční společnosti, která nastoluje pravidla, s nimiž se Emma nedokáže ztotožnit. Umění je pro ni čisté, spravedlivé a pravdivé, její představy o vztazích se z dosavadních zkušeností blíží obětování se, prospěchu a potlačení individuality. Vztahy své matky založené na finanční potřebě zajištění existence nepřipouští, protože matku staví do nemorálního postavení.

Emma i její matka jsou obě dvě obdařené životním přehledem, inteligencí a bystrostí, ale každá tyto vlastnosti využívá jiným způsobem, matka Emmy si zařizuje pohodlný život bez ohledu na svou pověst pomocí bohatých milenců, Emma si chce zajistit svůj život sama a spolehnout se jen na své vlastní schopnosti na poli umění. „České herečky a zpěvačky byly nejen prvními svobodnými ženskými bytostmi v Praze 19. století, ale patřily i mezi ženy nejvzdělanější.“ (Lenderová, 1999, s. 219). Autorka dokazuje přes postavu Emmy, že žena muže nepotřebuje, je natolik silnou a soběstačnou osobností, že

může žít bez muže a postarat se o sebe sama, Emma si zajistí své živobytí stejně dobře, jako by ji zajistil muž, ke kterému by musela následně přimknout svou povinností. Ovšem tyto sebevědomé vlastnosti Růžena Svobodová přiřazuje jen ženě umělkyni, žena umělkyně, v tomto případě zpěvačka, je ženou natolik silnou, že dokáže žít bez muže, ostatním ženám se to nepodaří. Jen umělkyně se dokáže oprostit od společenské tradice a okolního světa a řídí si svůj život podle svého svědomí. U Růženy Svobodové žena nepotřebuje muže vůbec, hrdinky Boženy Vikové Kunětické vyjadřovaly závislost v potřebě mateřství, Růžena Svobodová tuto potřebu nevystihuje a Emmě nechává v tomto směru volný prostor bez touhy po muži jako dárci dítěte. Mateřský cit, lásku a touhu Emmě plně vynahrazuje vztah k umění, které jí naplňuje láskou a citovostí. Emma nakonec dochází jak svému uměleckému poslání, samostatnému životu, tak i své lásce a po smrti Marie se opět sbližuje s Valtrem.

4.4 Zamotaná vlákna Růženy Svobodové a Minulost Boženy Vikové Kunětické

Srovnatelnými romány obou autorek, které zejména u Boženy Vikové Kunětické dodržují tradiční postavení ženy v domácnosti, jsou romány *Zamotaná vlákna* Růženy Svobodové a *Minulost* od Boženy Vikové Kunětické. Obě autorky vystavěly své stěžejní romány na kontrastním postavení dvou hrdinek, jejichž kontrast se ale ve skrytu stává stejnou tužbou po životním smyslu a štěstí. V románu *Zamotaná vlákna* kontrast vytváří dvě přítelkyně z dětství, v románu *Minulost* Boženy Vikové Kunětické dvě sestry žijící své odlišné životní příběhy. Román *Minulost* Boženy Vikové Kunětické se v autorčině kompletní románové tvorbě jeví jako nejméně kontroverzní a blíží se k tradičnímu pojetí ženství, proto je nejvíce schopný porovnání právě s románovou tvorbou Růženy Svobodové a zejména s jejím románem *Zamotaná vlákna*. Zbývající tři romány Boženy Vikové Kunětické se svou tematikou a pojetím ženství od románové tvorby Růženy Svobodové spíše oddalují. Každá z autorek ženství svých hrdinek pojímá trochu jiným způsobem a klade důraz na jiné hodnoty, avšak stěžejní téma postavení žen ve společnosti zůstává.

Hrdinkami románu *Zamotaná vlákna* jsou dvě přítelkyně z dětských let, které se spolu v různých životních etapách setkávají, jejich životy se vzájemně protínají i oddalují a navzájem si vyměňují své životní zkušenosti a problémy. Každá z hrdinek žije svým odlišným způsobem života, jedna se vydává po tradiční cestě ženství, druhá se snaží nalézt cestu vlastní. Postava Heleny jako žena žijící ve stínu tradičních hodnot manželství je konfrontována s postavou Markéty, která své postavení spořádané matky narušuje

odchodem z manželství a vztahem s milencem. Ocítá se tím na hranici společenské slušnosti jako žena ztrácející důstojnost pramenící z mravního postavení. Dějová linie se odehrává kolem životních příběhů dvou žen, které každá jiným způsobem přijímají společenská pravidla, a v rámci nich, ve větší nebo menší míře, se snaží nalézt své vlastní životní štěstí.

4.4.1 Helena

Postavu zdánlivě spokojenější vyplňuje hrdinka Helena, jejíž dobrovolně sezdané manželství je považováno za šťastné a starost o dvě děti a manžela představuje Helenin uzavřený svět, do kterého se jako tradiční žena bez odporu zařazuje. Na rozdíl od své přítelkyně Markéty vyznívá Helena jako správný typ ženy manželky podle dobových představ a očekávání. Zařazuje se do společnosti po boku svého muže, obětovává pro něj svůj dosavadní život, zájmy, koníčky a je ženou soukromého prostoru domácnosti. Růžena Svobodová postavu Heleny ukazuje ve světle dokonalé ženy, která plní představy společenských konvencí. Helenin život probíhá podle společností schváleného scénáře, za což sklízí obdiv svého okolí, stává se váženou manželkou svého muže, která je obdařena všemi ctnostmi řádné ženy, je skromná, šetrná, starostlivá, přitom oplývá krásou a inteligencí. Na povrchu je Helenin život dokonalou podobou, uvnitř se ale potýká s niternými pocity prázdnoty, které pramení z uzavřeného světa domácnost a ohraničených možností, ve kterých není místo na Heleninu seberealizaci. Životní koloběh a proběhnuté události ukáží i Heleně, že její život je iluzí štěstí, kterou ona sama nejvíce vytváří, ale ve které se nemůže plně realizovat a nalézt své vlastní skutečné štěstí. Uvědomění si svého života Helenu dostihne až v pozdějším věku, kdy přestává být matkou, jedno dítě jí zemře a druhé už se dospělé vydává hledat svůj vlastní životní úděl. Helena zůstává sama a přichází o dosavadní smysl svého života, starost o domácnost a vytváření domácího štěstí, ke kterému byla po celý život vedena, a který pokládala za jediný účelný smysl života. Kam se má jako žena zařadit nyní, když zůstává téměř sama a rodina už její služby nepotřebuje, nedokáže určit a opět se setkává s Markétou, která aspoň prožila své životní štěstí, i když nebylo taktéž úplně jasné, ale bylo spíš zoufalým hledáním smyslu života. Helenina oběť pro rodinu a společnost se na konci románu ukazuje jako zbytečná, protože jí odsunuje do samoty i v rámci relativně spokojeného manželství. Po ztrátě svých dětí se do spokojenosti se svým životem společností uznávané matky a manželky, dostane stesk po vlastním životním cíli, který si pro postavení společensky korektní ženy nesplnila. I v rámci bezchybného plnění ženských povinností se na postavě Heleny otevírá otázka ženské seberealizace a uplatnění mimo prostor rodiny. I žena, která je ráda matkou a

manželkou, potřebuje životní cíl, vzdělání, zážitky, společnost a potřebuje patřit do světa veřejnosti, který ale pro ni nemusí znamenat uzavření světa domácnosti, protože do tohoto světa bezesporu a ráda patří, dokáže se ale zařadit důstojně i do světa veřejnosti.

4.4.2 Markéta

Bouřlivější postavu v románu představuje hrdinka Markéta, která je sice taktéž manželkou a dokonce matkou, ale své postavení vnímá jako velmi neuspokojivé, a to zejména ve vztahu ke svému staršímu muži. Z role nudící se ženy, která se snaží nalézt smysl svého života, Markéta utíká k milenci a společně s ním se snaží vybudovat si nový vysněný život, navzdory společenským předsudkům, svým dětem i přítelkyni Heleně. Markéta je ženou, která trpí v uzavřených stěnách svého manželství. Růžena Svobodová se v postavě Markéty opět dotýká problematiky dohodnutých sňatků a iluzí dospívajících dívek, které se pak těžce vyrovnávají s realitou manželství. Autorka onu dívčí naivitu a nepřipravenost dívek na reálný svět přičítá nejenom rodině, ale celému systému sňatkové politiky. Zatímco muž vstupuje do manželství ve starším věku, většinou okolo třiceti let, má za sebou nabyté životní zkušenosti, má své vlastní koníčky a zájmy, je hotovou bytostí, žena vstupuje do sňatku jako téměř dítě. Mladá dívka, která od svých dětských zájmů přechází rovnou do role manželky a matky, pak není na své nové životní pozice vůbec připravena. Postava Markéty se v tomto románu nemůže ztotožnit ani s jednou z předurčených ženských rolí. Na rozdíl od jejího manžela jí chybí zkušenosti, v šestnácti letech není připravená na sňatek, teprve hledá své vlastní já, které je ale brzy násilně spojeno v manželství. Dosavadní život dívky, kdy největším zájmem byla výchova v dobrou hospodyně a manželku, vrcholí svatbou, po níž následuje strmý pád do života všední reality s cizím a o mnoho let starším mužem. Nesoulad manželů vyvrcholí odchodem Markéty od svého manžela i dětí. Nová cesta s milencem se ale neukáže jako v soudobé společnosti akceptovatelná a odchodem od rodiny si Markéta zaručuje postavení zavrhané ženy. Postava Markéty představuje ženu, pro kterou sňatek neznamená dobrovolné spojení muže a ženy, ale je institucí, která má ženě poskytnout finanční a společenské zázemí, bez nároků čehokoli dalšího. Manželství není spokojené, i když Markétin muž splňuje předepsané požadavky, Markétu velice slušně finančně zajišťuje, ona sama pochází z chudých poměrů a tento sňatek je pro ni de facto jediným možným řešením jejího života. Touha po štěstí jí ale dohání k hledání jiného způsobu života, za kterým nakonec z nespokojeného a nesourodého manželství odchází. Deziluzi ze společného života autorka nenaznačuje ale jen v případě postavy Markéty, která si se starším mužem nerozumí, nesdílí jeho životní názory a nijak se mu nepřibližuje,

nespokojenost autorka naznačuje i u Markétina manžela. Ten stejně jako Markéta nepovažuje svou manželku za vhodnou společnici svého života, ale přijímá jí v roli manželky a matky tak, jak si to od něj žádají dobové společenské konvence, a to přesto, že si s ní nerozumí, je pro něj příliš mladá, nezralá a považuje jí za sobě nerovnou bytost. Společenské konvence a domluvený sňatek oba dva vhání do nespokojeného manželství, které je ale v dané společnosti nutností. Prožité životní štěstí s milovaným mužem v podobě milence trvá jen několik let, v nichž Markéta žije jako harcovnice na okraji společenské působnosti a po smrti milence se v samotě vydává za přítelkyni Helenou, kde záhy umírá s tím, že hledala smysl svého života, který si částečně splnila v životě s milovanou osobou, i když bez společenského požehnání. Ztrátu dětí z Markétina manželství autorka příliš nerozvádí, daleko zásadnější je odpoutání se od manžela a opuštění důstojného života ve prospěch hledání životního partnera.

4.4.3 Paní Steinicová

Autorka hlavní dvě ženské postavy doplňuje ještě zajímavou postavou umělkyně, která v jejích románech představuje samostatný typ ženy. Umělkyně je ženou samostatnou, svébytnou, inteligentní a rovnoprávnou s muži. V případě postavy paní Steinicové se jedná o životem již zkušenou, nezávislou umělkyni. Život této ženy je zasvěcen zcela umění, za což se jí dostává společenských výhod svobodné ženy. Její ženství se nepohybuje na okraji společnosti, naopak, je váženou dámou pohybující se ve vysokých společenských kruzích. Uměleckou dráhu autorka staví jako krok k postavení svobodné ženy. Umělecká cesta životem je ale určena jen pro ženy výjimečné, silné a nadané a jejich postavení se naprosto vymyká dobovému chápání postavení běžných žen, pro která platí striktní společenská pravidla. Taková pravidla pro umělkyni neplatí, ale staví jí mimo okruh běžné společnosti. Žena umělkyně se plně dostává do světa veřejného, může se v něm realizovat a volně pohybovat, ale za to jí je odepřen přístup do světa privátní sféry. Svoboda je vykoupena postavením ženy sice na jedné straně velmi obdivované jak ženami, tak muži, ale na druhé straně ženy žijící bez pevného domova, rodiny a dětí. Obdiv, společenské návštěvy, výlety, cestování nahrazuje péči o muže, domácnost a děti. Umělkyně je ve smyslu samostatnosti moderní ženou, která k podepření svého života naprosto nepotřebuje muže, může vystavět svůj život na jiných hodnotách než na vztahu s mužem, manželství nebo případný mateřský cit jí plně nahrazuje umění.

Růžena Svobodová představuje postavu herečky Steinicové jako váženou ženu, která je zpestřením každé společenské sešlosti a její přítomnost povyšuje pořádané akce, je ženou vzdělanou a inteligentní. Setkává se s lidmi, cestuje a poznává život z vnější stránky.

Obdiv v příběhu sklízí jak od postav Heleny a Markéty, tak od jejich mužů, ovšem obdiv neznamená, že by se tato žena mohla stát něčí manželkou žijící v tradiční představě manželství. Naopak, obdiv se projevuje dary, pozváním a srdečnými pozdravy, ale jako žena žijící s mužem není postava umělkyně žádaná, protože naprosto nesplňuje dobové nároky tradičního ženství, potřebného k postavení manželky a matky. Svým postavením se nezařazuje mezi tradičně uspořádanou společnost, ale je jedinou ženskou postavou v dílech Růženy Svobodové, která se dokáže plně zařadit do společnosti jen sama za sebe. V tomto pojetí vnímání uměleckých žen se Růžena Svobodová značně odlišuje od vnímání Boženy Vikové Kunětické. Cestu k samostatnosti žen v podobě nalezení smyslu života v umělecké dráze Božena Viková Kunětická nenalézá, její vztah k mateřství jako nejvyššímu smyslu života ženy se s touto cestou postav Růženy Svobodové neslučuje. Růžena Svobodová dopřává ve svých dílech samostatnost jen výjimečným ženám, kterými umělkyně byly, ženám silným, vznešeným a sebevědomým. Stejně tak postavě paní Steinicové připisuje ušlechtilé vlastnosti, duševní i vnější krásu, která stojí daleko nad ostatními ženami žijícími v tradičně uspořádané společnosti. „Není nesnadné vidět v těchto postavách odlesk dobové fascinace výjimečnými umělkyněmi, herečkami a zpěvačkami, jako byla Eleonor Duseová, Sarah Bernhardtová či naše Ema Destinnová, dobových idolů, které svůj zápas o sebeurčení dovedly do (snad) vítězného konce.“ (Moldanová, 2011, s. 59).

4.4.4 Kontrast mezi tradicí a modernou

Podobného základního kontrastu dvou žen s odlišnými životními názory a zkušenostmi využila i Božena Viková Kunětická v románu *Minulost*, kde hlavními hrdinkami jsou dvě sestry. I Božena Viková Kunětická zdánlivě na těchto postavách vytvořila nejprve černobíle vnímané postavy, kde hrdinku spokojenou a pohlcenou dobovým tradičním postavením představuje postava paní Čajkovské, na druhé straně stojí postava její sestry Emy bouřící se proti svému životu a hledající jiná východiska z dosavadního postavení. I obě tyto ženy jsou manželkami a matkami, ale mateřské pouto je u Boženy Vikové Kunětické daleko více vtaženo do životních příběhů obou žen, než tomu je u Růženy Svobodové, která například na postavě Markéty mateřský cit téměř vynechává a nechá hrdinku odejít svobodně za svým milencem, kde hlavní roli hraje opuštění manžela a ne dětí. Postava Heleny se cítí být matkou, jako manželka a matka se i po téměř celý svůj život realizuje, ale nedochází v těchto rolích úplnému naplnění života. Postava paní Čajkovské v románu Boženy Vikové Kunětické je zejména matkou a manželkou, v těchto rolích plně nalézá smysl svého života a pevně věří ve správnost tradičně pojatého ženského postavení, které jí vymezuje pole působnosti. Domácnost, rodina, děti a společenská

prestíž celé rodiny odehrávající se na poli maloměstských tvrdých tradic je pro ni hlavním smyslem života, který se ale narušuje příchodem její minulosti. S minulostí se nevyrovnává a je to právě ona z obou sester, která se ze spokojené ženy posouvá do roviny zoufalosti života. Podobně jako postava Heleny ve své snaze o dokonalou ženskou dráhu pocituje marnost svého počínání a jistou deziluzi. Snažení obou kladných hrdinek nakonec vyplývá z potlačení citů a vlastního života pro tradiční rodinu a manželství, které je sice na povrchu představeno jako šťastné, ale nedovoluje ani jedné z hrdinek odchylky od běžného pojetí ženství. Hrdinka Helena se pro rodinu vzdává svého pěveckého talentu a vlastního života, postava paní Čajkovské kvůli dobové morálce potlačuje svůj mateřský cit k prvorozenému dítěti, kterého se pod vlivem společenských pravidel vzdává, aby se mohla slušně do společenského života zařadit.

Postava Emy v románu *Minulost* působí podobně jako postava Markéty v románu *Růženy Svobodové* nespokojeným dojmem od samého počátku života v manželství. Manželství obou hrdinek jim brání v hledání životního štěstí a neuspokojuje jejich životy, a to i přesto, že obě dvě jsou taktéž matkami. Manželství pro ně představuje deziluzi dosavadních představ o společném životě muže a ženy. Obě dvě pro společnost negativní hrdinky utíkají ze svého manželství a nacházejí smysl života v novém milenci, Růžena Svobodová nalézá pro hrdinku Markétu jisté řešení z nedokonalého vztahu, které jí ale zařazuje na okraj společnosti, protože ta nemůže pokrytecky takovou ženu do svých kruhů přijmout a od Markéty se obrací zády. Obě autorky využily ve svých dílech tematiky dvojí morálky, která je dobře u obou románů patrná a uvádí jiná společenská pravidla pro mužské hrdiny a jiná pro ženské, kde je vztah s milencem morálním dnem. Stejně tak jako od postavy Markéty se odvrací okolí i od postavy Emy Boženy Vikové Kunětické, ovšem Ema nakonec nevidí v milenci hlavní smysl svého života, ale jen cestu z nespokojeného manželství, které nakonec dochází k usmíření. Usmířením je pro Emu hlavně opět mateřský cit, který jí autorka poskytuje, jednak jí tento cit spojuje s manželem a tvoří mezi nimi silné pouto, do kterého milenec nepatří a jako ženě jí dokáže poskytnout nejvyšší smysl života. Markéta svůj mateřský cit téměř úplně opouští a nalézá štěstí se svým milencem, který se jí se svou láskou stává smyslem života, ovšem po jeho smrti se smysl života opět ztrácí a Markéta umírá pod opatrovnictvím své kamarádky Heleny. Růžena Svobodová nechává ve svém románu umřít postavu bouřící se Markéty, která umírá brzy, ale umírá s pocitem, že našla své štěstí a prožila krátké období po boku své lásky jako milovaná žena, která je ceněná pro svou identitu. V románu *Minulost* k tragickému konci dochází postava paní Čajkovské, která tak zakončuje roli dokonalé ženy, protože už není nadále schopná tuto roli udržet. Víra v hodnotu svého rodinného postavení a dokonalých

iluzí předchází hrdinčin samotný život. Postava Heleny taktéž věří ve správnost rodinného života a svého postavení, na konci ale dochází k pocitům zbytečného sebeobětování, k pocitům prázdnoty a osamělosti.

4.5 Pojetí ženství Boženy Vikové Kunětické a Růženy Svobodové

Společné pro obě autorky je bezesporu základní téma jejich děl, tímto styčným bodem je žena, kolem které se dějová linie příběhů odehrává. Zásadním rozdílem zůstává pojetí ženy a chápání jejího postavení, každá z autorek nabízí svůj pohled na ženské působení ve společnosti. Rozličný pohled může být zatížen samozřejmě odlišnými životními zkušenostmi obou autorek.

Ve středu zájmu Růženy Svobodové je žena takzvané přechodné generace, do které spisovatelka řadí i sebe samotnou. Hlavními postavami románů Růženy Svobodové jsou hrdinky přechodné doby, která vězí jako propast mezi ženou minulosti a ženou budoucnosti. Ony se nachází v té generaci, která potřebuje připravit cestu a směr nové ženě, ženě nezatížené předsudky, ženě samostatné a připravené jít svou vlastní cestou v životě. Hrdinky románů Růženy Svobodové hledají své místo v životě a směr, kterým by mohly své životy posunout, ale nejsou ještě samy k tomuto posunu schopné, stále tedy patří do tradičně uspořádaného světa, kde žena patří domácnosti a muži, ale už jsou na druhou stranu natolik schopné, aby o svém postavení dokázaly přemýšlet a vyhodnotily ho jako neuspokojivé. Přemýšlí o změně, o lepším postavení, ale ještě nenachází potřebnou odvahu změnu úplně realizovat, když už odvahu naleznou a rozhodnou se své postavení změnit, tak narážejí na nepřijetí okolní společnosti, která dodržuje striktní tradiční pravidla. Jejich postavení je ale důležité pro postavení žen budoucích, pro jejich cestu ke svobodě, lepšímu životu a rovným šancím s muži. Hrdinky přechodné generace stojí uprostřed starého tradičního světa a nového moderního světa. Ony samy nepatří ani k jedné straně. Starý tradiční svět představují zejména matky hrdinek vychovávané tradicí dřívějšího pořádku, jež je v nich silně zakořeněná, a snažící se podle svého nejlepšího vědomí vychovat stejným způsobem i své dcery. Morálkou tradičního světa je také protkána konzervativní maloměstská společnost, v jejímž prostředí většina hrdinek vyrůstá. Moderní svět představují touhy a sny hrdinek, které pramení z jejich rostoucího životního přehledu, z četby nebo vyššího vzdělání, než jakého se dostalo jejich matkám. Růžena Svobodová pro své téměř moderní hrdinky nenachází nové role a postavení, moderní žena zůstává ve starém tradičním světě, dostává se do tradičního manželství, po svém boku má muže zakotveného ve starém uspořádání rolí, nenachází pro sebe nové uplatnění a nemůže své

nové ženství realizovat. Realizaci v podobě nabízeného zaměstnání učitelky Růžena Svobodová odmítá. Stejně tak roli vychovatelky a pomocnice v domácnosti nepřijímá jako uspokojivou. Nejdále od tradičního ukotvení společností se dostává jen žena umělkyně, tato jediná žena je natolik silnou osobností, že dokáže stát mimo manželství a společnost a vytváří si svůj vlastní nezávislý život.

Božena Viková Kunětická nové role zaměstnaných žen v podobě učitelek akceptuje, ale hledá v nich pro své hrdinky schůdnější cesty, než které se jim nabízí. Nepřijímá úlohu žen v nastavených pravidlech nových rolí, protože jsou pro ženy opět nedostačující a utlačující. Taktéž se její hrdinky jako nové ženy snaží budovat nové vztahy s muži, hledají k sobě vhodný protějšek, který by je přijal jako individuální osobnosti, ale to se jim nedaří. Muž a společnost se ukazují v postavení proti ženě. Na jedné straně stojí nová žena a na straně druhé muž a společnost, podobně u obou autorek dochází ke střetu dvou světů, nového a starého, který ještě není zcela překonán. Hrdinky Boženy Vikové Kunětické z tohoto uzavřeného kruhu unikají díky svému těhotenství. Tak jako Růžena Svobodová staví nad ostatní ženy, ženy umělkyně, Božena Viková Kunětická zase vyzdvihuje ženy matky. Mateřství ženě dodává potřebnou sílu, jistotu a samostatnost. Ženy se svým novým narozeným životem nepotřebují už muže ani společnost s jejími pravidly, taktéž ženy umělkyně se staví mimo společnost, místo dítěte je ale jejich smyslem života umění.

Obě autorky, více však Růžena Svobodová, pracují s problematikou tradiční výchovy a nereálné přípravy dívek na skutečný život. Tato tradiční výchova tkví hlavně v přípravě mladé dívky na budoucí život ženy, manželky a hospodyně. V této přípravě velkou roli připisují matkám mladých hrdinek. Matky mají největší starost, aby se jejich dcery dobře vdaly a byly výhodně zaopatřené, protože možnost samostatného života bez zastřešení sňatkem pro ně ještě není myslitelná. Dívky procházejí tradiční výchovou skládající se převážně z domácích prací a hospodaření v domácnosti, veškeré vzdělání dívky je zacíleno na budoucího manžela, který pak ženě poskytne jak finanční zabezpečení, tak společenské zázemí. Božena Viková Kunětická některým svým hrdinkám dovoluje už i vlastní vzdělání a přípravu, která je pro ně vstupem do samostatného života. Ať už se jedná přímo o studia zajišťující hrdince následnou samostatně výdělečnou práci nebo um řemesla, který má dívce také zajistit aspoň nejnutnější příjmy, tak autorka hrdinkám poskytuje už možnost samostatné realizace, kterou hrdinky Růženy Svobodové nemají, protože nabízené práce autorka nechápe jako uspokojivé. Závislost hrdinek Růženy Svobodové na zajištění života mužem je bezpodmínečná, protože samy nenacházejí jiné uplatnění, kromě žen umělkyně, ale zároveň závislost na muži vrcholí nespokojeností v dosavadním vztahu muže a ženy. Kritika dívčích ústavů, kde dívky vyrůstají ve skleníkovém prostředí,

odtržené od běžného života, se objevuje u Boženy Vikové Kunětické, ale ani Růžena Svobodová nezůstává v této kritice pozadu a ukazuje nemožnost jiného uplatnění pro dívku, která je vychovávána tradičním světem k předurčeným rolím, ze kterých se jen těžko vymaňuje. Hrdinky, které u Růženy Svobodové odmítají vstoupit do manželství, končí zpravidla ještě tragičtěji, než ty, které do manželství vstupují. I když se autorka snaží obnažit problematiku nerovného postavení ženy a muže v manželství a nedostatečná práva a možnosti žen, tak přesto v jejích dílech vyznívá manželství, ať už je jakékoli, pro ženu příznivěji než život bez něj. V tomto aspektu se nemůže Boženě Vikové Kunětické tematicky přibližovat, protože v jejích dílech manželství nehraje zásadní roli a ženy se dokáží prosadit i bez případného sňatku. Iluze a vyrovnání se s realitou je tak spojeno nejenom s manželství, ale u Boženy Vikové Kunětické se samotným setkáním s mužem, který k ženě nemůže dosáhnout.

Chápání vztahu ženských hrdinek k mužům je u obou autorek trochu odlišné a každá mužské postavy svých děl vykresluje jiným způsobem. „Na jednom pólu stojí Božena Viková-Kunětická, stavějící proti sobě jako nepřátele muže a ženy, na druhé straně Růžena Svobodová, která hledá východisko ze situace žen v celkové kultivaci mezilidských vztahů, kultivaci jak mužů, tak žen.“ (Moldanová, 2011, s. 63). Růžena Svobodová nenachází zatím v muži člověka, který by na ženu nahlížel jako na rovnocenného partnera a s tímto předpokladem s ženou vstupoval do manželství. Božena Viková Kunětická staví ženy a muže proti sobě zejména z hlediska morálního vyvýšení žen nad muže a mužské postavy v jejích dílech nemohou dosáhnout ženina morálně nadřazeného postavení. Růžena Svobodová hledá východisko ze situace, kde nemožnost samostatného života bez zajištění mužem negativně zasahuje do samotného vztahu mezi mužem a ženou a posouvá tento vztah do pozice nadřazeného muže a podřadné ženy, která je na muži finančně i společensky závislá. Tato závislost ženě určuje její postavení v budoucím svazku s mužem a posouvá ji do pozice nesebevědomé ženy. Hrdinky ovšem nechtějí být úplně samostatně a zcela nezávisle žijící bytosti, muž v jejich životě hraje většinou zásadní roli, ale uvědomují si své nedostačující postavení. Většina hrdinek Růženy Svobodové přináší do budoucího manželského vztahu nějakou oběť, vzdávají se svého života, svého talentu, dosavadních zájmů a nabízí muži tak, jak se od nich očekává, svou bytost bez předchozích závazků, své mládí a celý svůj život. Tuto oběť si uvědomují a pokládají ji za už docela přehnanou a zbytečnou, žena by se mohla postavit po boku muže a žít svým životem, který by spojila s mužem, ale zatím je žena zcela zahrnuta do světa muže. Muž dál žije svými zájmy a neopouští předchozí život tak jako žena. Vztah muže a ženy se tedy jeví v dílech Růženy Svobodové jako nesprávný a ženám

nevyhovující, ale stále je pro ženy jediným vyústěním jejich života. Svatby, manželství, finančního a společenského zajištění mužem se hrdinky nechtějí vzdát, jen chtějí upravit své postavení v tomto systému, do kterého jako ženy bezesporu patří. Hrdinky Svobodové jsou převážně ženy domácnosti, ke kterým mají i potřebné schopnosti a vlastnosti, nejednají zcela sebevědomě, dbají na tradiční ukotvení svého postavení, dalo by se říct, že jsou to ženy krásné, křehké, jemné a hledající své místo v manželství, které by jim poskytlo potřebné zázemí, ale zároveň by jim mělo ponechat svobodu a možnost vlastní seberealizace. Mužům, kteří se objevují po boku žen Růženy Svobodové, autorka nepřipisuje vyloženě negativní vlastnosti, ale řadí je do tradiční společnosti, pro kterou je podřadné postavení ženy v manželství běžným životním příběhem. Vesměs se stávají jen nechápajícími a nepodporujícími aspekty ženina manželství, někdy to činí nevědomky, bez toho, aniž by své chování vůči ženě považovali za špatné. V některých případech hrdinka žije ve spokojeném manželství, i když si uvědomuje nedostatky svého postavení, nejdále Růžena Svobodová dochází v případě odchodu hrdinek z manželství nebo jeho odmítnutí, tyto ženy se ale pak nachází bez muže v postavení na okraji společnosti, kdy nejsou pochopeny jak širokým okolím, tak ani svou vlastní rodinou, která je v takových případech nepřijímá zpátky.

Božena Viková Kunětická dochází se svými ženskými hrdinkami oproti Růžence Svobodové až téměř na hranici samotné ženskosti, kterou jasně vyvyšuje oproti muži a uznává schopnost žen žít bez podpory muže, což jí řadí na pozici dobové kontroverze. Autorka si ve svých dílech dovoluje muže snižovat a přiřazuje mu jednoznačně podřadnou roli. Muži, kteří se v dílech Boženy Vikové Kunětické objevují po boku hrdinky, jsou vesměs oproti ženám bytosti neschopné žít samostatně, bytosti neukotvené a nespolehlivé. Božena Viková Kunětická svým hrdinkám ukládá takovou samostatnost, že muže prakticky nepotřebují. Jedinou nutnost spojení ženy s mužem autorka připouští v případě založení nového života. Pozici mužů staví ale až extrémně jen na pouhé oplodnitelky ženy, kde jejich význam nepopírá. Muži, kteří v románech Vikové Kunětické dostávají svou roli, jsou tak jistým protipólem k ženě. Některé hrdinky až v jistých případech ztrácí tradiční ženskost, kterou ještě představují hrdinky Růženy Svobodové, nejsou to ženy křehké, jemné a starající se o svůj zevnějšek tak, aby byly schopné okouzlit muže, ale naopak jsou sebevědomé, až v určitém smyslu tvrdé, houževnaté, pracovité a vytrvalé. Přejímají vlastnosti, které se většinou řadí právě k mužům a dokazují, že žena v sobě může nést jednak krásu, čistotu a ženské vlastnosti, ale na druhou stranu, když je jí potřeba, tak dokáže nalézt i tvrdší mužské vlastnosti, které jí umožňují samostatně žít a zaopatřit si svůj život stejně tak jako muž. Obě dvě polohy v sobě hrdinky Boženy Vikové Kunětické

nalézají a dokazují, že by dokázaly žít samostatně bez pomoci okolí a zejména bez zastřešujícího manželství, které by jejich život zabezpečilo. Jestliže ženské postavy oplývají zejména pozitivními vlastnostmi, mužské postavy spadají do negativního hodnocení. Jednak v plné míře nesplňují mužské vlastnosti, které by je vyzdvihly na pevný pilíř, o který by se žena mohla plně opřít a oddat mu svůj život beze strachu a obav z budoucnosti. Muž je v dílech Boženy Vikové Kunětické nejistý, nesebevědomý, svůj život ve většině případů neukotvuje správným směrem a při první překážce ho jeho slabé vlastnosti pohlcují. Muž upadá a žena roste, i přesto, že společenské podmínky dávají přednost muži jako fyzicky i psychicky silnějšímu jedinci. Fyzickou sílu samozřejmě autorka nepoměřuje, ale v psychické síle její hrdinky nad muži vítězí, tím si také razí cestu k vytyčenému cíli, na rozdíl od mužů, kteří se nedokáží vzepnout a svého cíle dosáhnout. Muže autorka představuje jako jednoznačně morálně slabšího. Dosažení životní mety v podobě mateřství autorka připisuje taktéž pouze ženám, jen žena je schopna darovat nový život a přivádí na svět nového člověka. Muž hraje pouze podřadnou roli ženě, přičemž žena je až alegoricky prisuzována stvořitelce nového světa. V tomto aspektu pak autorka naznačuje i šanci na změnu ženského postavení ve společnosti, právě přes výchovu nové generace, která leží v rukou ženy.

V díle Růženy Svobodové je tato významná část ženského obrazu zcela vynechána. Dítě a mateřství v životech hrdinek nehrají velkou roli, autorka u svých ženských postav rozehrává zejména role milenek a manželek. Růžena Svobodová případnou výchovu dětí jako důležitou stránku ženství zcela opomíjí a Božena Viková Kunětická jí v některých případech až extrémně vyzdvihuje a alegorizuje. Obě autorky mají ale v případě vztahu s mužem a mateřstvím zcela odlišné životní zkušenosti, které se tak logicky mohou odrazit právě i do jejich pojetí vnímání ženy, kdy každá své ženství vnímá podle svých nastavených životních pravidel a událostí. Zatímco Božena Viková Kunětická sama pocházela z početné rodiny a později v poměrně šťastném manželství vychovávala své tři děti (dvě jí ale zemřely v dětském věku), tak Růžena Svobodová pocházela z prostředí úzkoprsé výchovy své matky, vdala se za muže, který pro ni pravděpodobně především znamenal vytvoření potřebného společenského a finančního zázemí. „Sňatek se spisovatelem F. X. Svobodou se v této situaci jevil do jisté míry jako řešení z nouze, které v budoucí spisovatelce zanechalo doživotní pocit zklamání, ne-li víru v nemožnost dokonalého manželského svazku na tomto světě.“ (Horská, 1999, s. 63). Růžena Svobodová v tomto manželství žádné děti neměla, tudíž její vztah k muži a mateřský vztah se vyvíjel zcela odlišně, než tomu bylo u Boženy Vikové Kunětické. Zatímco jedna dávala přednost naplno své rodině, druhá se stejně tak oddaně věnovala své literární kariéře, pro

Růženu Svobodovou byla literární kariéra jejím životem, do kterého se nezobrazily představy ženství opřené o zkušenosti mateřské a nedošla ve svých úvahách o ženství v tomto směru tak daleko jako Božena Viková Kunětická, která naopak ve své době, zdá se, překročila únosnou mez ženského pojetí se svou představou svobodných matek. Její romány se tak na rozdíl od dobře přijímaných románů Růženy Svobodové, setkávaly s kritikou za kontroverzi jejích témat, a na zpracovávanou problematiku svobodných matek bylo nahlíženo pravděpodobně nedůvěřivě a značně různorodě.

Obě autorky ale i připouští, že ne každá žena myslí na svou samostatnost a emancipaci, případně je nespokojená se svým tradičním postavením. Naopak pro některé ženy jejich pasivní postavení ve stínu domácnosti nemuselo být vůbec příkořím, ale dobře vyšlapanou a léty prověřenou cestou. Důležité pro Boženu Vikovou Kunětickou a také pro Růženu Svobodovou bylo, aby žena mohla nalézt i jiný smysl svého života a byla pro ni otevřena jiná cesta životem. Důležité bylo otevření možnosti volby.

5 Závěr

Božena Viková Kunětická přináší ve svých dílech pohled aktivní ženy na dobovou situaci ženské otázky. Její tvorba je v tomto směru přínosem, protože mapuje část ženského myšlení a přináší svědectví o dobových problémech společnosti. Z pohledu ženy na ženu se Božena Viková Kunětická vždy přiklání k ženě, která je pro ni ve všech situacích větší než muž a předkládá čtenáři vizi ženu bránit v jejím nespravedlivém postavení. Ženství v románech Boženy Vikové Kunětické je bojovné a je skloňováno ve všech možných situacích a problémech. Autorka se nevyhýbá tématům svobodných matek, nechtěného těhotenství, lásky bez manželství, porušeného celibátu a různých podob manželství. Žena v jejích dílech žije, hledá smysl života, prožívá lásku i zklamání, brání se a protlačuje se nad společenským vymezením a je především matkou.

Autorka své hrdinky posouvá i nad manželství, které už nutně nepotřebují a některé se stávají svobodnými matkami. Hranice manželství dává řád a tradici, kterou hrdinky narušují hledáním nového vztahu k muži. Hrdinky už nechtějí žít v tradičně uspořádaném vztahu a poodhalují problémy tradičně uzavřených manželství, která jsou spojena více pravidlem než citem. Myšlení žen se posouvá a z radosti z uzavřeného manželství, které bylo dříve metou samo o sobě, hledají manželství jako vztah. Nepřiklání se k manželství jako k cíli, ale jako k cestě, kterou si chtějí vytvořit podle dobrovolných pravidel jednoho

muže a jedné ženy. Autorka ve svých dílech kriticky nahlíží na celý společenský systém, který dívce určuje jednu cestu životem a už od mala ji na tuto cestu připravuje. V románech se objevuje jak prostředí internátní výchovy, tak jednostranná výchova tradičních matek hrdinek. Vysněné ideály dívek z uzavřených prostředí rodin se mění ve vystřízlivění v realitě manželství, po jejichž svatbě už nic nepřichází. Jediná možnost nalezení smyslu života je dána dívkám v mateřství, které autorka vsunuje do všech svých děl jako velkolepý závěr. Dobovou situaci autorka nevykresluje černobíle a nabízí různé úhly pohledu, i když ženě dává hlavní slovo. I muž a společnost dostávají svůj prostor, ale ve vztahu k ženě neprojevují žádné pokusy o kompromisy a dbají na staré uspořádání společnosti. Stávají se k ženě hluchými a sobecky prosazují své nároky. Žena je tou, která trpí a snaží se před mužem a poučností obhájit své nároky.

Nový muž, kterého žena k sobě hledá, má být ženě rovnocennou oporou, avšak v dílech Boženy Vikové Kunětické to ještě nedokáže, žena se románovými příběhy proplétá sama, autorka jí fyzicky muže nabízí, ale psychicky se tento muž k ženě nepřibližuje a svazuje jí v jejím rozletu. Na jedné straně stojí žena, sama se svými ideály a touhami, na druhé straně stojí muž a společnost, kteří ženu nemohou v jejím psychickém rozletu dohonit a stahují ji na cestu nazpět. Brzdící cestou jsou společenská pravidla a tradiční uspořádání vztahu muže a ženy, která byla dána dobou, jež pomalu končila a přerývala se v dobu novou, v níž bylo potřeba i nových vztahů ženy a muže.

Božena Viková Kunětická ukazuje v románové tvorbě ženy, které nemohou svobodně žít, aniž by do jejich životů zasahovala společenská pravidla, ze kterých se snaží vymanit, ne vždy se jim to ale podaří. Cesta k nalezení nových společenských vztahů a nového pohledu na ženy je složitá a utváření nové společnosti není jednoduchým procesem, pevně zakořeněné tradice ve společnosti dlouho přetrvávají, i když se začíná veřejně objevovat jejich omezenost. K veřejnému objevování problémů společnosti mohla napomoci i románová tvorba Boženy Vikové Kunětické, ve které autorka nabídla svá stanoviska a vidění skutečnosti některých dobově aktuálních tematik, na jejichž půdě vytvořila svět svých románů a ženských hrdinek.

6 Seznam beletristických pramenů

VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, Božena. *Medřická*. Praha: F. Šimáček, 1897. 367 s.

VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, Božena. *Minulost: román*. Praha: Česká grafická Unie, 1919, 418 s.

VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, Božena. *Pán*. Praha: Šimáček, 1905, 308 s.

VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, Božena. *Vzpoura: román*. Praha: F. Šimáček, 1901. 378 s.

SVOBODOVÁ, Růžena. *Milenky: román o dvou dílech*. Praha: Unie, 1914-1916. 2 sv. 341, 394 s.

SVOBODOVÁ, Růžena. *Na písčité půdě: román*. Praha: Libuše, Matice zábavy a vědění, 1895. 192 s.

SVOBODOVÁ, Růžena. *Pokojný dům*. Praha: Unie, 1917. 61 s.

SVOBODOVÁ, Růžena. *Přetížený klas*. Praha: F. Šimáček, 1896. 59 s.

SVOBODOVÁ, Růžena. *Přetížený klas a povídky*. Praha: Unie, 1918. 285 s.

SVOBODOVÁ, Růžena. *Přítelkyně*. Praha: Unie, 1918. 369 s.

SVOBODOVÁ, Růžena. *Zamotaná vlákna: román*. Praha: F. Šimáček, 1899. 308 s.

7 Seznam odborné literatury

- ABRAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789 – 1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. 367 s.
- BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. 175 s.
- BAHENSKÁ, Marie, HECZKOVÁ, Libuše a MUSILOVÁ, Dana. *Ženy na stráž!: České feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv věd České republiky, 2010. 335 s.
- BARŠA, Pavel. *Panství člověka a touha ženy: feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. 323 s.
- BRZÁKOVÁ, Tereza. *Interpretace uměleckých textů autorek 20. století: Růžena Svobodová*. Hradec Králové, 2013. Bakalářská práce
- HECZKOVÁ, Libuše. *Píšíci Minervy: vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2009. 402 s.
- HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 124 s.
- LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999. 300 s.
- MOLDANOVÁ, Dobrava. *Na písčitých půdách: české spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2011. 119 s.
- NEUDORFLOVÁ, Marie L. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: JANUA, 1999. 446 s.
- HERTL, David a BURGET, Eduard. *Portréty: Božena Viková-Kunětická aneb Příběh nacionalistické feministky* [online]. In: Český rozhlas Plus, 2012 [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: <http://prehravac.rozhlas.cz/audio/2731633>
- KOTYK, Jiří. STARÉ DOMY VYPRÁVĚJÍ - 8.díl: Dům čp.22 v Zámecké ulici ? rodný dům Boženy Vikové-Kunětické. *Zprávy Klubu přátel Pardubicka* [online]. 2015, I.(3-4), 1 [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: <http://www.kppardubicka.cz/cs/menu/zprava/935-stare-domy-vypraveji-8-dil-dum-cp-22-v-zamecke-ulici-rodny-dum-bozeny-vikove-kuneticke/>